

eus
Jakin 221
222

herria kultura hizkuntza *uztaila-urria*
2017

Hizkuntza, generoa, klasea eta jatorria elkargunean

LOREA AGIRRE
IDURRE ESKISABEL
MARI LUZ ESTEBAN
IGNAZIO AIESTARAN
MARÍA REIMÓNDEZ
ITZIAR GANDARIAS

AMELIA BARQUÍN
PETRA ELSER
TARANA KARIM
JESSICA CHALAMPUENTE
AMINATA DIOP SECK

EGUNEN GURPILEAN

MIREN ARTETXE · HENRIKE GALARZA
TXERRA RODRIGUEZ · IGNAZIO AIESTARAN

Jakin *eus* **221**
222
herria kultura hizkuntza uztaila-urria
2017

JAKINEko idazlanez inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria

aldizkari irekia da eta ez dator nahitaez
idazleen iritziekin bat

LEHENDAKARIA

Joan Mari Torrealdai

OHOREZKO KIDEAK

Paulo Agirrebaltzategi, Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti

ZUZENDARIA

Lorea Agirre

ERREDAKZIO BURUA

Xabier Eizagirre

KONTSEILU EDITORIALA

Lorea Agirre, Haizea Barcenilla, Harkaitz Cano, Xabier Eizagirre,
Idurre Eskisabel, Patxi Juaristi, Joanmari Larrarte, Maialen Lujanbio,
Imanol Murua, Andoni Olariaga, Olatz Osa, Gexan Sors,
Joan Mari Torrealdai, Eguzki Urteaga

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Martin Ugalde Kultur Parkea / Gudarien etorbidea, 29 / 20140 Andoain

Tel. 943 21 80 92

jakin@jakin.eus

www.jakin.eus

Gipuzkoako Foru Aldundia

*Aldizkari honek Gipuzkoako Foru Aldundiko Hizkuntza
Berdintasuneko Zuzendaritza Nagusiaren laguntza jaso du*

*Kultura eta Hizkuntza Politika Sailak
(Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak) diruz lagundua*

Jabegoa: Jakin Fundazioa. Donostia. Lege gordailua: S.S. 25/1977. ISSN: O211/495X
Inprimaketa: Leitzaran Grafikak, S.L., Gudarien Etorbidea, 8. Andoain (Gipuzkoa)

SUMMARY

5

ZUZENDARIAREN HITZAK

9

GAI NAGUSIA Hizkuntza, generoa, klasea eta jatorria elkargunean

ELKARGUNEAK

13 Gorputzen elkargunea, bizi dugun lurraldea
Lorea Agirre • Idurre Eskisabel

Hizkuntza, generoa, klasea eta jatorriaren arteko harremanaz ari garenean kolektibotasuna eraikitzeko, komunala den hori kudeatzeko eta herrigintza egiteko moduez ari gara. Hau da, kapitalismoaz eta patriarkatuaz harago, bai materialki eta bai identitarioki, bizitza desiragarri bizigarriak begitantzeko ahalmen konpartitua garatzeko gai ote garen.

37 Ikuspegi feminista maketoa eta euskaltzalea
herritartasun berri baten alde
Mari Luz Esteban

Azken hamarkadetan nazioarte mailan hedatzen ari diren zenbait berrikuspen feminista (teoria dekoloniala, kasu) aintzat hartuko dituen ikuspegi feminista berritu baterako proposamenaz gogoeta egiten da.

53 Klase sozialei buruzko zenbait ohar historiko:
Marxek irekitako bidea

Ignazio Aiestaran

Klase sozialei buruzko lau auzi aztertzen dira azken hamarkadotan: 1) sozialismo, klase eta nazioaren ingurukoa ('Arregi-Txillardegi' auzia); 2) kolonialismotik klase-borroka nazionalera doana ('Sartre-Marx' auzia); 3) klaseei buruzko diskurtsoa ahaztu ondoren, klase-arazoa gaurko ezkerrean ('Sarrionandia-Azurmendi' auzia); eta 4) emakumea, arraza eta klasea egungo kapitalismoaren aurrean ('Davis-Glefas' auzia). Lau auziok klaseen dinamika argitzen dute, baita oztopo historiko-metodologikoak ere.

73 Deszentratzen duten hizkuntzak

María Reimóndez

Mundu globalizatu honetan hizkuntza batzuei balioa ematen eta beste batzuei kentzen dien hizkuntz hegemoniaren diskurtsoren aurrean, hizkuntza ez hegemonikoek justizia sozialerako paradigma berriak formulatzerakoan duten potentzial iraultzailea defendatzen da.

91 Aliantzak, aniztasuna eta horien arteko elkarguneak

Itziar Gandarias

Intersektionalitateak feminismo beltz eta txikanoen aldarrikapenetan duen jatorria kontuan izanik, bere ekarpen nagusiak garatzen dira, Euskal Herriko Emakumeen Mundu Martxako Plataformaren barruan subjektu desberdinen arteko aniztasuna eta ezberdintasunak lantzeko egon den esperientziaren inguruan hausnartuz.

107 Euskara, generoa, klasea eta jatorria eskolan.
Zenbait gogoeta

Amelia Barquín

Jakina da eskola aniztasunaren eremua dela; baina bada, halaber, desberdinkeraren eremua. Eskolak aipatutako lau errealitateak kudeatu behar ditu, eta horretarako dituen zailtasunak eta erronkak aztertzen dira.

131 Mahai inguruak: aipuak

BIZI IBILBIDEAK

135 Iruditeria kolektiboaren beharra

Petra Elser

Alemaniatik Euskal Herrirako etorreraren bizi ibilbidea azaltzen da: famili eta lan egoera, euskararen ikaskuntza, euskaldunen komunitatean sartzeko zailtasunak, Banaiz Bagara elkarteren sorrera... Orobat euskaldun guztiok partekatuko dugun iruditeria kolektiboaren beharraz egiten da gogoeta.

141 Ez hemengoa eta ez hangoa

Tarana Karim

Azerbaijandik Euskal Herrirako etorreraren bizi ibilbidea azaltzen da: seme-alaben hezkuntza eta norbere kultura eta balioen transmisioa, euskararen ikaskuntza, egokitzapenaren zailtasunak, emakume eta musulman izatearen eragozpen gehigarriak, etorkinaren identitate pertsonalaren eta sozialaren eraikuntza...

149 Hizkuntza eta identitateari eutsi nahian

Jessica Chalampunte

Ekuaortik Euskal Herrirako etorreraren bizi ibilbidea azaltzen da: kitxua hizkuntza eta kulturaren egoera, hamasei urterekin euskararekin izandako ustekabeko lehen harremana, bizimodu berri eta hobearen bilaketa, hizkuntza eta identitateari eusteko borroka...

157 Kultura berriak bizitzeko aukera

Aminata Diop Seck

Senegaldik Euskal Herrirako etorreraren bizi ibilbidea azaltzen da: wolof herriaren kultura, hizkuntza eta erlijioa, emakumeen ahalduntzea Senegalen, ikasketeei egokitutako lana lortzeko ezintasuna, atzeritarren legearen presioa, hizkuntza eta kultura berriak ezagutzeko aukera...

EGUNEN GURPILEAN

167 Kultura

Miren Artetxe

173 Ekonomia
Henrike Galarza

179 Soziolinguistika
Txerra Rodriguez

184 Telepolis
Ignazio Aiestaran

KONTRAZALA Unai Iturriaga

Uztailaren 13 eta 14an, 'Euskara, generoa, klasea eta jatorria gurutzatzen diren lekua' Jakin Jardunaldia antolatu zuen Usurbilen Jakinek, UEU eta Usurbilgo Udalarekin batera. Jardunaldi horretako hitzaldi eta mahai-inguruak bildu dira zenbaki bikoitz honetan. Saio horien guttien bideoak Jakin.eus webgunean daude ikusgai:

LANGUAGE, GENDER, CLASS AND ORIGIN AT THE INTERSECTION

The intersection of bodies, the land in which we live

Lorea Agirre, journalist and editor of Jakin, and Idurre Eskisabel, journalist and member of the Jakin Editorial Board, analyse the relationships between language, gender, class and origin from the intersectional standpoint – relationships that reflect the ways of constructing collective issues and administering common ones. [Lorea Agirre • Idurre Eskisabel](#)

Feminism and a new citizenship model

Mari Luz Esteban, lecturer in Social Anthropology, reflects on the proposal put forward from a renewed feminist standpoint which takes certain feminist revised ideals into consideration that have spread in recent decades on an international level (such as the decolonial theory). [Mari Luz Esteban](#)

Historical notes about social classes

Ignazio Aiestaran, writer and lecturer in Philosophy, analyses four questions that have arisen in recent decades about social classes: 1) socialism, class and nation; 2) from colonialism to the national class struggle; 3) the question of class among the present-day left; and 4) women, race and class with regard to modern-day capitalism. These four questions illustrate class dynamics as well as the historical-methodological hindrances attached to them. [Ignazio Aiestaran](#)

Languages that put others off-centre

The writer, translator and feminist activist María Reimóndez defends the revolutionary potential of non-hegemonic languages in formulating new paradigms of social justice, in view of a linguistic hegemony according to which some languages are deemed to be of value while others are not in a globalised world. [María Reimóndez](#)

Alliances, diversity and intersections between them

Itziar Gandarias, lecturer in Social Psychology, describes the main contributions made by intersectionality by taking into account their origin in terms of black and Chicano feminist demands, and also reflects on the work carried out within the World March of Women from the Basque Country Platform on diversity and differences. [Itziar Gandarias](#)

Basque language, gender, class and origin at school

Amelia Barquín, lecturer in Intercultural Education, analyses the difficulties and challenges facing the management of relations between the Basque language, gender, class and origin at school. [Amelia Barquín](#)

The need for collective imagination

Petra Elser, translator and director of the Banaiz Bagara association, narrates her life journey from Germany to the Basque Country: her family and working situation, learning the Basque language, setting up the Banaiz Bagara association... The author also reflects on the need for a collective imagination to be shared by all Basque speakers. [Petra Elser](#)

Neither from here nor there

Tarana Karim, human rights activist and feminist, narrates her life journey from Azerbaijan to the Basque Country: her children's education and passing on her own culture and values, learning the Basque language, the added difficulties encountered by a Muslim women in becoming integrated... [Tarana Karim](#)

The struggle to maintain language and identity

The student Jessica Chalampunte narrates her life journey from Ecuador to the Basque Country: the situation regarding the Quechua language and culture, her first unexpected contact with the Basque language, the search to improve her lifestyle... [Jessica Chalampunte](#)

The chance to experience new cultures

Aminata Diop Seck, member of the Amher SOS Racism association, narrates her life journey from Senegal to the Basque Country: the culture, language and religion of the Wolof people, the empowerment of women in Senegal, the impossibility of obtaining a job related to one's studies, the pressure felt by immigration laws... [Aminata Diop Seck](#)

NEWS TODAY

This gathers together cultural information focusing on the present from various areas and perspectives. This year we shall be closely following culture, economic, sociolinguistic and globalization matters. This section draws on various specialists: Miren Artetxe, Henrike Galarza, Txerra Rodriguez and Ignazio Aiestaran. [Various authors](#)

Euskara, generoa, klasea eta jatorria gurutzatzen diren lekua' izenburupean, uztailaren 13 eta 14an, Usurbilen jardunaldia egin zuen Jakinek, UEU eta Usurbilgo Udalarekin batera partekatzen duen hitzarmenaren baitan. 11 aditu eta arituren gogoeta eta bizipenak entzun eta harilkatu ziren bertan, ehundik gora laguneko jendarte baten aurrean. Nork bere eremutik egin zuen ekarpena. Guztiok, gaur eta hemen, herritarron arteko harremanaren edo harreman ezaren nolakotasunari begiratu genion. Ze harreman ditugun, ze botere sare, ze menderakuntza eta ze ahalduntze. Izan ere, hizkuntzen arteko harremana, klase sozialen artekoa, generoen artekoa eta migrazioaren baitakoak bizikidetzaren jokalekuan jokatzen dira. Horien nolakotasunak herria egiteko geure moduez zerbait esaten digute. Izan ere, lau tasun horiek –gutxienez– elkar harilkatzen dute, lotu, nahastu eta gurutzatu, bai gutako bakoitzarengan eta baita kolektiboki ere. Mataza hori aztertzeke eta askatzeko, elkarguneko feminismoaren pentsamendu eta praktika lerroa proposatzen dugu, hain zuzen, barreneko botere-harreman eta eskubide-privilegio jokoa argira ekartzeko eskaintzen duen begirada konplexu eta saretu hori baliagarria zaigula uste dugulako.

Jardunaldiak berak ere esan dezake zerbait herria egiteko moduz. Esate batera, hizkuntzen harremanaz. Hain zuzen, euskaraz, kitxuaz, woloferaz eta galegoz hitz egin zen, eta guztien arteko lokarria euskara izan zen. Eta lokarri ezinbesteko ere izan ziren jendartetik euren burua boluntario eskaini zuten itzultzaile-xuxurlatzaileak. Bi elementu horiek asko esaten dutelakoan gaude. Alegia, hizkuntz aniztasuna errealitate bat da eta, hala ere, posible da elkar ulertzea. Posible da elkar ulertzea hizkuntza hegemonikorik hegemonikoki erabili gabe eta hegemoniko ez diren hizkuntzei leku hegemonikoa emanez. Posible da elkar ulertzea euskaratik pasatuz. Horretarako nahikoa da euskara duenak besteari emateko prestasuna izatea, alegia, ez duenari belarrira xuxurlatuz itzultzea. Xuxurlaren bide hori ez da berria, ez dugu guk asmatu, jakina, feminismoaren baitan izena eta guzti du: 'gertutasunaren feminismoa'. Izan ere, inori belarrira ulertzeko gai ez den hori bere hizkuntzara itzultzeak, ekintza intimo horrek baditu, ulermena eta

komunikazioa ahalbidetzeaz gainera, bestelako inplikazio batzuk: bestela, agian, inoiz hitz egin edo ezagutuko ez zenukeen 'beste' hori ezagutzea. Hau da, bestea gu egitea, gu bestean egitea. Tal-detasuna lantzea. Herria egitea.

Beraz, formak (estetikak) eta edukiak (etikak) bat egin zuten Usurbilen.

Horrekin loturik, jakintzaren gaineko begirada zabaltzen ere saiatu ginen. Zer den jakintza eta zer ez zientzia positiboek eta epistemologia liberalek oso ondo zedarritua dute. Adituak eta boterea dira jakintza dutenak. Feminismoak, beste batzuen artean, honetan ere egin du ekarpenik: jakintza, liburuetan adina (akademian, boterean), gorputzetan dago (bizipenetan). Alegia, bizitzen dugun horretan, sufritzen dugun horretan eta antolatzen ditugun erresistentzia horietan ere badago jakintza, geure autoetnografiatan. Hain zuzen, hori jakintza denik ukatzen zaigun eremu horretan. Horregatik, 11 hizlariak bizipenetatik aritu ziren; baina 11 horietatik lau bereziki, propio hala eskatuta, antropologian 'bizi ibilbidea' deitzen zaion errelatua egin baitzuten. Eta, gainontzeko zazpi adituek aletutako hizkuntza, generoa, klase soziala eta jatorria kontzeptuen gaineko gogoetek gorputza hartu zuten lau arituen (eta adituen) bizi esperientziaren kontaketa.

Izan ere, María Reimóndezek Usurbilen esan bezala, zentratzeko eta perspektiba kritikoa izateko, ezinbestekoa da geure buruak deskolonizatzea eta deszentratzea, arautzat jartzen diguten horri intsumiso izan eta berriro geure baitatik zentratzeko.

Reimóndezek gainera, Idurre Eskisabel, Mari Luz Esteban, Ignazio Aiestaran, Itziar Gandarias, Amelia Barquín, Petra Elser, Tarana Karim, Jessica Chalampunte, Aminata Diop Seck eta nik neuk jardun genuen. Nork bere eremutik urrats bat aurrera eman nahian, eremu berri bat zabaldu nahian, galdera berriak mahaigaineratu nahian. Guztien hitzaldiak artikulu bihurtuak dituzu zenbaki honetan. Bai eta egin ziren bi mahai-inguruetan esan zenaren entresaka bat ere. Unai Iturriaga ez zen bertan izan, baina ohiko duenez, kontrazalean bere begirada ironikoarekin egiaren bat edo beste badakar argira.

Zenbakia osatzeko, Miren Artetxek, Henrike Galarzak, Txerra Rodrigozezek eta Ignazio Aiestaranek gaurkotasanari botatako begirada zoliak dituzu bilduak *Egunen gurgpilean* sailean.

HIZKUNTZA, GENEROA, KLASEA ETA JATORRIA ELKARGUNEAN

ELKARGUNEAK

- 13** Gorputzen elkargunea, bizi dugun lurraldea
Lorea Agirre • Idurre Eskisabel
- 37** Ikuspegi feminista maketoa eta
euskaltzalea herritartasun berri baten alde
Mari Luz Esteban
- 53** Klase sozialei buruzko zenbait ohar
historiko: Marxek irekitako bidea
Ignazio Aiestaran
- 73** Deszentratzen duten hizkuntzak
María Reimóndez
- 91** Aliantzak, aniztasuna eta horien arteko
elkarguneak
Itziar Gandarias
- 107** Euskara, generoa, klasea eta jatorria
eskolan. Zenbait gogoeta
Amelia Barquín

BIZI IBILBIDEAK

- 135** Iruditeria kolektiboaren beharra
Petra Elser
- 141** Ez hemengoa eta ez hangoa
Tarana Karim
- 149** Hizkuntza eta identitateari eutsi nahian
Jessica Chalampunte
- 157** Kultura berriak bizitzeko aukera
Aminata Diop Seck

Gorputzen elkargunea, bizi dugun lurraldea

Lorea Agirre

Kazetaria eta Jakineko zuzendaria

Idurre Eskisabel

*Kazetaria, UPV/EHUko Kazetaritza II Saileko irakaslea
eta Jakin Taldeko kidea*

Gure eguneroko bizitza eta besteekiko bizikidetzatza, besteak beste, hizkuntza, genero, klase sozial eta jatorriaren arteko harremanetan josten dira. Batzuetan korapilatu eta bestetan askatu. Harreman horien nolakotasunak esaten digu zerbait geure buruaz, geure taldetasunaz, barru eta kanpo mugez, eta, azken finean, herria egiteko geure moduez, ezinez eta indarguneez.

XXI. mendeko Mendebaldeko ertz honetako martxa ikusita, galdera asko ditugu erantzuteko aurrera begira demokrazian eta justizia sozialean atzera egin ordez sakonduko badugu, bizitza bizigarriagoak eratuko baditugu. Hizkuntza eta kultura anitz bizi dira gure artean, hizkuntza eta kultura asko bizi ditugu; nola kudeatuko dugu aniztasun hori euskararen normalizazioan lagungarri izan dadin? Euskal hiztunok zer dugu eskaintzeko beste hizkuntza ez hegemonikoetako hiztunei? Zer da klasea gaur egun? Zertan eta zertara mudatu da klasearen kontzeptu klasikoa gurean? Zenbat aurpegi ditu prekaritateak? Zenbat azal kolore? Denak ilunak al dira? Ze jatorri? Ze genero? Autoenplegua ez al da autoesplotazioa? Ekintzailatzaren izenean ez al da prekaritatea bultzatzen?

Hizkuntza, generoa, klasea, jatorria non, noiz eta nola gurutzatzen dira? Non gertatzen dira menderakuntzak? Nork menderatzen du nor? Non? Non indartzen dira? Eta non eta nola ahaldundu gaitezke hiztun gisa, emakume gisa, langile gisa, migrante gisa? Borroka horien aliantza ez al dugu beharrezko? Eta, azkenik, nola egingo dugu jendarte justuago eta berdinzaleago bat eraikitzeko eguneroko jardunetik? Alegia, nola egingo dugu herria? Ze zutaberen gainean?

Euskara, generoa, klasea eta jatorria gurutzatzen diren lekuak identitatearen aniztasunaz hitz egiten digu, eta baita feminismo interseksionalaz edo elkarguneko feminismoaz ere.¹ Lau ezaugarri horiek, lau ezaugarri identitario horiek, gorputz indibidual eta kolektibo berean bizi dira, elkar ukitzen eta gurutzatzen dute. Gizartearen bizikidetza lau tasun horien –gutxienez– harilkatzean jokutzen da. Lau tasun horiek menderakuntzaren adierazgarri dira, alegia, hizkuntza, genero, klase eta jatorri ez hegemoniko diren heinean dira ezagutuak, eta elkar indartzen dute. Batak bestean sakontzea ekar lezake eta ekartzen du. Eta, horregatik, batak bestearen ahalduntzean lagun dezake, bai prozesu indibidualetan eta baita prozesu kolektiboetan ere. Interseksionalizatuta daude. Bidegurutzean. Hobe esanda, elkargune betean daude.

Herria egitea zer den, hurbilketa bat

Herria egitea bizikidetza eta kohesioa eraikitzea da. Eta herria lurralde batean egiten da –ez dezagun ahantz–, lurralde fisiko eta geografiko batean. Baina, bereziki, lurralde horretan bizi diren, gurutzatzen diren, ukitzen edo errefusatzen diren gorputz sare batean hartzen du arnas. Euskal lurraldeaz ari gara, hain zuzen, beraz, euskararen lurraldeaz, lurraldetasunaz; ustez, eremu fisiko batez, baina, egiaz, askotariko maila eta geruzak txirikordatzen dituen sare konplexuaz.

Lurraldea ez baita ezer haren gainean dabilten gorputzik gabe. Lurraldea ez da ezer inork zapaltzen ez badu, inoren begiek ikusi eta zedarritzen ez badute, inoren hitzek izendatzen

ez badute, inork abegitizat jotzen, inork kontatzen, marrazten, kantatzen, aldarazten ez badu, ez da ezer inoren arimak sentitzen ez badu. Lurraldea ez da ezer bertan gurutzatzen den gorputzik gabe. Edo, beste era batera esanda, lurraldea ez da bertan gurutzatzen diren gorputzek egiten duten hura besterik. Gorputzen elkargunea da bizi dugun lurraldea.

Begira diezaiogun, bestela, gurean uda honetan lurraldea eta lurraldetasuna ardatz –eta harekin batera, jakina, bizikidetza eta kohesioa–, puri-purian izan den sugetzar politikoari –ohikotan bezala, herritarren eta komunitatearen zerbitzurako sen onez bideratu beharrean, politika bihurtu dugun ikuskizunaren bitartez desbideratu duguna–. Turismoari, alegia, zeina muin-muineko kontua den kohesioaz, bizikidetzaz, lurraldeaz eta lurraldetasunaz ari bagara.

Begira diezaiogun, esate batera, Veneziari, zeinaren merietuetan dagoen, ziur aski, azken ehunka urteetan oso aldaketa txikiko lurraldea izatea, baina, era berean, leku bat den zeinetan eragin diren aldaketa ez handi horiek, hots, erabaki diren politikek, guztiz itzulikatu dituzten han dabilzan gorputzen praktika, ibili, ekintza eta gurutzatzeak. Guztiz itzulikatu duten han dabilzanen nortasuna. Azken buruan, guztiz itzulikatu duten lurraldea, eta, batik bat, lurraldetasuna.

Ez baita inondik gauza bera goizean norbera esnatzen den ohea aterpetzen duen etxe hori babes sentitzea edo haren truke ordaindu beharreko errentak hileko diru-sarrerak hutsean uzten dituelako itolarri izatea. Ez baita gauza bera kalerakoan bizilagunekin gurutzatzea edo ezezagunekin. Ez baita gauza bera norberaren buruari opa zaion goizeko kafetxoa euro eta zer edo zer edo hirukoitza ordaintzea. Ez baita gauza bera

Euskal lurraldeaz
ari gara, beraz,
euskararen lurraldeaz,
lurraldetasunaz; ustez,
eremu fisiko batez,
baina, egiaz, askotariko
maila eta geruzak
txirikordatzen dituen
sare konplexuaz

etxetik lanerakoan eskola, eskola-umeak, zaharrak, anbulategia, zaintzaileak, zainduak, harategiak, gozotegiak, liburutegiak gurutzatzea, edo bizitza postal bihurtzeko gailuak saltzen dituzten souvenir komertzio etengabeak. Ez baita gauza bera norberaren lanak, jardunak, egunerokoak komunitate baten sare trukaketaren zentzua hartzea edo norberaz kanpoko nor-ago den baten nahi eta espektatiben zerbitzari aritzea. Lurralde eta ezaugarri fisiko beretan ez baita gauza bera herri edo parke tematiko izatea.

Eta, arestian esan bezala, lurraldeak jite bat edo bestea izan, han dabiltzan gorputzen praktika, ibili, ekintza eta gurutzatzeek eragiten dute. Gorputzek, ez gorpuek, hau da bizitzak, bizimoduek, bizitzeko moduek. Horregatik, eta dena eskuratu behar dugulako, bizitzaz hitz egin behar da. Bizitzea zerbaiten alde egitea baita.

Gorputzak bizi gaitu, gorputzean bizi gara

Gorputza aipatu dugu. Gorputzez hitz egin dezagun, ez gorpuez. Gorputzez egiten dugulako geure bizitza politiko. Kaleak hartzen ditugu, gorputzez babesten dira boto kutxak, gorputzak bortxatzen dira gizartearen kontrol sistema gisa, gorputzak hezten dira etika eta estetika jakin bat indarrean jartzeko. Esan genezake gu naizen gorputz hau edo ni garen gorputz hau. Ni honetatik, gu honetatik, gurea, emakume izendatuena, gorputz bortxagarria, gorputz esplotagarria, gorputz prekarizatua, prekarizagarria, gorputz feminizatua, gorputz kontrolatua. Despolitizatua, gorputz hila. Gorpu. Bestela esanda, bortxagarria den heinean, gorputz esplotatua, prekarizatua, feminizatua, erasotua eta bortxatua da. Begira dezagun zer gertatzen den beste gorputz batzuekin, etorkinen gorputzekin, klase soziala tatuatua dutenen gorputzekin, gorputz pobreekin, gorputz sexualizatuekin, gorputz indartsuekin, gorputz ez onartuekin, hizkuntza minorizatuko gorputzekin... Eta ohartuko gara kasu askotan gorputz bakarrean direla horietako gorputz asko. Eta nola eta non mugitzen diren –leku fisikoetan,

garraioetan, erakundeetan, kalean-, non hartzen duten hitza baldin eta hartzen badute... Prestigio eta desprestigio sare oso bat dago harilkatua, alegia, eskubide eta pribilegio banaketa ez justu bat, hau da, botere harreman sare oso bat.

Esaten badugu emakume izendatu gorputz bat bortxagarria eta bortxatua dela, ez da ezer berria, egunero ikusten dugu. Arau huts bat da. Ez da ezer berezi eta ezohiko. Lekeitioko Potxuak Martxan eta Neska Gaztiak elkarteek herriko jaien balorazioa horrela egin dute, bortxaketa bat eta bi eraso salatuak izan eta gero: «Jaiak normaltasunez joan dira. Jaiak gizarte honen isla dira eta erasoak (jaietan ere) egunero-egunero jasan ditugu».²

Hori da normala. Hori da zentzuzkoaren monopolioa. Hori da zentroa. Hori da hegemonia. Eta, hala ere, erantsi behar da, normaltasun horretan, gorputz esplotatzaile ere bagarela esplotatuok, bagarela prekarizatzaile, kontrolatzaile eta feminizatzaile.³ Izan ere, jakin badakigu boterea jada ez dela soilik goitik behera aplikatzen den zigorra eta zapalkuntza. Bada oraindik ere, baina ez da hori bakarrik. Boterea praktika bat da, praktika anitz dira, sare bat ere bada, eta sare horretako gorputzok ez gaude beti leku berean botereari dagokionez, izan gaitezke zuri garen heinean zapaltzaile eta emakume garen heinean zapaldu. Geure identitateak aldaera, osagai anitzak ditu botere harremanen argitan. Dena da konplexuago, baina hortik baino ezin dira identifikatu botere harremanak, zapalkuntza egoerak eta injustizia ekintzak. Horretan feminismoak begi oso zolia du, botere harremanak identifikatzen eta horiek ikusi, diagnostikatu, ikertu, hitzetara ekarri eta eraldatzeko tresneria diskurtsibo eta praktiko oso bat mahai gainean jartzen.

Genero berdintasunaz harago

Mugimendu eta jakintza ekoizpen feministetatik egin den ekarpenetako bat da feminismoa ez dela bat eta bakarra. Alegia, ezinbestekoa dela feminismoez hitz egitea. Gure

begiradatik gaur eta hemen baliagarria den feminismoa ez da matxismoa bukatzeko borroka bat, edota emakumeek gizonen eskubide berdinak izan ditzaten bermatuko duen mugimendu bat. Feminismoa konpromiso hartze bat da, gizartean nagusi den ideologia eta antolakuntza moldea –besteak beste, arraza, sexua eta klasea, hiru soilik aipatzearen, hiru maila horietan indarrez aplikatzen dena– sustraitik erausteko konpromisoa da, eta gizartea berrantolatzekoa ere bai. bell hooks pentsalariaren hitzak dira, ikerlari feminista afroamerikar ezagunarenak.⁴

Feminismoak proposamen integral oso bat egiten du guztion –guztion– integrazio, kohesio eta inklusio eta parte hartze politikoa bermatzeko. Praktika eta epistemologia berria indarrean jartzeko. Dena

Benetan inork uste du begirada feminista zentro-zentroan jarri gabe posible dela proposamen politiko onargarri, justu eta eraginkor bat egitea?

aldatzeko. Izan ere, gure gizartearen oinarri-oinarrian sexu-generoarekiko desberdinkeria eta esplotazioa dago. Sexu-genero desberdinkeria denean aplikatzen da, antolaketan ekonomikoan, parte hartze politikoan, demokrazia eta gobernantza ereduaren formulazioan, botere harreman so-

zialesan, bizitzaren zaintzan, bizitzaren erreproduktzioan, hezkuntzan, osasun sisteman, diziplinatze erakundeetan, aisian, kirolean, kontsumoan... Non ez? Horri gehitu bestelako menderakuntzak: kolonialak, nazionalak, linguistikoak, sozialak, fisikoak, arrazagatikoak...

Benetan inork uste du begirada feminista zentro-zentroan jarri gabe posible dela proposamen politiko onargarri, justu eta eraginkor bat egitea?

Goizean goizetik gogorarazten zaigu emakume garelara, eta emakume izatea gauza jakin bat dela, gure izenarekin berekin mugarriz hasten dena; horrek bide bat eginarazten dizu, eta bide hori ez da prestigioarena, ez publikotasunarena,

ez ahalduntzearena, ezta boterearena ere. Geure gaineko pronostikoa ez zen plaza honetan egotea. Pronostikoen kontra gaude hemen.

Feminismoak humanitatea dakar, Yayo Herrero ekofeministak dioen legez.⁵ Humanitatearen beste kontzeptu bat, jakina, baina humanitatea dakar materialki eta filosofikoki, politikara, ekonomiara, ekologiara, bizikidetzara. Feminismoa edo basakeria. Alegia.

Elkarguneko feminismoa

Feminismoak, behin eta berriz, bere korrante eta olatuetan, eta lekuan leku, eta unean une, bere burua zalantzan jarri eta berraztertze gaitasuna demostratua du, eta segitzen du horretan, bai pentsamendu-diskurtsotik eta baita praktikatik ere.

Berdintasunaren bidean eremu gero eta handiagoak hartzeko eta lantzeko bokazioa du, eta bere burua eraikitzen du izaera demokratizatzaile eta politikoki inklusiboa duen pentsamendu eta praxi gisa.

Eta marko eta bokazio horretan gertatzen dira, ez soilik gizon-emakume (deituen, deituon) edo sexu-genero sistemak sortzen duen desberdinkeria pentsatzeko baldintzak, baizik eta desberdinkeria horren eta beste batzuen arteko harremana, artikulazioa (dela arraza, adina, klasea, joera eta identitate sexuala, hizkuntza-kultura, nazioa, kolonizazioa...) pentsatzeko baldintzak. Hori da elkarguneko feminismoa.

Feminismo beltzak bota zuen lehen harria: Combahee River taldeak 1977an, Angela Davis eta bell hooksek 1981ean, eta 'intersectional feminism' definizioa Kimberlé Crenshaw-ek jarri zuen indarrean 1989an. 70eko hamarkadan feminismoaren errebisio sakon bati abiapuntua ematen diote: ordura arteko feminismo zuri, burges eta europarrari sustraiko kritika egiten diote eta oinarritzko ideiak errebisatzera behartzen dute. Beltzak direla eta klase sozial apalekoak direla aldarrikatzen dute, alegia, euren pairatzen duten genero desberdinkeria

arrazismoak eta prekaritateak indartzen dutela. Horixe da menderakuntza hirukoitzaren teoria. Eta, beraz, hortik erartortzen da, batetik, emakume bakarra ez dagoela, eta aldarrikatzen dute emakume zuri, europar, lehen munduko, burges, heterosexual hori ez dela emakume bakar unibertsala. Eta, bestetik, menderakuntzek elkar indartzen dutela.

Menderakuntza anitzen gurutzaketa begiratzea eta aztertzea eta hortik lan egitea da proposatzen dutena. Alegia, emakume guztiengana eta bakoitzarengana berdintasuna zabaldu dadin, gizonetik ardatza landu behar dela, bai, baina baita emakumeetik desberdinkeria/berdintasun ardatza ere. Hori lezio epistemologiko handi bat da feminismoarentzat. Hor sortzen da begirada interseksionala.

Hau da, begirada interseksionala botereaz ari da. Botere harreman anitzen sarean kokatzen ditu aldagaiak. Konplexutasun osoan ikertzen du gure gizartean pribilegioak nola banatzen eta birbanatzen diren modu dinamikoan, eta menderakuntza prozesuak nola zabaltzen diren lekuan leku eta unean une. Menderakuntza prozesuak nola zabaltzen diren, bai, baina baita ere nola ahaldundu ahal dugun leku horretatik eta prozesu horretatik bertatik.

Lucas Platero psikologo eta aktibistak dioenez, interseksionalitatearen teoria eta praktikak erakusten digu pertsonok kokaleku bat dugula eta kokaleku horrek gure bizitzako aukerak eta gaitasunak baldintzatzen dituela,⁶ baina, hala ere, ez da eskusio sozialaz soilik ari den teoria bat:

Ez da gizarte bazterketaren teoria bat, baizik eta agente bihurtzearen eta ahalduntzeko gaitasunaren ingurukoa: norberarentzat idatzitako gidoi horretatik ateratzeko aukera badago, norbere baldintzez ohartzuz gero. Interseksionalitateak badu transformatzeko ahalmena, ohartzen zaren neurrian ez zarela zeu bakarrik, baizik eta zu, ezaugarri batzuekin, abagune batean, beste pertsona batzuekiko harremanean... Beraz, aukera ematen du norbere buruaz beste modu batera pentsatzeko.

Pribilegioaren teoria ere bada interseksionalitatea. Azken batean, pribilegioa eta bazterketa aldi berean gertatzen dira,

baina ez buruz buruko harreman batean bata pribilegiadun eta bestea pribilegio gabea izanda, baizik eta, tasunaren arabera, bata tasun batean pribilegiadun izanen da eta beste tasun batean pribilegio gabea. Gu zuri garen heinean, beltz baten aurrean pribilegiadun gara, baina beltz hori gaztelaniadun den heinean, pribilegiadun da euskal hiztunaren aurrean. Egoeraren konplexutasuna aintzat hartuta ulertu behar da gertatzen dena, gertatzen zaiguna.

70eko hamarkadatik bide luze eta oparoa egin du elkarguneko feminismoak. Euskal feminismora ez da etorri berria. Iparraldeko EEBA (Euskal Emazteak Beren Askatasunaren Alde) talde feminista abertzalea izan zen aitzindaria horretan 80ko hamarkadaren hasieran.⁷ Eta zer da erakutsi diguna hamarkada hauetan? Hamar leziotara ekarri dugu baliagarri izan dezakeguna:

1. Desberdinkeria prozesuak konplexuak dira, desberdinkeria desberdinak eta sistema desberdinak artikulatzen direlako (erakunde sozialena, indarkeria eta diziplinarioarena, ekonomikoa, burokraziarena; kultura, ideologia eta kontzientziarena; jende arteko harremanena...), eta pertsona eta talde sozialen gaineko eraginak asko eta anitzak izan daitezke.

2. Desberdinkeria ez da beti desberdinkeria bakarren funtzioan gertatzen, baizik eta desberdinkeria anitzen gurutzaketan.

3. Alegia, talde baten identitatearen osaketan eta identitate eraldatzailearen osaketan kategoria anitz gurutzatzen dira. Beraz, berdintasunaren bidean (politiketan) identitatearen kontzepzio konplexuago batetik abiatu behar da.

4. Identitate interseksionalizatuak identitate malguez hitz egiten digu, identitate sakonez baina malguez.

5. Kategoria horiek menderakuntza ardatz desberdinak dira, baina elkar txirikordatu egiten dira. Menderakuntzek elkar indartu, elkar osatzen dute. Eta, aldi berean, menperatu eta menperatzaile izan gaitzke.

6. Desberdinkeria kategoria horien edo menderakuntza ardatz horien artean bat nagusigoan ezartzea ez da eraginkorra,

ezkutatu, ukatu egiten dituelako beste menderakuntzak. Hau ez da *zapaldumetroa* martxan jartzeko lekua, kontrakoa.

7. Interseksionalitateak esplizitatzea berebiziko garrantzia du, fenomenoak izendatzea eta jokoan dauden ardatzak eta subjektu erasotuak izendatzea.

8. Baina, ez biktimizatzeko, ez estigmatizatzeko.

9. Baizik eta, talde pribilegiatuak interpelatzeko. Desberdinkeraren biktimari begiratu egin behar zaio, bai, baina beti pribilegio egoeran daudenei eta hori indartzen dutenei ezinbestean begiratuta.

10. Interseksionalitatea aplikatzeko eta erresistentziak gainditzeko egitura hibridoak egokiak dira: euskara taldeak, talde feministak, migrante taldeak dinamika berean jartzea, esate batera. Tankera horretako esperientziak gero eta gehiago dira.

Euskara, ahalduntze hizkuntza

Euskara eremu soziopolitikoan zer den galdetzea pertinentea da, botere harremanetan non kokarazten den euskaraz bizi nahi duena. Hau da, elkargunearen teoriatik begiratzen badu-

Interseksionalitatea
aplikatzeko eta
erresistentziak
gainditzeko egitura
hibridoak egokiak dira:
euskara taldeak, talde
feministak, migrante
taldeak dinamika berean
jartzea, esate batera

gu, euskara botere sare batean ikus dezakegu, ez soilik hizkuntzen borroka gisara, baizik eta pertsonen posizionamendu eta praktika soziopolitiko gisara. Alegia, eskubide, pribilegio, justizia sozial, botere eta demokrazia ardatzetan ere jokatzen da hizkuntza. Testuinguru horretan, galde dezagun, lehen-lehenik, gaztelania eta frantsesa zer diren. Botere eta diskriminazio iturri diren bi hizkuntza dira, biak geure baitakoak.

Beraz, talaia beretik euskara zer den galdetuko bagenu, erantzuna hauxe izan liteke: euskaldunarentzat –euskaraz bizi nahi

duenarentzat–, sarriegi, eskubideak lortzeko –hiritar eskubideak– bazter uztera behartzen zaion hizkuntza da euskara.

Alegia, hizkuntzak gizartean leku batean edo bestean jarzen zaitu, bazterrera edo erdigunera, publikotasunera edo txokora. Hiritartasuna eman edo kendu egin lezake, alegia, eskubide sozialak egikaritzeko bidea ireki edo ukatu. Euskara eta euskal hiztuna hor non kokatzen den aztertu behar da. Eta ohartuko zara kasu askotan menpeko egoerara eramaten zaituen hizkuntza bat dela. Baina ez hori bakarrik. Euskarak bazterreko egiten zaituelako, euskara ahalduntze hizkuntza da. Ahalduntze politikorako hizkuntza da, subjektu politiko izateko bide bat da, euskararen borrokarekin eskubide demokratikoen borroka bat egiten delako.

Pentsamendu hori dena ere ez da berria. Esan dugu gora-go elkarguneko feminismoaren geure genealogia propioak 80ko hamarkadara eta EEBAA taldera garamatzala. Bada, euskararen zentralitatea subjektu politiko eraldatzaile izateko bidean oinarri duen pentsamenduaren genealogiak 50eko hamarkadako euskalgintzaren berpizkunderaino garamatza, zehazki, ‘56ko belaunaldia’ deiturikoarengana.⁸

56ko belaunaldiak haustura handia ekarri zuen, besteak beste, euskararen eta hizkuntza komunitatearen gaineko diskurtso eta praktika inklusibo, oinarri identitario ireki, demokratiko eta justizia sozialeko, moderno, anizkoi eta politiko baten aldeko aldarria egin zuelako. Kasik epistemologia berri bat abiatu zuela esan liteke, Alaitz Aizpuruk argudiatzen duen moduan.

Beraz, baditugu bi helduleku. Eta areago, baditugu bi hazitegi euskara eta feminismoa lotzeko. EEBAAk generoa, klasea eta nazio askapena elkargunera ekarri zituen; eta 56ko belaunaldiak euskararen subjektibazio politikoa. Azken horien pentsamendu ez ortodoxoak, eta, baita ere, garai bertsuan, euskararen transmisio lanak emakumeei eman zien publikotasunak eta prestigioak profeminismo baten bidea zabaldu zuten.⁹ Bi iturri horietatik iristen gara, elkarguneko feminismoaren markoan, hizkuntza, genero, klase sozial eta

jatorriaren arteko –gutxien-gutxienik– elkarguneko gogoeta hau plazaratzera. Eta, ziurrenik, horren ondorio ere bada Mari Luz Estebanek dioen hau: «feminismoa, gero eta gehiago, euskaraz mintzo da».¹⁰

Genealogia aipatuta, eman dezagun urrats bat gehiago hizkuntzaren aldagaia sartzearen garrantziaren gainean. Beste bi ideia ezinbesteko, bi ildo edo ikuspegi nagusitatik. Bata: geure burua euskaldun eta euskaltzale errekonozitzen dugunok, eta, horrenbestez, euskararen sustapenean eragin nahi dugunok ezinbesteko dugulako botere posizio eta praktiken gurutzatze hori aintzat hartu eta kudeatzea politika eraginkorrik egingo badugu. Eta bi: euskaldun errekonozitzeak botere posizio eta praktiken gurutzatze horretan non kokatzen gaituen ohartzea inportantea delako, baldin eta botere posizio eta praktiken elkarbanatze justuago bat badugu helburu; hots, justizia sozialean eta demokrazian sakontzea badugu helburu.

Zergatik da hain garrantzitsua hizkuntza –eta bereziki zapaldutako hizkuntza(k)–: nor izatearen parte delako, subjektu eta herritar burujabe izateko parte ezinbestekoa; identitate kolektiboa, komunitatea osatzeko eta eratzeako oinarrietako bat: herri/nazio izatearen zutabea.

Elkargunearen teoriari azkenaldian hainbat kritika egin zaizkio. Besteak beste, banaezinak direla hor ezartzen diren aldagaiak, eta, batik bat, historizismoa baztertu egiten dela. Beste era batera esanda, eta kasu zehatz batetik abiatuta, ‘emakume langilea’ eratzea prozesu historiko bat dela, oinarrian klase borroka duena. Emakume langileari, edo aurretik, emakume burgesari atxikitako ezaugarriak klase borrokaren ondorio direla. Bateko zein besteko emakumetasuna klase borrokak zedarritutako produkzioa dela. Edo, beste era batera esanda, kapitalismoak zabaltzeko, indartzeko eta orohartzailerik bihurtzeko ezinbesteko dituen generotasunak eratu dituela.

Gauza bera gertatzen da kultur komunitate identitateekin: modernitatea, kapitalismoa ezin dira ulertu estatu-nazioen ereduak ulertu gabe. Jende talde berdintsuak ekoiztea dute xede: bizimodu berdintsuak, desira eta espektatiba berdintsuak,

baina, aldi berean, indibidualizazio prozesuak bultzatuz. Estatu bezalako ente abstraktu bat izango litzateke norberaren eta taldearen arteko mediazio.

Egungo kapitalismoaren fasean hori inoiz baino muturrerago eraman da; estatu-nazioen mugak berak suntsitu ditu homogeneousazio prozesuak. Indibidua inoiz baino bakarrago. Bera eta merkata. Beste mediaziorik gabe. Era berean, bizitzak gero eta prekarioago. Egungo kapitalismoak ezinbesteko ditu errorik gabeko indibidua, subjektibitate hori behar du. Zoriona kontsumo indibidualean bilatuko duen indibidua.

Bizitza bizigarriagoak egiteko, bestelako norberetasunetara (subjektibitate, desira eta espektatibetara) eramango gaituzten komunitateak landu behar dira. Herria izatearen argamasa sendotu behar da. Eta, horretarako, ezinbesteko osagaiak dira hizkuntza(k).

Modernitatea,
kapitalismoa ezin dira
ulertu estatu-nazioen
eredua ulertu gabe.
Jende talde berdintsuak
ekoiztea dute xede,
baina, aldi berean,
indibidualizazio
prozesuak bultzatuz

Nola gurutzatzen dira generoa eta hizkuntza?

Hizkuntza menderakuntzak eta genero menderakuntzak gauza asko dituzte komunean. Lehena da menderakuntza modua bertsua dutela, bereziki naturalizazio prozesuari dagokionez. Hau da, jaiotzez, berez, biologiaz garena bai emakumeak, eta baita euskara ere. Emakumeak modu bateko jaiotzen gara eta horrek gizartean funtzio batzuk betetzera garamatza –kasualitatez ez dirurik, ez prestigiorik, ez boteririk, ez publikotasunik ez dutenak.

Euskararen gaineko diskurtso supremazistak ere berdina dio: euskarak ez du balio ideia abstraktuak garatzeko, txikia da, goxoa, txokokoa, umeentzat egokia, ez plazarako, ez

justizia epaitegirako, ez lan mundurako... Jitea mutatu egiten da, baina ideia determinista bera dago sakonean: ezin da aldatu jaiotzez horrela dena.

Generoak eta hizkuntzak elkar gurutzatzen dute bereziki bi hizkuntza baino gehiago dauden gizarteetan, eta hizkuntza horietako bat minorizatua denean. Lotura konplexua eta estua da emakumearen eta hizkuntza minorizatuaren artean. Emakumea eta euskara gurutzatzen direnean, prozesu segregatzaile oso bistakoa gertatzen da. Euskararen hautua, gizonezko izan edo emakumezko izan, desberdina dela ikusten hasiak gara. Eta hautu horretan generoarekin lotutako desberdinkeriak eta desorekak eragina dute hizkuntzan. Baita ingurune soziolinguistikoak ere, baina baita prestigio eta pribilegioen banaketak ere. Genero aldetik prestigio gabea den herritarrak hizkuntza pribilegiaduna aukeratu ohi du eremu publikora irteteko, esate batera.¹¹ Ondorio hori, jada, bistaratu zuen Teresa del Vallek zuzendutako ikerketa taldeak 1985ean.¹²

Intersekzio bat hizkuntza minorizatuari

Emakume langile, arrazializatu, zahar, gazte, joera eta identitate anitzeko, nazio kolonizatueta, lehen munduaz kanpokoak daude. Feminismoak, elkargunekoak, denak ditu begirada pean eta denak ezagutzen ditu. Eta guk diogu –inplizituki kategoria batean edo bestean joan badaiteke ere– hizkuntza minorizatudunak ere bagarela, bagaudela. Feminismoa, sarri, arrazoi linguistiko eta nazionalekiko desberdinkeria eta azpiratzearen eraikuntza historikoaren aurrean itsu egon da eta dago.

Eta intersekzionalitatearen beste parametroekin gertatzen den legez, menderakuntza linguistikoa ez da bazterrerara utz daitekeen edo utz dezakegun ezaugarri bat; ezin zaio uko egin, esan bezala, hiritar gisa eraikitzen eta kokatzen gaituelako, María Reimóndezek artikulu argigarri batean idatzi bezala.¹³

Eta justizia soziala bilatzen duen edozein proiektu kon-tuan hartu behar du hori, alegia, hizkuntzari uko egitea eskatzen zaigula eskubideak eskuratuko baditugu.

Hizkuntzak, hizkuntza minorizatuak, gainera, harremanen gaineko begirada kritiko ez hegemoniko bat ematen digu. Hizkuntza berezko eta minorizatuetatik pentsatzeak gertutasunetik pentsatzea dakar, zaintzatik, egunerokotasunetik, deszentratze batetik, kritikotasunetik eta subjektu eraldatzaileak eraikitzea jomugan izatetik.

Alegia, zilegi eta beharrezkoa da hizkuntza minorizatuen-tzako interseksionalitate bat eskatzea.

Menderakuntzek elkar indartzen dutela ikusteko adibide bat orain urtebete eskas eman zigun Suzanne Romaine soziolinguista eta Oxfordeko Unibertsitateko irakasleak: «Pobretuak dira hizkuntza gutxiagotu gehienak hitz egiten dituztenak».¹⁴ Kasualitatea ote da? Pobretuen artean gehienak emakumeak dira, kasualitatea ote da? Emakume pobretu horiek hitz egiten dituzte munduko hizkuntza minorizatu gehienak, kasualitatea ote da?

Eta korapilo bat, Maialen Lujanbioren begiradapean:¹⁵

Esaten ari nintzen bezala, pasatu naiz korrika txikian, eraikuntza lan aldamen batetik eta, salbuespen zorte mirakulutsurik izan ez dudanez, ziztu hari bat heldu zait goialdetik, fiu-fiu. Nazka ematen dit, nazka ematen dit eta amorrua eta nazka eta amorrua esan egin nahi dut, akaso egundo sentitu ez dutenek irudika dezaten zer den lasai-lasai korrika buelta egitera atera eta batere premiarik gabe barrua amorruak janda ibili beharra. Mesprextatua sentitu naiz, insultatua, erasotua, eta amorru minez eta erasoaren aurrean kontraerasoaren pultsioz, nire baitan heldulekuren baten bila hasi naiz, gizon horien euren hizkuntzan, euren logikan, ni ere euren gainetik jar naitekeela. Txistu eginez insultatu naue-nari zeharka begiratu diot eta langile hori begira dudana eta herritarra dudana gainera, mesprextatu dut nire barruan, nire harrokeria guttiz, ni korrika libre nabilen goiz honetan, bera obran izorratuta ari delako, eta haren kidea, magrebtar itxurakoa, nahi balu nahi duena egingo lidakeela adierazten duena begiradarekin, hori ere zanpatu dut nire baitan, nire balizko ahuldade baina hala ere nire ahuldade zuritik, eta orduan eurekiko amorruaz gain neure buruarekiko haserrea eta tristura sentitu dut.

Korapiloa askatzeko tresna egokia izan daiteke, bada, elkarguneko feminismoa. Biak, euskara eta feminismoa,

zentralitatean jarri behar dira, bidegurutzean, elkargunera ekarri: biak bederen, gutxienez. Ez bakarrak, baina bi horiek bai. Hemen eta gaur gure herrigintza hortik pasatu behar da. Zentrotik pasatzeari utzi behar diogu, zentro linguistiko eta patriarkaletik.

Bi horietatik, baina baita jatorritik eta klasetik. Gutxien-gutxienik. Horien zentroan jarri behar gara. Ez dago bidezidorrik. Bestela zail izango da benetako kohesiorik, ez lurraldetasunik, ez bizikidetzarik.

Bizitza desiragarriak, edo klaseaz zer esan

XXI. mendeko euskal lurralde kohesionatu eta bizikidetzazkoaren zutoinak zertan diren ikusi dugu hasieran. Eta, jakina, bizitza bizigarriago horiek iritsezinak dira sakone-

Egitasmo eraldatzaileen
lanketan gabiltzanok,
XXI. mendeko euskal
lurralde kohesionatu eta
bizikidetzazkoa marraztu
nahian ari garenok,
nolako 'bizitzeko
modu desiragarriak'
irudikatzen ote ditugu?

ko eraldaketa prozesu bat gabe. Horrenbestez, oinarriak ez ezik eraldaketa horren nondik norakoak aletu behar dira; edo, zehatzago, eraldaketa hori aurrera eramateko ikusten ditugun trabak, eta, halaber, intuitzen dugun bidea. Bide horretan abiatzeko, Amador Fernández-Savaterrek¹⁶ bere artikulu batera eramandako Pier Paolo Pasolini zinemagile, poeta, pentsatzaile eta ekin-tzailearen ideia bat ekarriko

dugu: auzi politikoak auzi antropologiko gisa pentsatu behar direla (*Scritti corsari*, Milan, Garzanti, 1975). Hau da, izaera, sentiberatasun, zorionaren ideia desberdinen arteko auzi eta gatazka gisa. Indar politiko bat ez dela ezer nagusi den munduaz bestelako mundu bat eratzen ez badu; hau da, nagusi den eredu horretatik diferente diren 'bizitzeko modu desiragarriak' sortzen ez baditu.

Eta horra hor funtsezko galdera: egitasmo eraldatzaileen lanketan dabiltzanek, gabiltzanok, edota lauago, XXI. mendeko euskal lurralde kohesionatu eta bizikidetzazkoa marraztu nahian ari garenok, nolako ‘bizitzeko modu desiragarriak’ irudikatzen ote ditugu, ba ote dago nagusiaz aparteko ‘bizitzeko modu desiragarriak’?

‘Bizitzeko modu desiragarri’ diogunean, subjektibitate oso baten eraketaz ari gara: norberaren balio ez ezik, helburu, nahi, desira eta espektatiben eratzear, norberaren ikuspegi eta autoerrekonozimenduz, norberatasun zehatz baten sortzeaz. Eta, jakina, norberatasun horrek barne biltzen du banakoak besteekiko duen harremanaz, komunitateaz, kolektiboaz eta han jokatzeko duen rolaz duen ikuspegia. Mundu ikuskera oso bat. Kultura bat, adiera zabalean. Hortik Pasoliniren asmoa, auzi politikoak auzi antropologiko gisa kontenplatzeara, finean, mundu ikuskera osoen talkaz ari garelako.

Egun ‘bizitzeko modu desiragarrien’ eratzearekin gertatzen zaiguna ikusteko, goazen ikustera, esate baterako, kohesioaz eta bizikidetzaz ari garenean zertaz ari garen. Eta ari gara, eskuarki, sozioekonomiaz, bizitzarako baliabide materialean banaketaz: elikagai, etxe, osasun zerbitzu eta gainerako oinarritzko baliabideen banaketaz eta, horietara iristeko, bizimoduaren eragiten diguten baldintzaketez: enpleguaren nolokotasunaz, hezkuntzaren ibilbideez... Tarteka, eremu publikoa gainditu eta eremu pribatukotzat ditugun auziak ere hasi gara halakotzat hartzen: zaintza, lan erreproduktiboa... Eta zer da arlo horretan ‘bizitzeko modu desiragarria’? Gizarte eredu kapitalista/kontsumistak zedarritutakoa. Errostea ahalmena dugu ongizatearen neurgailu bakar. Zorionaren irudikapenak dirutik eta kontsumotik pasatzen dira gero eta gehiago. Hortik gure paradoxa handiak, esaterako, turismoarekin. Edo asebetetzen gaituzten jarduerekin: arropa, aisialdi eredu oso bat.

Guztia, eta bereziki askatasuna, norbere baitan hasi eta bukatzen dela sinestea. Horra artikulatzen gaituen fede berria. Horrenbestez, norbanakoa bakoitzaren interes eta borondatearen arabera da; norbera, bakoitza, beste era batera

esanda, nahi duena da, nahimena, erabakimena eta askatasuna ezerk baldintzatu gabeko zer aratz eta berezkoak balira legez. Ni-gan hasten da mundua eta ni-gan bukatzen da.

IKEA jendea gara

Funtsean, IKEA jendea gara: «Nire etxeko errepublika independentea» da laburbiltzen gaituen esaldia. Etxeko pareta gotortuen artean gara nor; hormek egiten gaituzte libre, askatasun eremua 30 metro koadrora mugatzen bada ere. Paradoxikoki, zenbat eta hesi gehiago, orduan eta libreago (ate blindatuak, kamerak, segurtasun alarmak...). Ildo horretatik, esango genuke egun hedabideetako sailik politikoenak gertakarien arlokoak direla: hilketa, lapurreta eta gainerako erasoek oihartzun handia izan ohi dute. Ohikoena gertakari horiek testuinguru soziala desagerrarazita ematea da: norbanako eroak edo gaiztoak dira errudunak. Eta beldurraren leloa elikatzen da, gizarteak beldurra behar baitu kartzela askatasuna dela sinetsarazteko. Kontuz, ondoko ateko bizilaguna hiltzailea izan daiteke, psikopata. Homo homini lupus. Hurkoa mehatxu eta, ondorioz, beste bihurtu. Horra hor gure sakoneko ideologia eta izatearen mamia. Eta horren segida, kideenganako erreze-loa eta segurtasun eskaria izatea askatasun bide. Askatasuna auto da, autoa, autokarabana, autolaguntza, autosuperazioa.

Ezkerrak zailtasun handiak ditu bere kontzeptuekin. Zer esanik ez, klase terminoarekin. Zer da gaur egun klasea? Termino marxista klasikoetan, ekoizpen tresnen jabe direnak burgesak dira. Gainerakoak langileak. Egungo paradoxa da gazte autoenplegatu mordo dagoela ezin bizirik, ekintzailtza enprededuriaren kontzeptu arriskutsua gorensten den garaiotan. Horiek zer dira? Burges edo langile? Edo horietara ere iristen ez den prekariora? Igor Rezola artistak¹⁷ esan bezala, autoerrealizazioaren ideal kapitalista ez al da autoesplotazioa baino?

Datu objektiboan arabera zer diren galdera bat da, baina beste galdera da ea zer uste duten direla edo zer izan nahi duten. Lehengo auzia berriro ekarriz, zein da prekariora

horientzat 'bizitzeko modu desiragarria', aberatsena ez bada? Denok gara, gutxienez, klase ertaineko gure desira eta espektatibetan. Zorion bilaketa kontsumoan. Klasea subjektibitate eta identitate auzi bat da, funtsean. Klasea identitate bat da. Aldaketa kulturala, subjektibazio prozesu bat.

Prekarizazioa ez da pobre izatea soilik, ez da lan egin, soldata izan eta soldata horrekin ezin bizi izatea; prekaritatea erori eta sarerik ez izatea da, aberats edo eskale etengabe pendiz horretan behera amiltzeko zorian egotea, egunero-ko bizitza funanbulismo ariketa izatea amildegitik libratzeko. Eta hori gero eta gehiago ikusten den kontua da.

Nagusi den bizitzeko modu desiragarri horren oinarrian zer dago: zorionaren eta asetasunaren ikuspegi zehatz bat, askatasunaren irudikapen jakin batean oinarritzen dena: ni-arengan hasi eta bukatzen dena. Konpromisoa norbere buruarekin da. Erosi ahal izateak, kontratuak zilegi egiten du guztia –alokairuzko sabelak horren adibide–. Auto gara. Autokarabana. Kapitalismoaren garaipen handiena da bizitzeko modu desiragarria bakar horretara murriztu duela, subjektibitate modu bakar horretan baino ez dugula ezagutzen geure burua.

César Rendueles espainiar filosofoak zera idatzi du materialtasun (hiritartasun) eta identitate/kolektibotasun (herri-tartasun) binomioaren inguruan:¹⁸

Gure bizitza indibiduala autonomiaz bizi nahi dugu, eraiki behar dugun eta zentzua eman behar diogun proiektu gisa. Baina, bestalde, ezinezkoa da egiazko egitasmo politiko askatzailea eraikitzea gizarte testuinguru zatikatu batean. Gizarte harreman ahulak edo formalak baino ez direnak, hiritartasuna bezala, ez dira aski errotiko demokraziak bizitza on eta duina sor dezan.

Denok gara, gutxienez, klase ertaineko gure desira eta espektatibetan. Zorion bilaketa kontsumoan. Klasea subjektibitate eta identitate auzi bat da, funtsean. Klasea identitate bat da

Bakarrik gaude, baina elkar zaintzea posible da

Modernitateak humanook humano egiten gaituzten dimentsio guztiak ez dituela aintzat hartzen da Renduelesek liburu horretan planteatzen duen tesietako bat. Modernitatearen proiektu handiek, kapitalismoak zein sozialismoak, baldintza materialetan irakurri dutela jendea, horretan ainguratuta egin dutela ingeniari-tza, baina hori baino haragokoa dela humanoon tragedia. Bizitzaren zentzugabekeriarekin topo egiten dugu behin eta berriz. Ni-aren fedea da egungoa.

Renduelesen hitzekin esanda:

Tragikoa da modernitatean inor ezin dela ona izan. Sentimendu partekatuetan oinarritutako konpromiso tazituak desagertu egin dira, eta horiek dira elkarbizitzako funtsezko oinarri aldaezina. Horrenbestez, ontasunari zentzua ematen dioten auresuposizioak falta zaizkigu. Jokabide bertutetsuak beste jokabideen pareko hautu iruditzen zaizkigu, tontoen aukerak.

Hasieran esan dugu egungo pentsamendu hegemonikoaren muina mundua ni-an hasi eta bukatzen dela sinestea dela. Kosmopolitismoak azpimarratuko dizkigu askotarikotasuna (indibiduala zein jendartearena), multikulturalismoa, aldagarritasuna... Baina funts monolitiko eta aldaezin baten gainean: norberaren buruaskitasunaren lilura. Ni-a erdigunean. Eta ni-a, kontsumituz elikatu eta ase ez ezik, egin egiten da. Ni-a kontsumituz eraikitzen da: esperientzia erosgarrien multzoa da gero eta gehiago nortasuna, baita fisikoki ere. Funtsean, kontsumismo basatian oinarritutako kapitalismo basatiaren logika askotarikotasunez mozorrotutako zilindro homogeneousatzailearena da: hiri handi eta bakar bat bihurtu nahi du mundua, eta munduko biztanle guztiak berdin erreferentzia, espektatiba eta desiretan. Zorionerako erreferentzialitate bakarra, kontsumitzea.

Horrenbestez, 'klase' borroka bezain askatzaile eta eraldatzailea da herri-kultura-hizkuntza nortasun azpiratuen aldeko borroka –arestian aipatu dudanez, sexu-genero sistemarekin hori hala dela guztiz barneratuta daukagu-. Ezinbestekoa,

bizitza denontzako bizigarri eta duinik lortuko bada; halaber, funtsezko tresna askatasuna askotariko eskaintzaren moztuz jantzi baina egiaz erreferentzia, espektatiba eta desiretan berdin egiten gaituen egungo kapitalismo kontsumista orojaleari aurre egiteko.

Hain zuzen ere, bestelako bizitza desiragarriak marrazteko, ezinbestekoa da taldea, komunitatea. Kapitalismoaren bizitzeko modu desiragarriak indibiduo homogeneousak dira. Ezinbestekoa da hori gainditzea. Indibiduotik harago joatea. Komunitate izateko geure modua herri izatea da. Herri izatea hiri baino. Edo hiritar baino lehen herritar.

Beraz, hizkuntza nor izatearen parte da, generoa, klasea, jatorria diren heinean, eta horiek justizia sozialaren eta demokraziaren parametroetan jokatzeko diren hein berean jokatzeko da euskara. Justizia soziala eta demokrazia. Azken finean, kasik kulturantzatasunean baino gehiago demokrazian, gurekin nor izate eta ez izate edo ezin izate horretan dakartzagun kapital (ekonomiko, sinboliko, botere...), zor eta zenbaki gorri horiek guztiak kontuan izaki, horien guztien arteko ahalik eta trukerik justuena egitea da kontua, beti ere marra gorriak aurrez adostu eta markatu eta gero.

Ahaldunduko gaituen politika baten alde

Politikaz zer ulertzen dugun Hannah Arendt-en hitzekin esango dugu:¹⁹

Politika da hitza eta ekintza banatu ezin diren leku hori, hitzak hutsik ez dauden leku hori, eta ekintzak basatiak ez diren leku hori; hitzak ezkutuko intentzioen mozorro ez diren leku hori, baizik eta hitza errealitatea aurkitzeko tresna den leku hori, eta ekintzak bortxatzeko eta txikitzeko erabiltzen ez diren leku hori, baizik eta harremanak eraiki eta errealitate berriak sortzeko erabiltzen den leku hori da politika.

Alegia, politika 'izatearen politika gisa' ulertuta. Hau da, izatea nor izatea (identitarioa eta politikoa, euskarak ahalbidetzen duen esanahi bikoitz eder horrekin) eta izatea existentzia gisa (materiala), biak lotuta.

Bizitzeko modu berriak planteatzeko atea izango den politika batez ari gara, geure gorputz sozial eta kolektiboan eritasuna, kapitalismoan larritzen eta metastasiatzen den eritasun hori kolektiboki eta alternatiboki elaboratzeko, sendatzeko, zaintzeko bidea emango duen politikaz.

Horrek denak ‘zer’ eta ‘nola’ bana dakartza. Eta erritmo bat eta habitus bat. Edo ekarri nahi du. Baina bereziki ‘nondik’ bat dakar, noranzko bat markatuko duen nondik bat. Izan ere, perspektika kritikoak bi ezaugarri ditu gutxienez: bata, eraldaketa gaurdanik eta hemendik egiten saiatzea, eraldaketa eta ahalduntze praktikak begitantzen dugun gizarte berriaren eraikitzaile izan daitezen. Eta, bigarrena, aurrekoaren ondorioz, begitantzen dugun gizarte hori antzizipatzeko gaitasuna izango duen pentsamendu, diskurtso eta praktika abian jartzea gaur bertatik.

Politika eraldaketa gisa, alegia, politika ahalduntze gisa, politika deszentratze gisa, politika politika bera zentro berrietara eramateko ekimen gisa. Beraz, deszentratu egin behar gara, zentrotik irten, beste inon zentroa(k) jartzeko. Kontua ez da dagoen zentro hori hartzea, bertan gorputz gehiago sartzea, zentroa bera aldatu edo eraitsi gabe, ez badugu zertxobait aldatu ezer ez aldatzeko leloa errepikatu nahi behintzat. Deszentramendua berrikasketa proiektu politiko gisa ulertu behar da. Autozentratzeko deszentratu egin behar da, garenaren irakurketa kritikoa egin behar da.

Alegia, mundu bat beste mundu batekin baino ez da gelditzen. 🌱

Oharrak

1. ‘Intersectional feminism’ kontzeptua 1989an azaldu zen lehen aldiko, Kimberlé Crenshaw eskubide zibilen aldeko abokatu amerikarrak erabili zuenean. Kontzeptu horrekin, identitate sozialak, bereziki gutxiengitasun eta gutxiengoen identitateak, zapalkuntza, mendera-

- kuntza eta diskriminazio sistema eta egituren barnean ulertu behar direla teorizatu zuen. Ordudanik, espainolez ‘feminismo interseccional’ eta frantsesez ‘féminisme intersectionnel’ izendatu izan da. Euskaraz ‘feminismo interseksionala’ erabili izan da, baina, azken aldian, hainbat feminista euskaldunek ‘elkarguneko feminismoa’ erabiltzea proposatu eta hobetsi dute. Artikulu honetan azken hori erabiliko da.
2. Potxuak Martxan talde feministaren balorazioa, *Hitza* egunkariak jasoa (<http://lea-artibaietamutriku.hitza.eus/2017/09/11/lekeitioko-jaiak-ez-direla-erosoak-izan-esan-dute-potxuak-martxan-eta-lekittoko-neska-gaztiak-taldek>).
  3. Feminizatzaile diogunean feminitate hegemonikoaz ari gara, haren erreproduzio eta betierekotzeaz, hau da, sexu-generoaren arabera jendeon zati bat subalternitatean kokarazten duen subjektibitate baten eraikuntzaz.
  4. bell hooks (2000): *Feminism is for Everybody. Passionate Politics*, New York, South End Press.
  5. Yayo Herrero (2010): ‘Decrecimiento y mujeres. Cuidar: una práctica política anticapitalista y antipatriarcal’, in Carlos Taibo (zuz.): *Decrecimientos. Sobre lo que hay que cambiar en la vida cotidiana*, Madril, Catarata (www.youtube.com/watch?v=hxld4LPLDRs).
  6. Maite Asensio (2014): ‘R. Lucas Platero: ‘Sexualitatea ikusezina da batzuetan, eta ikusgarriegia besteetan’’, *Berria*, 2014-12-28.
  7. Edurne Epelde, Miren Aranguren eta Iratxe Retolaza (2015): *Gure genealogia feministak. Euskal Herriko Mugimendu Feministaren kronika bat*, Emagin, Euskal Herriko Bilgune Feminista.
  8. ‘56ko belaunaldia’ izenpean, gerra osteko euskara eta euskal kulturaren biziberritzea abiatu zuten pertsonen eta ekimenen ari gara. Jose Luis Alvarez Enparantza *Txillardegi* lehen-lehenik, 1956koak baititu euskara batuaren aldeko idatzi eta ekintzen abiaburua. Urte berean Jakin sortzen da Arantzazun. Eta Jakin historiko horretan daude hizkuntzaren eta kulturaren gaineko oinarri berriak gogoetatu eta praktikara eramango dituzten Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti eta Joan Mari Torrealdei. Ikastolen sorreren mugimendua ere urte horren inguruan berrabiatuko da. Eta Ekin erakundea ere urte horretan jaioko da. Horrek guztiak hizkuntzaren filosofia berri baten gogoeta eta praktika garatzera darabena, non hizkuntzaren zentralitate kultural eta politikoa azpimarratzen den. Horren adierazgarri garbia da orduko leloa: euskarak egiten gaitu euskaldun. Ordura arteko ideia sabin-darren baitako arrazaren pentsamendua erabat baztertu da. Bide batez, urte batzuk aurrerago indar hartuko duen sozialismoaren paradigmatari ere –baldintza sozialak dira garrantzitsuen, hizkuntza (nazioa, kultura, identitatea) bigarren mailakoa da– aurre egingo dio.

9. Euskararen militantzian emakume askok lan politikoa, etxetik kanpo-koa egiteko aukera izan zuen, ikastoletan andereño, euskarazko aisialdia antolatzen, jaiak, diru bilketak, auzolanak, protestak, manifestazioak... Eta hor subjektu politiko bihurtu ziren. '56ko belaunaldiak' bultzatu-tako euskararen garrantzi eta prestigioaren eta euskararen berresku- rapenaren pentsamendu eta mugimenduaren barnean atera ahal izan ziren plazara. Horiek dira gure amak. Subjektu politiko murrizta lor- tu zuten, nahi bada, edo eremu jakinetara mugatua –umeen zaintzara, etxetik kanpo bada ere–, ados, edota, Jone Miren Hernandezek dioen bezala, ama sozialaren eraikuntza ekarri zutenak, ama euskara, ama aberria leloen babesean (www.youtube.com/watch?v=jY-RV_I2DM). Baina subjektu politiko izateko aukera euskarak eman zien, emaku- mearen balorizazio eta prestigioa ekarri zuen euskararen bide horrek. Aitzindari gisa aipatu beharra dago Emakume Abertzale Batza, EAJ- ren emakumeen taldea, 1922an jaio zenetik, besteak beste, euskararen eta aberriaren transmisio soziala egiteko ardura izan zuena. Horretan guztian, kontzienteki edo inkontzienteki, euskara ahalduntze hizkuntza gisa hartu izan zutela esan liteke. Orain guk bezala.
10. Mari Luz Esteban (2016): *Feminismoa eta politikaren eraldaketa*, Zaratutz, Susa, Lisipe bilduma.
11. Lorea Agirre eta Idurre Eskisabel (2016): 'Euskalgintza eta feminismoa: identitateak berreraiki, demokrazia sendotu, boteretze kolektibo-boa bultzatu eta subalternitate eraldatzaile unibertsalak eraikitze-ko proposamen bat', *Bat. Soziolinguistika aldizkaria* 98, 11-22.
12. Teresa del Valle (1985): *Mujer vasca. Imagen y realidad*, Bartzelona, Anthrophos.
13. María Reimóndez (2014): 'Interseccionalidad a medias', *Pikara Magazine*, 2014-12-02 (www.pikaramagazine.com/2014/12/interseccionalidad-a-medias).
14. Suzanne Romaineren hitzaldia Unescoren Europako Hizkuntza Aniztasunaren Foroan (Donostia, 2016-12-15).
15. Maialen Lujanbio: 'Sinadura' (Euskadi Irratia, 2015-11-25).
16. Amador Fernández-Savater (2017): 'Una vida que se basta así misma: la revancha de los 'valores del sur'', *Eldiario.es*, 2017-06-30 (www.eldiario.es/interferencias/capitalismo-crisis-revolucion_cultural_6_660094029.html).
17. Igor Rezola: 'Auto-errealizazioak auto-esplotazioa esan nahi duenean', UEU, Ikergazte 2017 (www.inguma.eus/produkzioa/ikusi/auto-errealizazioak-auto-esplotazioa-esan-nahi-duenean).
18. César Rendueles (2015): *Capitalismo canalla. Una historia personal del capitalismo a través de la literatura*, Bartzelona, Seix Barral.
19. Hannah Arendt (1997): *¿Qué es la política?*, Bartzelona, Paidós.

Ikuspegi feminista maketoa eta euskaltzalea herritartasun berri baten alde

Mari Luz Esteban

UPV/EHUko Gizarte Antropologiako irakaslea

Hiritarra izateko hiru osagai nagusi behar dira gure gizarteetan: nazionalitatea, enplegu formala eta familiaren eredu bat non gizonezkoak sustatzailer nagusiak diren (Alonso, 2007). Baina hainbat gizarte mugimendu eta eragile (feministak, migratzaileak, ekologistak, okupak...) auzitan jartzen ari dira planteamendu hori. Artikulu honetan, euskal gizartean herritartasun¹ berri bati bidea emateko egokia litzatekeen ikuspegi feministaz jardungo dut.

Izenburuan adierazi bezala, ikuspegi feminista hori ezagarrizteko, euskaltzaletasunaz batera, 'maketo' izenondoa erabiltzen ari naiz. Jakina denez, 'maketo' hitza XX. mendean erabilia izan zen, industrializazioaren une ezberdinetan Euskal Herrira heldu ziren espainiarrak modu gutxiesgarrian deitzeko.² Maketoaren figura hori gizaki pobrea, itxuraz iluna eta eskolagabea zen. Baina ezaguna da heldu ziren guztiak ez zirela arrazoi ekonomikoengatik etorri, baizik eta arrazoi politikoengatik edo bestelakoengatik; emakumeen kasuan, sarri, nahi ez zuten ezkontza edo bizimodu batetik ihesi. Nik dakidala behintzat, deitzaile horiek ez daude gaur egun indarrean; irakurle batek baino gehiagok, ziur asko, ez ditu ezta ezagutuko ere. Baina nago beraien atzean dagoen ideologia

arrazista eta klasista ez dela guztiz desagertu, nahiz eta aldaera berriak eta politikoki zuzenak hartu XXI. mendean, geroago ikusiko dugunez.

Testu honetan, maketo terminoa erabiltzean, gizarte mugimenduek behin baino gehiagotan egin ohi duten ariketa imitatu edo, hobe esanda, birmoldatu nahi dut. Zein da ariketa? Talde batek bere kontra erabiltzen diren erreminta hegemonikoak (estereotipoak edo irainak, normalean) berreskuratu eta modu kontrahegemonikoan baliatzea, esangura birdefinituz. Feminismoan dugun adibiderik hurbilena *queer* hitza litzateke, 'arraro', 'estrainio', jatorrizko ingelesean, homosexualak modu gutxiesgarrian deitzeko erabilia. Irain edo kalifikatibo hori, peioratibo izatetik, identitate irauli eta teoria berritzaile baten ikur bihurtu da azken urteetan.

Feminismoarentzat maketo izenondoa berreskuratzean, ez nago logika hori hitzez hitz jarraitzen, feministei, talde gisara behintzat, ez baitzaie inoiz maketo deitu. Hemen proposatu nahi dudana ariketa beste bat da: Euskal Herriaren historian 'besteak', 'kanpotarrak' modu muturreko batez irudikatzen eta deitzeko baliatu den izenondoari ordezko begirada, ordezko erabilpena ematea. Eta, horrela, gure historiaren irakurketa osagarria ahalbidetu³ eta oraina eta etorkizuna beste era batera asmatzeko eta lotzeko bidea zabaldu.

Zer ekarpen egin diezaioke maketo terminoak gaur egungo testuinguruari? Nire ustez, Euskal Herriaren historian egon diren (dauden) planteamendu arrazistak eta klasistak hautesmaten, exorzizatzen eta nondik gatozen ez ahazten lagundu gaitzake. Iragana gaur egunerako irakasgai izan dadin. Era berean, euskaltasunari begirada irekia, arrotza, 'kanpotarra' (ere) aplikatu ahal izaten lagundu, mota guztietako esentzialismoak baztertuz eta norabide askotako ikusmirak aintzat hartuz. Jon Sarasuak proposatu duena osotuz, esango nuke (euskal) fluxua ibaiadar eta adarkadura ugari izango lituzkeen erreka litzatekeela, zeinak bere erretenean gainezka egingo lukeen. Horrela, gure gizartearen bazterretan, arrazoi ezberdinez, egon diren eta nahi baino gehiagotan dauden emakumeen

(eta baztertuen, migratzaileen, errefuxiatuen...) bizipenak eta prozesuak erdigunera ekarri, 'hemengoak/kanpokoak' dikotomia irauliz eta, aldi berean, Euskal Herritik kanpo egon diren borroken historia eta ondarea gure eginez. Azken batean, egun, bai aktibismoan bai kulturgintzan ari garen hainbat feminista kanpotarrak edo kanpotarren alabak gara.

Artikulu honen sorreran badago galdera orokor bat: nola garatu, orain eta hemen, ikuspegi feminista bat, non gizarte ezberdintasun eta bereizkeriak sorrarazten dituzten faktore guztiak maila berean uztartuta gelditzen diren: generoa, heteroaraua, klasea, etnia-arraza, hizkuntza, adina...?

Euskal feminismoak, bere osotasunean harturik eta azken berrogei urteetan egin duen ibilbideari begiratuta, aintzat hartu dituen menderakuntza-faktorarik ahulenak hizkuntza, klasea eta etnia-arraza lirateke, nire ustez. Euskara, feminista askoren komunikatzeko hizkuntza izanik ere, orain gutxi arte ez dugu pentsamendu feministan modu egokian txertatu.

Tresna moduan, bai, baina ez gogoetaren ardatz. Gero itzuliko naiz gai horretara. Klasearen kasuan, bestalde, azken hamarkadetan hainbat sektore feministak kontuan hartu dute haien ekintzetan,⁴ sindikatuetako emakumeek, kasu; baina oro har ez da modu zentralez ezta iraunkorrez ere txertatu. Etnia-arrazari dagokionez, berriz, feminista abertzaleek haien aldarrikapenak aldagai horren gainean eratu arren, 'euskal nazioari' aplikatu zaio gehienbat. Beraz, esango nuke, arrazoi ezberdinak tarteko, enpleguaren beheko postuetan eta gizartearen ertzetan dauden emakumeak feminismotik umezurtzago utzi ditugula. Horren adibide argia litzateke,

Nola garatu ikuspegi feminista bat, non gizarte ezberdintasun eta bereizkeriak sorrarazten dituzten faktore guztiak maila berean uztartuta gelditzen diren: generoa, heteroaraua, klasea, etnia-arraza, hizkuntza, adina...?

nire ustez, egunotan Bizkaiko zahar etxeetako langileak egiten ari diren greba, non feminismoaren babes nahiko urria izaten ari den.⁵ Bigarren adibide bat etxeko langileena litzateke, nahiz eta arlo horretan, beste elkarte batzuen ekimenen artean, Bizkaiko Etxeko Langileen Elkartea aspalditik egiten ari den lan sakona nabarmendu behar den.⁶

Beraz, ikuspegi feminista gaurkotzeari buruz hitz egiten dudanean, menderakuntza-faktoreak berrikusi eta beraien arteko harremanaz gure irakurketa eta gogoetak eguneratzeaz ari naiz. Horretarako, kategoria berri(tu)ak beharko genituzke, zeinak egoera eta irakurketa berrietara ondo egokitzen diren; eta, zailagoa dena, euskal feminismoaren baitan kokatzen garenok nor garen, zeintzuk diren gure (botere) ezberdintasunak, zeintzuk gure hierarkiak eta klase, adin, sexualitate edota hizkuntz posizioak identifikatu eta kontuan hartu.

Hori guztia adierazteko eta laburbiltzeko ari naiz ‘maketo’ hitza proposatzen, gure gizarteari eta feminismoari jarrera kritikiko eta autokritikiko batez begiratu ahal izateko.

‘Emakumeen aniztasuna’ edo menderakuntza faktoreen uztarketa

Hizkuntza, generoa, klasea eta jatorria gurutzatzen diren lekua gogoetagaia proposatu ziguten argitalpen honen oinarrian dagoen jardunaldian.⁷ Dakigunez, lau faktore horiez gain, adina, preferentzia sexuala, kapazitate funtzionala, erlijioa... ere egongo lirатеke.

Gaur egun ohikoa da, feminismotik kanpo baina feminismoan ere, faktore horiek guztiak ‘aniztasuna’ kategoriaren baitan barne hartzea.⁸ Onartu beharra dago termino hori testuinguru batean egon daitekeen heterogeneotasunaz oharrezko praktikoa dela, are gehiago aintzat harturik duela gutxi arte euskal gizarteari buruz hitz egiterakoan harmonia eta batasuna zela nabarmendu ohi zena. Baina nago sinpleegia, pobreegia dela orain behar dugun ikuspegi feminista eraikitzeko, gizartearen edo emakumeen artean dauden gizarte eta

botere ezberdintasunak eta gatazkak lausotu egiten baititu. Horren froga argia litzateke bizi garen sistema politiko eta ekonomiko bidegabe honek inolako arazorik gabe hartzen duela bere gain nozio hori. Aniztasuna edo kulturartekotasuna esan eta ia inor ez da deseroso sentitzen, eta teoria feministak deserosotasuna erein behar du, sistemaren zimenduak astindu. Beraz, hitz horietatik harago joan beharko genuke.

Baina zirriborratzen ari naizen proposamenean sakontze aldera, hurrengo atalean, feminismoaren historiari erreparaso labur bat egingo diot, feminismoan egon diren bi haustura-une aipatuz.

Feminismoaren baitako haustura bi

XIX. mendean, mugimendu feminista ezagutzen dugun moduan sortzen den unean, posizio ezberdinak ere sortuko dira emakumeen arteko ezberdintasunei dagokienez; sufragisten eta marxisten jarrerak, esate baterako, ez dira berdinak izango. Eta hortik aurrera feminismoa ulertzeko eta praktikatzeko modu ezberdinak garatuko dira, osagarriak baina ezberdinak, lehentasunak, besteak beste, modu diferentean definituko baitira.

XX. mendearen bigarren partean, hirurogeiko hamarkadaren amaieran, haustura funtsezko bat gertatuko da, zeinaren oihartzuna gurera pixka bat geroago helduko den. Feminismoak, ordurako, pentsamendu mendebaldar hegemonikoan nagusi diren androzentrismoari eta etnozentrismoari kritika egina zien. Baina, une horretan, Ipar Amerikako feminista beltzak eta lesbianoak hortik harago joango dira, muturreko haustura (bikoitza) eraginez, nahiz eta beraien irakurketak eta eraginak ez diren beti batera joan. Eta ohartu gaitezen egunotan egiten ari diren autore feministen euskarazko itzulpenetan (Davis 2016a, 2016b; Wittig 2017...) bi lerro horiek erabat presente daudela.⁹

Hiru hamarkada geroago, laurogeita hamarretan, bigarren haustura bat eragingo dute Asia, Latinoamerika eta Afrikako

feminista postkolonial eta dekolonialek. Horren eragina oraintxe ari da gurera heltzen. Halere, lerro horren ordezkari Ochy Curiel behin baino gehiagotan izan dugu hizlari gure artean (ikus Curiel 2015a, 2015b) eta, duela bi urtetik hona, Maggie Bullen antropologoa feminismo dekolonialari buruzko mintegi bat koordinatzen ari da Donostiako Kaxilda liburu dendan.¹⁰ Besteak beste.

Emakumeak, klasea eta arraza

Ipar Amerikako hainbat feminista beltzen ekarpena funtsezkoa izan da feminismoarentzat. Angela Davis da euskaldunok ondoen ezagutzen dugun mugimendu horren autorea, iaz Euskal Herrira egin zuen bisitarekin eta haren liburuen itzulpenekin lotuta.

2016ko abenduan, Durangoko Azokan, Davisen *Emakumeak, klasea eta arraza* (2016b) liburuaren aurkezpenaren harira, Elkar argitaletxeak eta Jakinek, Eskafandra bildumaren bultzatzaileek, argi utzi zuten beraren ekarpena zein den. Liburuaren itzultzaile Danele Sarriugartek halaxe esan zuen bertan:

Davisek emakume, beltz eta klase sozial apalekoa izateak dakartzan hiru zapalkuntzak lotu zituen [...] «Esklabotza sistema, mugimendu abolizionista eta sufragista, abortua edota etxeko lanak problematizatu zituen, eta horrekin, ordura arteko feminismoa, hau da, feminismo zuria arraza eta klase menderakuntzekiko itsu izan zela agerian utzi zuen».¹¹

Davisen obra euskal gizartearen berrirakurketa bat egiteko aplikagarria dela defendatu zuen Idurre Eskisabelek aurkezpen berean:

Zapalkuntza bikoitzaren ideia ez da guk asmatua. 1970eko hamarraldiaren bukaeran loratzen hasitako mugimendu feministak bazuen kezka hori, nazio borroka, klase borroka eta genero borroka parekatzearena; uztarketa horren berrartze bat egin dugu. Arraza aipatzen du Angela Davisek. Guk gutasun kolektibo baten esanahia ematen diogu horri. Nor izatea herri izatearekin lotuz, eta herri izate hori hizkuntzaren gainean eraikiz. Eta

horregatik uste dugu pertinentea dela Davisen pentsamendua plazara ekartzea.

Dena den, nire ustez, euskaltasuna eta etnia-arraza gure feminismoaren bi ardatz izan beharko lirateke, ez bakarra edo egokitua.

Davis feminismo beltzaren parte da. Mercedes Jabardo antropologoak feminismo beltzei buruz idatzi duen antologian (*Feminismos negros. Una antología*, 2012) seinalatu du arrazaren gaia presente egon dela feminismoan XIX. mendearen amaieratik, baina, hirurogeiko hamarkadan mugimendu beltza sortu arte, ez zela beraien ekarpena ikusgarri egin. Aitzindarien artean, Sojourner Truth dugu, 1851. urtean, Ohion egin zen Emakumeen Konbentzioan, bularrak agerian utzi eta «ez al naiz ni, bada, emakume bat?» galdera egin zuena,¹² geroago bell hooks feminista afroamerikarrak berreskuratuko duen esaldia.¹³ Ildo beretik, interseksionalitate terminoa sortuko du 1989. urtean Kimberlé W. Crenshaw-ek (1989), zapalkuntza sistema ezberdinak daudela adierazteko.¹⁴ Dena den, hurrengo atalean aipatuko dudan bigarren haustura eragingo duten feminista dekolonialak interseksionalitatearen ideiatik dezente haratago joaten ari direla iruditzen zait, interseksionalitatea normalean ulertu ohi dugun modutik haratago.

Ipar Amerikako hainbat feminista beltzen ekarpena funtsezkoa izan da feminismoarentzat. Angela Davis da euskaldunok ondoen ezagutzen dugun autorea

Bigarren haustura: teoria feminista dekoloniala

Esan bezala, emakume guztiak ez direla zuriak, klase ertainekoak eta heterosexuak nabarmendu zuten lehen aldiz hainbat feministak hirurogeiko hamarkadan Ameriketako Estatu Batuetan. Urte batzuk geroago, feminista postkolonialek eta dekolonialek ikuspegi horri beste buelta bat eman diote.

Oraingoan, gainera, feminista beltzek egina zuten patriarkatuaren irakurketa unibertsalen eta homogeneoen kritikara feminista indigenak, musulmanak eta migratzaileak batu dira.

Oro har, postkolonial eta dekolonial adjektiboak sinonimotzat hartu ohi dira, baina hainbat autorek azkenaren alde egin dute, adieraziz postkolonialismo kontzeptua kulturalismo bat bihurtu dela, non identitatearen nozioa ez den egiturazkoa baizik eta diskurtsiboa; eta gaineratuz, eremu teoriko horretan, XVIII. eta XIX. mendean gertatzen den kolonialismoari erreparatzen zaiola nahiz eta kolonialismoa XV. mendean hasten den. Bereizketa horretan sartu barik, dekolonial terminoa erabiliko dut testu honetan, nahiz eta argi eduki feminista postkolonialek ekarpen funtsezkoak egin dituztela eta, garrantzitsua dena, lotura estuak daudela bi lerroen artean.

Curielek kolonialismoa eta teoria dekolonialaren inguruko zehaztasunak honela laburtu ditu:¹⁵

Kolonialismoa –modernitate europar mendebaldarraren erakuntza geopolitiko eta geohistoriko gisa– amaitu arren, ez dela eraldaketa adierazgarririk gertatu zentroen eta periferiaren nazioarteko lan-banaketan, ezta herrien arteko hierarkizazio etniko-arrazialean eta periferian estatu-nazioak sortzean ere; aitzitik, kolonialismo modernotik kolonialitate globalerako trantsizioa gertatu da, kapital globalaren erakundeen eskutik [...] eta NATOren moduko erakunde militarren eskutik, inteligentzia sareen eta Pentagonoaren eskutik, eta, nik erantsiko nuke, Iparreko nazioarteko lankidetzaren eskutik. Hau da, menderakuntza-moldeak eraldatu dira, eta ez zentroaren eta periferiaren arteko erlazio-egiturak [...] Modernitate-kolonialismo-kapitalismo arteko erlazio horretatik mundu mailako botere eredu bat sortzen da horrela, Anibal Quijano perutarrek (2000) boterearen kolonialitate gisa definitu zuena [...] mundu-eredu horrek arrazaren ideian zuen oinarria, eta sailkapen arrazial/etniko bat ezarri zuen horrenbestez: indiarrek, azeituna kolorekoak, horiak, zuriak, mestizoak; baita sailkapen geokultural bat ere: Amerika, Afrika, Ekialde Urruna, Ekialde Hurbila, Asia, Mendebaldea eta Europa (Curiel 2015: 28, 29, 29, 29).

María Lugones (2008) da ‘feminismo dekoloniala’ lehenengoz erabili zuena, haren planteamendua bi iturritatik elikatuz:

Alde batetik, Black Feminism delakoak edo emakume beltzek, chicanos, herritarrek, Latinoamerikako autonomia feministak, feminista indigenek eta feminismo materialista frantsesak feminismo hegemonikoari egindako kritika feministak, emakumearen kontzeptua unibertsalizatu eta jite kutsu arrazista, klasista eta heterozentratua eman izanagatik (Espinosa 2013); eta, bestetik, Latinoamerikako eta Karibeko pentsalariek garatutako Teoria Dekoloniala edo proiektu dekoloniala deritzonaren proposamenak (Curiel 2015: 28).¹⁶

Nola aplikatu teoria dekoloniala gurean?

Esan dut jada, feminismo dekolonialaren ekarpena funtsezkoa iruditzen zait. Hala ere, eremu horretan atzematen dudana joera ezkor bat ere aipatu nahi nuke. Europako eta Ameriketako Estatu Batuetako feminismo hegemonikoari kritika zorrotza egiterakoan, maiz, eskema sinplistegietan jausten ari dira, Europan ere feminismoen arteko mailaketa badela ahaztuz. Esate baterako, gizarte anglosaxoietan edo ingelesez ekoizten den ezagutza feminista mundu osora zabaltzen ari da unibertsala bailitzan, eta horren bidez desberdinkeriak ulertzeko zenbait kategoria inposatzen ari zaizkigu.¹⁷ Halaxe, Euskal Herriaz hitz eginez, argi dago euskaldunoi kolonialismoa eta kolonialitatea, biak, aplikatu ohi zaizkigula: euskaltasunaren iruditeria sortzean terrorismoaren kontzeptuak duen pisua edo euskaldunen kontura garatzen ari den umore-mota¹⁸ bi adibide baino ez lirateke.

Kolonialitatearen ardatz teorikoa emankorra izan liteke bai Euskal Herriaren egoera bai inguruko herrialdeekin duen harremana aztertzeko. Baina, aukera zaila eta bikaina dugu gure aurrean, zeren, alde batetik, euskal feminismoaren sektore nagusi bat, nahi edo konturatu gabe, autore dekolonialek salatzen duten jarreraren konplize izan daiteke. Eta, bestetik, esan bezala, euskaldunak garen heinean, ikuspegi koloniala ere aplikatzen zaigu. Hau da, bi norabidetako kolonialitatea atzeman daiteke euskal gizartean, eta bi-norabidetasun hori ezin interesgarriagozat jotzen dut gogoeta eta politika

egiteko. Begi bistakoa da estatuen edo Nazioarteko Diru Funtsaren edo Munduko Bankuaren eta feminista arrunten eraginaren inpaktua ez dela gauza bera, baina nik uste dut argi eduki behar dugula gu ere eraikitzen ari garela iruditeria eta errealtate bat non bestetasunak zentzu arriskugarria eta osoa hartzen duen, ez bakarrik estereotipoen bitartez, baizik eta sarri ikusezinak diren hierarkia sozialen bitartez.

Aipamen bat hizkuntzari buruz

Artikuluaren hasieran hizkuntzaren gaia zintzilik utzi dut, esanez euskal feminismoan hizkuntza ez dela faktore nagusitzat hartu. Betiere, modu orokorrean hitz eginez. Azken urteetan gutariko batzuek begia jarri dugu hor¹⁹ eta Lorea Agirre eta

Generoa, klasea, arraza
eta abarren zerrenda
horretan, hizkuntza(k)
ere kokatzen ari gara,
hitz egiten d(it)ugun
hizkuntzek ezberdintasun
sozialak sor baititzakete
eta sortzen dituzte

Idurre Eskisabel Euskal Herri osoan zehar dabilta haien gogoetak zabalduz. Lehenago adierazi bezala, Angela Davisen bisitak ere indartu duildo hori. Argitalpen hau, maila batean, prozesu horren ondorengoa da. Ondorioz, dagoneko, generoa, klasea, arraza eta abarren zerrenda horretan, hizkuntza(k) ere kokatzen ari gara, hitz egiten d(it)ugun hiz-

kuntzek ezberdintasun sozialak sor baititzakete eta sortzen dituzte. Eta hemen bereiztu beharko genituzke hegemonikoak eta minorizatuak direnen egoera ezberdinak, jakina.

Feminismoa eta politikaren eraldaketak (Esteban 2017) liburuan, hizkuntza/euskararen gaiari erreparatu diot azken urteetan nabarmentzen ari diren eraldaketak azpimarratuz. Horrela, euskal komunikabideetan feministek duten lekua eta euskaraz sortzen ari den teoria/ikerketak/saiakera feministen gorakada nabarmendu ditut. Baina, era berean, ispi-latze efektuaren aurrean tentuz ibili behar dugula idatzi dut:

Feminismoa, gero eta gehiago, euskaraz mintzo da, bai. Baina erronka handi bat dugu kulturari, hizkuntzari eta euskaingintzari begira, baita eskubide sozial eta ekonomikoei dagokienez ere. Erronka eta aukera berriro.

Aukera, beste herri mugimenduekin aliantzak egiteko, euskararen mugimenduarekin egiten ari garenez. Aukera, momentuz euskaraz hitz egiten ez dutenekin edo jatorria, adina, bizilekua edo dena delakoagatik inoiz egingo ez dutenekin nola jardun pentsatzeko. Konbentzitura bainago horretan ere eredu izan gaitzkeela.

Baina aukerarik zailena, nire ustez, Euskal Herrian, oro har eta emakumeen artean, dauden ezberdintasun sozio-ekonomikoen gaiari dagokio, horretan nola egin ez baita esan-eta-egin (2017: 56-57).

Herritartasun berria(k) nondik eta nola?

Artikulu hau bukatze aldera, horrela laburbilduko nuke orain arte idatzi dudana:

1. Feminista beltzek eta feminista lesbianoek hirurogeita hamarretatik aurrera eragin zituzten kritikak barne hartu dituen feminismo dekolonialaren ekarpenaz gogoeta egiteko garaia heldu da, eta euskal gizartearen gaur egungo egoerara aplikatu beharko genuke, teoria hori gurera egokituz.

2. Azken urteetako eraldaketa sozialak ikusita, gure ideiak berritzen ari gara: heteroarauaren kontzeptuaren garrantziaz ohartu gara; «bake eta bizikidetzaren inguruan», «gure ahots propioaren beharra» edo «hau ez da gure bakea» eta antzeko leloen bidez, gure jarrera kritikoa agertu dugu; indarkeria matxista guztiez hitz egiteko kanpaina bateratuak bultzatzen ari gara... Bada, era berean, klasismoarekin eta arrazismoarekin lotuago dauden jarrerak eta kanpainak bultzatu behar ditugu. Feministen edo gizarte mugimenduen arteko aliantzak edo elkarrelikadurak ez dira sortzen borondate edo pentsamendu inuzentetik, baizik eta kanpo eta barne ezberdintasunak, kanpo eta barne gatazkak ikusgarri egiten eta aitortzen dituen jarrera irmo batetik. Halaxe, erabiltzen ari garen kategorien aurrean zuhur jokatu behar dugu.

Bide horretan, Maria Livia Alga (2015) antropologoak haren doktore tesian aipatu duena iradokitzailea izan daiteke. Italian, arrazismoaren eta homofobiaren kontrako mugimenduen aliantzak aztertu ditu Algak. Bi mugimenduen arteko borroka bateratuan 'klandestino' kategoria baliatzen hasi dira, zeina, mugimendu horien leloetan berria izateaz gain, bi mugimenduen aldarriekin bat datorren. Azken denboran, hemen ere, emakume guztien egoera aintzat hartzen duten kanpainak abiatu ditugu; horretan, indarkeria matxistaren gaia eredugarria izango litzateke. Baina oraindik ez dugu aurkitu indarkeriaz kanpoko kategoria orohartzailerik. Eta horra nire proposamena: herritartasunaren gaiari heltzea, kontzeptu horrek mota askotako bereizkeriak eta koiunturak barne har baititzake: migratzaileena, errefuxiatuena, intersexual eta transexualena, independentistena, mugimendu okuparena... Latinoamerikan asko idazten ari da 'herritartasun berrien' inguruan, emakumeei buruz, indigenei buruz edo LGTB pertsoneri buruz, besteak beste. Hausnarketa hori iradokitzailea izan daiteke guretzat.

Europar gizarteetan Bigarren Mundu Gerraren ostean sortu zen (egun nagusi den) herritartasun sozialaren ideia sarrean aipatu ditudan hiru osagaien gainean oinarritzen da: nazionalitatea, enplegu formala eta familiaren eredu bat non gizonezkoak erdigunean dauden.²⁰ Begi-bistakoa da kontzeptualizazio horretan ez garela kabitzen ez emakumeak ezta feministak ekonomiari eta bizitzari buruz planteatzen ari garen berrirakurketak ere. Baina ezta ere migratzaileak, errefuxiatuak edo independentistak...

Generoa, sexualitatea, klasea, arraza, hizkuntza... kontuan hartuz herritartasuna teorian eta praktikan irauli eta zabaldu egiten da. Eta, nire ustez, zabaltze eta iraultze prozesu horrek bi baldintza behar ditu: (1) mugimendu herritarren artean gertatzen ari diren aliantzak aintzat hartzea eta aztertzea; (2) ikuspegi feminista bera berritzea, egiten ari garen bidetik. Eta berritze horretan feminismo dekoloniala gurera egokitzea aukera aparta izan daitekeela esango nuke. 🌱

Oharrak

1. Artikulu honetan 'herritartasuna' eta 'hiritartasuna' sinonimotzat hartzen ari naiz.
2. Erabiliak izan ziren beste termino batzuk mantxurrianoak, koreanoak, belarrimotzak, hezurbeltzak... izan ziren.
3. Alor honetan, interesgarria da, adibidez, Jon Maia bertsolariak egin duen ibilbidea. Ikus Maia (2006).
4. Hor ditugu, adibidez, 80ko hamarkadaren hasieran, «hainbat enpresa emakume langileen (edo langileen emazteek lagunduriko) grebak ere azpimarragarriak dira: Suchard, Molinex, Artiach, Michelin, Olarra, Euskalduna... Eta zerbitzu publikoetan egindako protestak» (Hernández 2018). Greba horien inguruan ikerketa eta dokumentalak baditugu. Nik dakidala, azkena duela gutxi Euskaldunako emakumeei buruz egindakoa.
5. Dena den, uda ondoren batez ere, borroka horren dimentsio feministaz gehiago hitz egiten ari da. Ikus, esate baterako, *Berria* egunkarian argitaraturiko erreportajea (www.berria.eus/paperekoa/1837/014/001/2017-09-21/elkarrengandik_gertuago.htm).
6. Elkarte horretako partaidea den Isabel Otxoak maiz idatzi ditu kolaborazioak gai horren inguruan hemengo eta Espainiako komunikabideetan, eta badu doktore tesi bat egin horren inguruan (ikus Otxoa 2012). Etxeko langile izatera derrigortuak diren hemengo edo beste herrialdeetatik etorritako emakumeak globalizazioaren, kapitalismoaren eta kolonialitate berrien ondorio zuzenak dira. Langile horien figura ezin esanguratsuagoa da hitz egiten ari garen honetan, bere atzean baitago beste herrialdeetako emakumeak irudikatzekeko modu zehatz bat: beraien gaitasunez, ohiturez, izaerez hitz egiterakoan (izaera, portaera, gaitasunak...), generoarekin batera arraza eta klase hierarkiak birformulatu ari baikara (Offenhenden, 2017).
7. Jardunaldi hori Usurbilen (Gipuzkoa) egin zen, uztailaren 13 eta 14an, UEU eta Jakinen elkarlanaren ondorioz.
8. Kulturartekotasuna ere sarri erabili ohi da.
9. Artikulu honetan ez dut jardungo azken hamarkadetan garatu den pentsamendu heterozuzenaz, queer teorian eta transfeminismoaz. Nago horren inguruan feminismoan sortu den berrikuspene eta garapene ezagunagoa dugula gure testuinguruan.
10. Bullenen eraginez hasi naiz ni teoria dekolonialaz interesatzen.
11. Aurkezpenaren zehaztasunetarako, ikus www.berria.eus/paperekoa/1995/038/001/2016-12-04/arnasa_emakumeari_eta_euskarari.htm
12. *Aint'I A Woman?* ingelesez. Ikus Alizia Sturtzek, 2001eko apirilaren 1ean, *Gara* egunkarian, esaldi horren inguruan idatzi zuena (www.lahaine.org/sturtze/aint_mujer.htm).

13. Ikus bell hooks (2012).
14. Ikus, liburu horren beste atalean, interseksionalitatearen inguruan Itziar Gandariasek idatzi duena. Ikus ere Lucas Platerok, 2014an Euskal Herrira egindako bisita batean, Maite Asensio kazetariari termino horren inguruan esan ziona (www.berria.eus/paperekoa/1965/010/001/2014-12-28/sexualitatea_ikusezina_da_batzuetan_eta_ikusgarriega_besteetan.htm).
15. Kolonialismoaren eta kolonialitatearen artean dauden ezberdintasunez hauxe idatzi du Pedro Garzón Lópezek (2013): «Kolonialismoa lurralde baten okupazioa bitarte hertsatzaileen bidez (militarra, politikoa, ekonomikoa) gauzatzen den okupazioa den bitartean, kolonialitatea kultur iruditeria europarraren inposaketa litzateke» (2013: 311).
16. Feminista afrikarrak eta arabiarrek ere garatzen ari dira teoria dekoloniala. Adibidez, Sirin Adlbi granadarra, *La cárcel del feminismo* (2016) liburuan, 'emakume zapiduna' pentsamendu kolonialaren figura nagusitzat hartu du. Era berean, hainbat feminista afrikarrek 'mutilazio genitalen' inguruan Mendebaldean (feminismoan ere bai) egiten ari den sinplifikazioa eta etnozentrismoa salatu dute (ikus Ortega 2017).
17. 'Post' aurrizkiaren zabalkundea (post-feminismoa, esate baterako) inposaketa horren adibide argia litzateke.
18. *Ocho apellidos vascos* filma (Emilio Martínez Lázaro, 2014) litzateke adibide nagusia.
19. Ikus Onintza Irureta Azkunek, 2016an, fenomeno horren bilakaerari buruz idatzi zuen erreportajea (www.argia.eus/albiste/feminismoa-eta-euskalgintza-bi-borroken-hurbilketa-xumearen-kontakizuna).
20. Ikus Sagastizabal (2017).

Bibliografia

- Adlbi Sibai, Sirin (2016): *La cárcel del feminismo. Hacia un pensamiento islámico decolonial*. Madril: Akal.
- Alga, Maria Livia (2015): *Ethnographie 'terrona' de sujets excentriques. Pratiques, narrations et représentations pour contrer le raxisme et l'homophobie en Italie*. Doktore tesia. Université Paris VIII – Vincennes Saint Denis.
- Alonso, Luis Enrique (2007): *La crisis de la ciudadanía laboral*. Bartze-lona: Anthropos.
- bell hooks (2012): *Ain't I A Woman. Black Women and Feminism*. Boston: South End Press.
- Crenshaw Williams, Kimberlé (1989): *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. *University of Chicago Legal Forum* 14: 139-167.
- Curiel Pichardo, Ochy (2007): 'La crítica postcolonial desde las prácticas políticas del feminismo antirracista.' *Nómadas* 26: 92-101.
- (2015): 'Construyendo metodologías feministas desde el feminismo decolonial'. In: I. Mendia Azkue, M. Luxán, M. Legarreta, G. Guzmán, I. Zirion eta J. Azpiazu Carballo (argk.): *Otras formas de (re)conocer. Reflexiones, herramientas y aplicaciones desde la investigación feminista* (45-60). Bilbo: Hegoa.
- (2015): 'Feminismo dekolonialetik metodologia feministak eraikitzen.' *Hegoa Lan Koadernoak/Cuadernos de Trabajo* 67: 25-36.
- Davis, Angela (2016a): *Askatasuna, etengabeko borroka bat*. Iruñea: Katakak.
- (2016b): *Emakumeak, arraza eta klasea*. Donostia: Elkar, Jakin. Eskafandra bilduma.
- Espinosa, Yuderlys (2013): 'Una crítica descolonial a la epistemología feminista crítica.' In: *Os desafios da arte, a educação, a tecnologia e a criatividade del Fazendo Genero*. Brasilia, 2013-11-10 (www.elcotidianoenlinea.com.mx/pdf/18402.pdf).
- Esteban, Mari Luz (2017): *Feminismoa eta politikaren eraldaketak*. Zauratz: Susa. Lisipe bilduma.
- Garzón López, Pedro (2013): 'Pueblos indígenas y decolonialidad: sobre la colonización epistemológica occidental.' *Andamios* 10(22): 305-331.
- Hernández García, Jone M. (2018): 'Multifaceted Feminism: Promoting Diversity in the Twenty-First-Century Basque Country.' In: Silvia Bermúdez eta Roberta Johnson (argk.): *A New History of Iberian Feminisms* (383-390). Toronto: University of Toronto Press.
- Jabardo, Mercedes (2012): *Feminismos negros. Una antología*. Madril: Traficantes de sueños.

- Lugones, María (2008): 'Colonialidad y género: hacia un feminismo descolonial'. In: W. Mignolo (bil.): *Género y descolonialidad* (13-25). Buenos Aires: Del Signo.
- Maia Soria, Jon (2006): *Riomundo*. Tafalla: Txalaparta.
- Offenhenden, María (2017): 'Si hay que romperse una, se rompe'. *El trabajo del hogar y la reproducción social estratificada*. Doktore tesia. Universitat Rovira i Virgili.
- Ortega Sánchez, Isabel (2017): *Anatomías (alter)adas: lecturas transculturales de las modificaciones genitales femeninas*. Doktore tesia. Universidad de Zaragoza.
- Otxoa Crespo, Isabel (2012): *La Seguridad Social del empleo doméstico: evolución y perspectivas*. Doktore tesia. UPV/EHU.
- Quijano, Aníbal (2000): 'Colonialidad del poder: eurocentrismo y América Latina'. In: E. Lander (bil.): *La colonialidad del saber: eurocentrismo y ciencias sociales. Perspectivas latinoamericanas* (1-14). Buenos Aires eta Caracas, CLACSO/UNESCO.
- Sagastizabal, Marina (2017): *La triple presencia: estudio sobre el trabajo doméstico-familiar, el empleo y la participación sociopolítica*. Doktore tesia. UPV/EHU.
- Wittig, Monique (2017): *Pentsamendu heterozuzena*. Zarautz: Susa. Lisipe bilduma.

Klase sozialei buruzko zenbait ohar historiko: Marxek irekitako bidea

Ignazio Aiestaran

UPV/EHUko Filosofia Saileko irakaslea eta idazlea

Artikulu honetan klase sozialei lotutako lau auzi landuko dira: 60ko hamarkadan sozialismo, klase eta nazioaren ingurukoa (hemen 'Arregi-Txillardegí' auzia deituko dena), 70eko eta 80ko hamarkadetan kolonialismotik klase-borroka nazionalera doana (hemen 'Sartre-Marx' auzia izanen da), 80ko eta 90eko hamarkadetan klaseei buruzko diskurtsoa desagertuta klase-ara-zoa gaurko ezkerrean (hemen 'Sarrionandia-Azurmendi' auzia), eta emakumea, arraza eta klasea egungo kapitalismoaren aurrean ('Davis-Glefas' auzia testu honetan). Lau auzi horiekin klaseen garrantzia azalduko da, baita oztopo historiko-metodologikoak ere.

'Arregi-Txillardegí' auzia: sozialismoa, klasea, nazioa

1967an Rikardo Arregi idazle eta saiogileak eztabaida bat sorrarazi zuen euskarazko kulturari, Jakin aldizkarian 'Sozialismoa modan dago' artikulua plazaratu zuenean. Testuaren hasieran egileak aitortu zuen jatorrizko asmoa marxismoaz idaztea zela, baina bukaeran sozialismoaz aritu zen, hain

zuzen. Sozialismoa aztertzerakoan, Rikardo Arregiren jomugak hurrengoak izan ziren bere berbatan:

1. Klaseak badira.
2. Klaseak borrokan daude.
3. Gizarte berriak langileengandik etorri behar du.
4. Klase batasuna derrigorrezkoa da.
5. Produkzio-ondasunen herriaren jabetasuna.

Halaxe argudiatu zituen egileak mintzagai horiek:

1. Klaseak badira

Metafisika alde batera utzita, kondizionamendu soziologikoa kontuan hartu behar zela adierazi zuen Rikardo Arregik. Bizi garen jendarte kapitalista baldin bada, ulertu behar da nola izan zen sortua eta antolatua herri dinamikatik. Hori ukatuz gero, herriaren bilakaera azaltzeke uzten da. Horretarako ezinbertzeko dugu klaseen arteko desberdintasunaren azterketa. Eta klaseen arteko desberdintasun hori markatzen eta zuzentzen duena ez da soilik soldaten arteko diferentzia –ezkertiar arinek uste duten eran–, produkzio-bideena baizik:

Klaseak gizarte kapitalista (edo neo-kapitalista) guztietan zutik jarraitzen dute. Ta klaseen arteko diferentzia ez dago batzuek asko irabaztean eta besteak oso gutxi, batzuek –gutxienak– produzioaren ondasunak bere menpean dituztelako ta besteak –gehienak– hortatik urruti gertatzen diralako. Politikan ezin diteke jokatu kondizionamentu soziologiko hau ahaztuta (Arregi 1967: 48-49).

2. Klaseak borrokan daude

Klaseak badirela onartu ondoren, sozialismo orotan horien arteko borroka historikoa arakatu behar da. Klaseak borrokan daude, eta langileek ezin dezakete jendarte berria jaso borroka hori gabe:

Kapitalistak (edo neokapitalistak) beren izaera langilleari bere lanaren zati bat ostutzeagatik osatzen dute. Beren izaerari bizi ahal erazitzekotan hori egin beharrean arkitzen dira. Langilleak,

berriz, benetan beren giza izaera osatzeko ordena (edo desordena) desegin beharrean arkitzen dira. Amor eman behar lukenak, kapitalistak, ematen ez duen ezkerro, ez da borondate utsez auzia konpontzen, ta burruka sortzen da (Arregi 1967: 49).

3. Gizarte berriak langileengandik etorri behar du

Puntu hau honela argudiatu zuen Rikardo Arregik, laburki baina zuzen:

Gizarte kapitalistetan iñor gutxi dira gizarte berri bat jaso behar dela ukatzen dutenak, baiña nork dute interesa hori gerta dedin? Langilleak bakarrik. Besteak zertarako aldatu behar dute gizartea? (Arregi 1967: 49).

4. Klase batasuna derrigorrezkoa da

Klaseen arteko dialektikan, nahiz eta klase batasuna eskatu, herri bakoitzak bere bidea aurkitu behar du sozialismorako bidean. Ez dago bide bakar bat, herri guztiek jarraitu behar-ko lioketena. Nazioa eta klasea gurutzatzen dira nahitaez:

Klasearen batasunaren gain mistizismo faltso bat izan dela ukatzerik ez dago. [...] Herri bakoitzak sozialismorako bere bide egokia izatea derrigorrezkoa da, baiña naziotasuna klasearen batasunetik kanpo pentsatzea sozialista joera batean iñola ere onartu ezin ditekeana da. Ez da honekin errealidade batzuek, eginbehar batzuek besteak baiño garrantzi aundiagorik ez dutenik, hoiak danak politika arazoetan klasearen batasunetik kanpo aztertzea ta erabiltzea berebiziko arrisku aundi bat da (Arregi 1967: 49-50).

5. Produkzio-ondasunen herriaren jabetasuna

Langileriak bere estatusa alda dezan, produkzio-bideak berreskuratu behar ditu, horien jabe bilakatu arte, kolektibizatuz zein jendarteratuz. Horixe da egiazko proba sozialismorako bide orotan.

Benetan kapitalista sistema ezereztu nahi baldin bada, produzioko ondasunen jabetasuna eraberritu behar dela dudarik ez dago.

Adieraztzaile, planifikazioaren lekuan derrigorrezko berri bat jarri behar dela ta irabaziak ekonomi sistimaren motorra izaten ezin lezakela jarraitu, dudarik ez. Hori egi bihurtu dedin produzioko ondasunen jabetasuna herriarengana, hots, langile klasearengana bihurtu behar duela sozialista xistima batean, ukatzerik ez. Honen modalidadeak, ordea, erabat diferenteak izan ditezke, kojestioa edo estaduaren jabetasuna etab. (Arregi 1967: 50).

Rikardo Arregiren proposamen osora jotzen badugu, hurrengo tesiak ateratzen zaizkigu:

1. Sozialismo –marxista– batek klaseen arteko ezberdintasuna aintzat hartu behar du.
2. Klaseen arteko desberdintasuna produkzio-bideen ezberdintasunean datza.
3. Desberdintasun horrek borroka bat kausatzen du.
4. Jendarte berria sortzeko, langileen borroka funtsezkoa da.
5. Langileen interesa gizarte kapitalista aldatzea da.
6. Aldaketa horrek klase batasuna eskatzen du.
7. Herri bakoitzak sozialismorako bere bide egokia bilatu behar du, eta naziotasuna klasearen batasunetik eratuko du.
8. Klase batasunaren helburua produkzio-bideen jabetasuna da.
9. Produkzio-ondasunik gabe ez dago herriaren jabetasunik.
10. Sozialismo horren ikuspuntutik, sistema kapitalistak ez du herriaren egiazko jabetasuna baimentzen.

Jakin aldizkarian Arregik argitaratu zuen urte berean, Txillardegi sartu zen eztabaidan. Arregik sozialismoa modan zegoela idatzi baldin bazuen, Txillardegiren erantzuna marxismoa modan egon zela izan zen. Arregiren jarrera dogmatismorik gabekoa izan arren, Txillardegik gogor eraso zion. Hasteko, marxismoa estalinismoarekin lotu zuelako, eta, amaitzeko, marxismo oro fede erlijiosoa bertzerik ez zelako. Kritika horren muina mundu-kondairaren azterketan zetzan. Txillardegiren gogoetan:

Munduaren Kondaira, marxistek besterik esanagatik ere, ez da klase-burruka hutsaren kondaira hutsa. Klaseak ba daude, bai; baiña kulturak ere ba daude, sexoa ere ba dago, biologia ere ba

dago, geografia ere ba dago, pertsonen heriotza eta bizi nahia ba daude, eta etniak ere bai. Hauek guziak batera biltzerik ez dago. Mundua hori baiño zaillagoa da, ulertu eziña gaur gaurkoz. Denok dugu egia-egarria; eta egarri legor hori dugulako hain zuzen arbuiazen ditugu marxismoaren absolutukeria, xinglekeria eta sasi azalpen batzuk (Txillardegi 1967: 18-19).

Txillardegiren miaketa historikoan mundua askotarikoa zen, eta klase-borroka erredukzionismoa baizik ez zen, munduko agerpen eta gertakari ezberdinak prisma txiki batetik behatzen zirelako. Klase-borroka ez zen munduko kondairaren motor bakarra. Hori dela kausa, marxismoa «alienazio hutsa» iruditzen zitzaion Txillardegiri, eta marxismoaren problematika bera arrotz zitzaion. Sozialismoa ez da herrien kontra egiten, herrien alde baizik, Txillardegiren hurbilketatik. Beraz, burgesia internazionala bada ere, eta sozialismoak internazionala izan behar duen arren, atzerritar alderdi baten menpean jartzeak ez du zentzurik. Nazioa ez da absolutu bat, baina erresuma ere ez. Norberaren hizkuntza ere ez da absolutu bat, baina bertzeena ere ez. Horrela itxi zuen Txillardegik eztabaida hori. Tamalez handik gutxira Rikardo Arregi auto istripuz hil zen. Euskarazko kulturaren abagune bat galdu zen ikuspegi materialista sakon batetik nazioaren eta klasearen arteko auzia eztabaidatzeko. Hala ere, gai hori ez zen hor amaitu.

Txillardegiren miaketa historikoan mundua askotarikoa zen, eta klase-borroka erredukzionismoa baizik ez zen, munduko agerpen eta gertakari ezberdinak prisma txiki batetik behatzen zirelako

‘Sartre-Marx’ auzia: kolonialismotik klase-borroka nazionalera

1970eko abenduan Burgosko epaiketa suertatu ondoren, Gisèle Halimi abokatu ekintzaile eta feminista franko

tunisiarrak liburu bat kaleratu zuen, *Le procès de Burgos* izenekoa. 1971ko lan hori txit gomendagarria da garaiko aitorenak eta nazioarteko egunkariko berriak jasotzen dituelako. Horrez gain, Jean-Paul Sartre filosofo frantsesak sarrera egin zion. Hitzaurre luze hori *Zutik* aldizkariaren 61. zenbakian euskaratua izan zen osorik. Tamalez, Halimiren liburua ez zen nehoiz euskaratua izan.

Sartreren ekarpenak ikuspuntu berezi bat gehitu zion bere hitzaurrean. Ez zen Burgosko auzipetuekin elkartasuna erakusteko aukera bat gehiago: frantses gisa, euskal historia bere gain hartu zuen, eta antolabide materialistatik Frantziako Errepublikaren garapen historikoa desegin zuen, kapitalismoaren eta kolonialismoaren arteko lotura azaleratuz:

Demagun esenplu bat: hots, frantsesei erakusten zaie, alegia, Frantzia-ren historia 'gure' probintzi guztien batasunarena baizik ez dela, batasun hori erregeekin hasi zela, ondoren Frantzia-ko Erreboluzioarekin jarraitu zuela gero XIX-an akabera emateko. Hontan gogorra behar zela izan, hori esan ohi zidaten eskolan; gure hizkuntzaren osotasuna eta gure kulturaren unibersalismua gurenean hain goiz heldu zen nazio batasunaren bitartez esplikatzeko. Nahiz bateko hala besteko izan gure ikuspegi politikua, arazo hori ezin zitekean hauzitan jarri (Sartre 1971: 1).

Horrela irakasten zen Frantziako historia, nola komunistek hala sozialistek onartzen zutena. Historia orokor horrek unibertsaltasunaren tankera hartzen bazuen ere, ildo kontserbadorea mantentzen jarraitzen zuen, oinarri material eta ekonomikoen ziorik ematen ez zuelako. Probokazio modura, Sartrek historia frantses ofizial hori irauli zuen bere idazlanetan:

Eman dezagun erregezaleen absolutokeria alkar-komunikatzeko era berriekin batera eta 'merkantilisten' lege eta merkatu-dirutzekin batera sortu zela; eman dezagun Erreboluzioak eta Jakobindarkeriak, garaiko feudal eta etnien azken hesiak saltatu gero, ekonomiaren batasuna lortzeko aukera prestatu ziotela burgesiari eta baita ere, etniazko jatorriari begiratu gabe lasai asko harmetan altxatzen zirelako [...]; eman dezagun baita ere gaurko

batasuna, osotara hartuta, gaur egun gainera dagoen klasearen betiko ikusmoldearen ondorio bat dela eta klase dominatzaile hau, Bidasoa-tik hasi eta Belgika-raino, nunahi, berari dagokion tankerako gizon abstratu bat modelatzen etorri dela, betiko lege formal berdinez eta betiko obligazio egiazkoek definitua, –zeren demokrazian bait gaude!–, bainan inoiz egiazko beharrianak kontutan hartu gabe, ordea. Gaur kontu hauetaz ez da inor arduratzen (Sartre 1971: 1).

Espainiako gobernu faxista kritikatzeko bitartean, filosofo horrek Bidasoatik Belgikaraino Frantziako kondaira ofiziala ere arbuiatzen zuen, Aljeria, Britainia, Okzitania, Alsazia eta euskaldunen iragana berreskuratuz. Horrela, Frantziako Errepublikaren geografia historikoa ez zen izaki naturalizatu bat, baizik eta indar ekonomiko klasistek bideaturiko emaitza biziduna:

Ba dakigu gaurko mugak klase dominatzaileen interesei dagokionez muntatuak daudela eta ez herritarren asmoen onerako; ba dakigu baita ere indartsuek hain harroki proklamatzeko duten batasun horren azpian etnien zapalkuntza dagoela eta baita ixileko edo ageriko biolentzia ere (Sartre 1971: 1).

Egungo mugak iraganeko kolonizazioaren ekoizkinak dira. Klaseak, estatuak eta nazioak batera hausnartzera bultzatzen gaitu Sartrek. Nazioaren historia eta klaseen arteko borroka elkartu eta gero, zentralismoaren auzia erdian jarriko du, periferiako edo bazterreko langileen esplotazioaren tankera aztertzerakoan:

Ondorioa garbia da: itxurak itxura, euskal langilearen egoera langile kolonizatu baten guttiz antzeko da, zeren ez bait da sinpleki esplotatua, esate baterako klase burruka ‘kimikuki garbia’ daramaken Castila-ko langilea bezela, baizik eta delibramendu osoz goi-esplotaturik dago, lan berdinean Espania-ko langile baten bano gutxiago irabazten duelako. Beraz, herria goi-esplotatu egiten du erdiko gobernuak ‘compradores’ hoi bitartez, eta hauek goi-esplotazio konsentitu hortan oinarriturik, langileak esplotatzen dituzte. Goi-esplotazio honetaz ez dira aprobetxatzen euskal kapitalistek, inpuetoz kargatutako esplotatzaile ximple batzuek (Sartre 1971: 3).

Sartrearen testuan klasearen auzia eta nazioaren auzia bat datoz kolonialismoaren aferan. Kolonia da lekua, non klase-esplotazioa eta nazio-menderakuntza bateratzen diren, batak besteari eutsiz. Halaber, horrek erran nahi du edozein konponbide ez dela onargarria, klaseen arteko borroka geografia historiko batean gertatzen baita. Hortik filosofo frantsesak bi ikasbide erakutsiko ditu: Euskadiko Alderdi Komunistaren aurka baietsiko du ez dagoela borroka «kimikoki garbirik», eta Euzko Alderdi Jeltzalearen aurka argi utziko du, errepublika berri bat sortzekotan, azken horrek sozialista izan beharko lukeela, nazioarteko kapitalaren eta garaiko USAko inperialismoaren menpean gera ez zedin (Sartre 1971: 4).

Bi kritika horietan agerian daukagu nola uztartu zituen Sartrek nazio-auzia eta klase-auzia. Langileriaren esplotazioa aztertuz gero, beharrezko dugu kapitalaren zirkulazio osoan

sakontzea. Denboraren poderioz estatuak zirkulazio hori erabili dute, eta, alderantziz, zirkulazio horrek ere estatuak eratzen lagundu du. Langileen menderakuntza eta klaseen arteko esplotazioa hortik konprenitu behar dira, kolonizazio historikoaren aurkako borrokatik, alegia. Horretarako premiazkoa da botere historikoen zentralismorako jite oro baztertzea, baita kapitalismorako joera oro zokora-

Sartrearen testuan klasearen auzia eta nazioaren auzia bat datoz kolonialismoaren aferan. Kolonia da lekua, non klase-esplotazioa eta nazio-menderakuntza bateratzen diren, batak besteari eutsiz

tzea ere. Zentralismoa kapitalaren aztarna historikoa izanik, kolonialismoaren aurkako ikusmolde (sozialista) berria aplikatu behar da: zentralismo eta kapitalismotik at erabakiko da benetako burujabetza, langileria buruan.

Sartrek sorturiko auzia ez zen hemen bukatu. Bertze era batez berreskuratu zen, Burgosko auzipetu bat, Mario Onaindia, dela bide. 1980an Karl Marx eta Friedrich Engelsen

manifestu komunistaren hirugarren edizioa kaleratu zen euskaraz, Xabier Kintanak prestaturiko bertsioan, Lur argitaletxean. Han, Onaindiak izkiriaturiko sarreran, berriro agertzen zaigu nazioaren eta klasearen arteko tirabira euskal kasutik. Horrela ireki zen eztabaida hori:

Interesgarria litzateke, nire ustez, orain dela 140 urtetik gora argitaratua izanik, Manifestua bezalako teoria marxistaren oinarri oinarritzko testua normalki irakurri ahal izateko euskaldunok 1980ra arte zergatik itxoin behar izan dugun aztertzea. Arazo honek ongi merezia baitu analisia egitea. Horrela ulertuko baita testu honen edizio berri bat argitaratzeak zenbateko balioa duen, horrela ulertuko baita euskal langileri mugimenduak euskal askatasun borroka luzearekin bat egin ezinik –oraindik ere eztabaidatan baitago arazoa– jasan behar izan duen drama; hain zuzen ere, bi mugimenduok, elkarren kontrario ageri ziren heinean, osagabe izan ez ezik, neurri batean bederen, dejeneratuta ere bazeuden eta. Langileri mugimenduaren kontrario azaltzen den askatasun nazionalerako mugimendu orok, nahita nahiez darama razismu eta faxista tankera apur bat. Gainerantzeko herri mailen kontrario, eta areago, langile sail handien kontrario ageri den langileri mugimendua nekez bilaka daiteke burgesia-aren bloke historiko garailea menpekotzeko gauza izango den bloke iraultzailerik (Onaindia 1980: 29).

Onaindiak drama bat iragarri zuen, langileria zatitzen eta sakabanatzen duena, bertakoen eta etorkinen arteko liskarra-rena, alegia. Drama horren dilema da nola baliatu borroka nazionala lan-munduan eta herri-erakundeetan faxismoaren arrazismo eta xenofobiatik at:

Hauxe baita Euskal Herriaren historiak daraman dramarik biziena; eta ezker abertzale, nazionalista eta sozialista bat sortu izateak ezin izan du drama hori gaingitu, sorreran bertan herri barrenean sozialista eta nazionalisten artean, ‘bertakoen’ eta ‘kanpotik etorrien’ artean nabari zen etena gaingitu ez zuen bezalaxe –nahiz eta askok bestela uste izan–. Eta komillak jarri badizkiet, jatorri-arengatik etenduragatik ez delako egin dut, ideologia mailako arrazoiarengatik baizik; nahiz eta egia izan, maila batean bederen, etendura hori, Euskal Herriko langileri mugimenduaren sorreran, Hibaizabal ezker aldeko meatzeetan, jatorriaren arabera

arrazoiek sortua izan zela. Baina egia da, baita ere, gaur egun ez dela etendura arrazoi horiengatik sortzen (Onaindia 1980: 29).

Onaindiak klaseei buruzko arazo marxista klasiko bat mahaigaineratu zuen. Alde batetik, nekazariak eta artisauak gizarte kapitalistatik kanpo geratu zirela, eta talde sozial horiek Euskadiko historiaren hiru gerra karlisten protagonistak ere izan zirela. Bertze aldetik, hiri industrializatu handietan –Bilboko Ibaizabal ezker aldeko auzoan, kasu– proletalgoa antolatzen eta borrokatzen hasi zela. Ondorioa: lan alokatuaren eta esplotazio kapitalistaren aurrean, herriko borroka bi sektoretan banandua izan zela.

Alde batetik langile sozialista eta nazionalisten arteko liskarrak ia eguneroko gauza ziren Bilboko San Frantzisko eta Kortasetako auzo proletarioetan, eta aldi berean 1910eko hauteskundeetan Bilboko langileek Etxebarrieta finantziari haundiari eta Chalbaud industri gizon nazionalista sonatuari eman zizkieten botoak.

Horixe baita, gertakari batean edo anekdota huts batean gautaturik, euskal langileri klasearen drama (Onaindia 1980: 37).

Horacio Etxebarrieta Maruri finantzari errepublikarraren eta Pedro Chalbaud Errazkin industrialari jeltzalearen arteko banaketak ongi laburtzen du nola izan ziren zatituak eta sailkatuak langileen botoak, burgesiaren menpean. Horixe da Onaindiak deituriko euskal langileri klasearen drama, herri-bloke oro apurtuz. Modu horretan, klasearen auzia eta nazioaren auzia zirkuitulaburrean sartu eta hegemonia burgestua indartu zuten.

Hala ere, Onaindiaren drama uler dezagun, esan behar da Karl Marxek klasearen eta nazioaren arteko lotura modu dialektiko batetik ere planteatu zuela. Agiriaren testuinguru osoa aipatu eta konprenitu barik, askotan inozenteki *Manifestu komunista*-ren aldarrikapen sonatu bat oihukatzen da: «Langileek ez dute aberririk!». Egia da esaldi hori baieztatzen dela, baina horrek ez du esan nahi manifestuan langileen nazioa desagertu denik. Ikustagun nola idatzi zuten Marxek eta Engelsek:

Komunistei gainera aurpegiratzen zaigu, aberria, nazionalitatea ezabatu nahi dugula. Langileek ez dute aberririk. Ezin zaie kendu ez daukatenik. Hala ere, proletalgoak aginte politikoa konkistatu nahi duelarik, klase nazional izatera igo beharra du, bere burua nazio bezala eratu beharra du, bera ere nazionala da, nahiz eta ez izan inola ere burgesiaren zentzuan (Marx 2004: 257).

Marxek ontzat ematen du borroka nazionala klasetik, langileriaren interesak mantentzen diren bitartean. Are gehiago, borroka nazionalean batzen dira tokiko borrokek, baina garbi eduki behar da burgesiaren aberriaren zentzua ez dela langileena. Eta, jakina, burgesiaren kapitalak dena irensten duenez, langileek ez dute ez ondarrerik, ez burujabetzarik, ezta aberririk ere, kapitalismoaren merkataritzak muga guztiak gainditzen eta birrintzen dituelako. Kapitala unibertsal huts eta hustua delarik, kapitalismoa nihilismoaren eremua da, nazioen artean hedatzen den merkatalgotik. Hori dela kausa, manifestuan nazioarteko kapitalismo nihilistaren aurka langileen batasun unibertsala eskatzen da, baina nazioaren bektorea nehoiz ahaztu gabe:

Noizean behin langileek irabazten dute, baina era igarokorrean beti. Borroka horien benetako helburua ez da berehalako emaitza lortzea, baizik langileen gero eta batasun handiagoa hedatzea. Gero eta gehiago hazten diren komunikabideek, industria handiak sortu eta toki eta erregio desberdinetako langileak elkarrekin harremanetan jartzen dituztenek laguntzen dute horretan. Batasun hori beharrezkoa zen nonahi izaera bera zuten tokiko borroka ugariak klase-borroka nazional bihurtzeraino zentralizatzeko. Klase-borroka oro borroka politikoa da (Marx 2004: 249).

Hortaz, Marxen jarrera ez da unibertsalismo (kapitalista) hustuarena. Izan ere, Kevin B. Anderson ikertzaileak erakutsi digunez, Marx helduak nazioen eta etnien garrantzia barneratu zuen bere ikerketan, historia unibertsal hegeliarraren ikuspegi mendebaldarra baztertzen hasi zenetik, klasea, nazionalismoa, etnia eta arraza aintzat hartuz (Anderson 2010): gauza bat da langileriaren batasuna aldarrikatzea, eta beste bat nazioen eta etnien ezberdintasun historikoak erdeinatzea.

Errusiako historia ez-mendebaldarrarekin gertatu zitzaion bezala, aztergai horietan Marxen pentsaera aldatuz joan zen.

‘Sarrionandia-Azurmendi’ auzia: egungo hegemonia klaseen aztarna ezabatu ondoren

80ko eta 90eko hamarkadetan zehar klaseen aztarna ezabatuz joan zen, hala alderdi politiko handietan, nola komunikabide ospetsuenetan. Horretaz beste leku batean aritu naiz duela gutxi, Jakin aldizkarian, hain zuzen (ikus 219. zk., Aiestaran 2017a). Beraz, beste egile baten azterketa berriagora jo nahi-ko nuke orain. Duela gutxi, Joseba Sarrionandiak deskribatu digu nola aldatu diren egoerak eta abaguneak ezkerreko planteamenduetan, geopolitika kapitalista eta kolonialista berriaren koordinatuak aintzakotzat hartuz. Munduko plazetan sorturiko protesta-mugimendu eta hiriko aldarrikapenen aurrean, kontrairaultza berri batek jarraitu die (Sarrionandia 2015: 93). Eta hemen dator kigu Sarrionandiaren diagnosian azpimarratutako ikasbidea:

Syriza, Podemos, Bildu, nire ustez, gauza bera dira, erreferentzia nazionalaz aparte. Igual baten bati ez zaio gustatuko batera ipintzea, baina, nire ustez, ezkerreko mugimendu horiek intentzio bera dute, baldintza, muga eta zirkunstantzia antzekoekin. Konturatuko zintzen hitzaldian zehar kidekotzat hartzen ditudala askatasun pertsonal eta kolektiboen aldeko gutasunak. Gay mugimendua edo etxea izateko eskubidearen aldekoa antzekoak dira, nire ustez: ‘autodeterminazioaren’ aldekoak, funtsean, jendearen askatasuna eragozten duten botereen kontrakoak. Nire ustez, Syriza, Podemos, Bildu eta halako mugimendu guztietan badago injustizia orokorraren kontzientzia bat, eta badago gogo iraultzaile bat. Badago kapitalismoaren kritika sakona, eta bizimodua ere aldatu behar delako sentimendua, hau da, zibilizazio mudantza baten aldeko gogo. Baina ez dago horretarako ez estrategiarik, ez pedagogiarik, ez dago baldintza objektiborik ez subjektiborik. Nik behintzat ez dut ikusten imajinario kolektiborik horretarako (Sarrionandia 2015: 94).

Nire ustez, Sarrionandiak ongi adierazi digu nola geratu den klaserik gabeko ezker berria kapitalismoaren hegemoniaren

aurrean. Bertze era batez, Joxe Azurmendik hegemonia horren inperatibo kategorikoak gogorarazi dizkigu, baita euskal ezkerren ahulezia ere:

ETAren zikloa amaiturik, orain politika demokratikoaren arautara bigundu gura bada, ordezkari eta bozketa sistemara batik bat, horren mekanikara makurtu beharra dago. Urrutiko helmuga izan liteke burujabetasuna, baina hartarako estreina tresnak behar dira; tresnak lortzeko (demokratikoak), bozak irabazi behar dituzu; bozak irabaztea izan beharko da jomuga hurbila, ordezkari ahalik gehienak sartzeko Udaletan, Diputazioan, Jaurlearitza (erakundeak independentziarako bidean baliatzeko, suposatzen da); ahalik gehienei interesatuko zaien programa atonduko da; kanpainetan adituen esanera jarri beharko da eta haien gomen-dioko diskurtsoa paratu; seguru asko ez da oso nazionalista izango (Aberri Egunetarako erresalbatuko da hori), eta diskurtso horretan euskara ez da aipatuko... «Elementary, my dear Watson». Politika demokratikoak bere inperatibo kategorikoak ditu.

Ez da ezer berria. EAJ/PNVk beti hala jokatu duela esango nuke, eta Alderdiari ez zaio gaizki joan. Nola doakio independentziari? (Independentzia gura baldin bada, jakina – zenbait abertzalerentzat ere, dakusagunez, gaur ez baita independentismoaren ordua). Ezker abertzale iraultzaileak bere aldetik ezin izan zuen Urrezko Ahari-Larruaren Kolkidaraino arribatu (ispilukeria bat zen itsasmortuan), bigarren nabigazioari ekin bide dio, eta itsasoa lauso dago. Berlingo harresia erori zenetik, ezkerrean Iraultzaren abangoardia monolitikoaren tokian subjektuen pluralismoa eta bakoitzaren autonomia bedeinkatzen da (euskararen borroka, independentismo iraultzailea, gatazka sindikalak, feminismoa, ekologia, AHTaren edo zaborren gerrak, errauste-plantaren zaputza, etc.), herri borroka guztiok ortzadar batean biltzeko ideian. Asmoa ez da txarra apika. (Gizartea kolpe batetik irauli ezin denean, mihi-trumoiak apaldu eta kolpetxo-kolpetxo ahalegingindu daiteke) (Azurmendi 2017: 96-97).

Eta jarraian zera gehitu zuen Azurmendik:

Baina, bat: mugimendu horiek denek euren egitasmoak eta jokamoldeak dituzte: horien suma edo ordezkari soila izatera mugatzen bada, bere-bere proiektu nagusi bat gabe gizartearentzat eta Euskadirentzat orokorra, ataza partzial horietan diluitu geratzen da ezkerria. Eta, bi: bozkate sisteman, gutxiengo mi-

litanteon batuketak ez du gehiengoa ematen, zentro sozial nabarra militanteongana erakartzen ez bada. Bozkatzailago zabal irabazteko EAJ/PNVren taktika arraskatsuarekin lehiatzeko proposamena al da 'independentismo ez-abertzalearen' planteamendua? (Azurmendi 2017: 97).

Ezkerrak klasearen ardatza galdu duenean, aukera gutxi dauka benetako politika ezkertiarra egiteko. Klaserik gabe ez dago modurik nazioa eraikitzeko ezkerretik, kapitalismo basatiaren garai honetan. Susmo horri antzematen diot, bai Sarrionandiaren diagnosian, bai Azurmendiaren inperatibo hegemonikoetan. Zor subiranoen ekonomia globalizatuan aukera gutxi dauka klase-borrokarik gabeko ezker berri horrek (zor subiranoari buruzko adibide gaurkotu bat bertze leku batean miatu dut: ikus Aiestaran 2017b).

‘Davis-Glefas’ auzia: emakumea, arraza eta klasea egungo kapitalaren aurrean

Orain klasearen eta generoaren arteko loturari begirada bat emango diot, Angela Davis filosofo eta ekintzailearen eskutik. Bere ikerlanetan ikasten da nola uztartu ziren emakumearen zeregina eta lana esklabotza-sisteman. Ondasunak baizik ez ziren pertsona beltzak esklabotzan: emakumeak, gizonak

Ezkerrak klasearen ardatza galdu duenean, aukera gutxi dauka politika ezkertiarra egiteko. Klaserik gabe ez dago modurik nazioa eraikitzeko ezkerretik, kapitalismo basatiaren garai honetan

bezala, lan-unitate probetxugarriztat jotzen ziren, generorik gabe. Alta, esklabo-jabeen begietara, emakume esklaboa, lehenik eta behin, jabearen langilea zen, lanaldi osoan, bizitza osoan. Hori dela eta, emakume beltz gehiagok lan egin izan dute etxetik kanpo, beren ahizpa zuriek baino. Alde batetik, pertsona beltz esklaboak, emakumeak zein gizonak, berdin-berdin ziren

zapalduak generorik gabe; baina, bertze aldetik, generoa ere garrantzi handikoa izan zen esklabotzan, emakumeak zigortzerakoan eta esklaboen familiak desegiterakoan. Emakume esklaboek bestelako zapalkuntzak eta sexu-bortizkeria ere sufritzen zituzten:

Esklavo-jabeek komenientzian baliatzen zituzten emakume esklaboak: baldin eta probetxugarria bazen emakume esklaboak esplotatzea gizonak balira bezala, bada, orduan, baike, generorik ez balute bezala tratatzen zituzten; bestalde, soilik emakumeei zegokien gisan esplotatu, zigortu eta zapaldu bazitzaketen, bada, orduan, emakumearen rolean giltzapetzen zituzten (Davis 2016: 23).

Angela Davisek ere azaldu digu bortxaketa ez zela gizonen grinaren emaitza sinplea, matxismo arruntak zabaltzen eta esplikatzen duen gisa. Sexu-indarkeriak rol zehatz bat betetzen zuen, emakumeen burujabetasuna desagerrarazteko eta beraien bikotekideen harrotasuna suntsitzeko orduan. Tresna horrekin, patriarkatua, kapitalismoa eta arrazismoa bat etorri ziren. Horrexegatik, amatasunaren eta familiaren zentzua ezberdina izan zen emakume beltz horientzat. Eta horrek subjektibitate mota berezia sortu zuen, Angela Davisen aburuz. Horrez gain, kapitalismo industrialak sendotuz joan ahala, zorrotzu egin zen esparru ekonomiko berriaren eta etxe-ekonomia zaharraren arteko etena, baina emakume beltzen subjektibitatea ez zen bere ahizpa zuriarena bezalakoa lan-sisteman:

Izan emakume 'aske', izan esklavo, emakume beltzek etxetik kanpo egin dute lan, eta, beraz, etxeko lanak ez dira sekula izan haien bizitzen erdigunea. Emakume beltzek, hein handi batean, ihes egin diete kapitalismo industrialak klase ertaineko etxekoandre zuriei ekarri dien kalte psikologikoari eta horren ustezko bertuteei; ahulezia femeninoa eta emazteen sumisioa. Emakume beltzak nekez saiatuko ziren ahulak izaten: indartsuak izan behar zuten, haien familia eta komunitateei ezinbestekoa baitzitzaien indar hura, bizirik irauteko (Davis 2016: 289).

Etxekoandre eta ama izatea izan zen XIX. mendeko ideologiak ezarri zuen emakume oren eredua, baina emakume

beltzek pairatutako historiak bere aztarna utzi zuen komunitate edo talde sozial horretan. Ezaugarri ‘femeninoak’ ezberdinak ziren emakume beltzentzat.

Emakume beltzek, gizon beltzek bezala, ahitu arte egin izan dute lan. Gizonek bezala, beren gain hartu dute familia hornitzeko ardura. Etxetik kanpo lan egin eta borrokatzearen ondorio dira ezaugarri ez-ortodoxoki femeninoak, hala nola tinkotasuna eta independentzia. Ezaugarri horien jabe izateagatik, sarri goratu dituzte emakume beltzak, baina sarriagotan errieta egin. Hala ere, ‘etxeoandre’ esaten zaien ahizpa zuriak bezala, emakume beltzek ere jakiak prestatu dituzte, etxea garbitu, eta ezin konta ahala haur elikatu eta hazi. Hala ere, etxeoandre zuriak senarrarengana jo dute segurtasun ekonomikoa lortzeko, eta emazte eta ama beltzek, ordea, langileak ere izanda, gutxitan eduki dute etxekotasunaren aditu bilakatzeko nahikoa denbora eta energia. Langile-klaseko emakume zuriei ere gertatu zaie: zama bikoitza garraiatu behar izan dute, soldatapeko lanean aritu eta senar-haurrak zerbitzatu, eta emakume beltzek, modu bertsuan, luzaroan jasan dute egoera zapaltzaile hori (Davis 2016: 290).

Hainbat eta hainbat ikasbide atera genitzakeen hortik, baina orain bi azpimarratu nahi nituzke. Lehenengoa: pertsonen batasuna (langileen batasuna, emakumeen batasuna) bilatzeko tenorean, lan-sistemak ezarritako historia kontuan hartu behar da; emakume beltzen subjektu historikoa ez da emakume zuriena izan, emakume langileena ez da emakume burgesena izan. Bigarrena: nahiz eta subjektu unibertsal baten eskubideak eskatu, tokian tokiko historietan jaiotako erresistentziak eta jaioterri bakoitzean izaten diren borroka eta eredu materialak behar-beharrezkoak dira askapen-mugimendu eta herri-erakunde orotan. Angela Davisi lotutako bertze kasu gaurkotu bat jarriko dut, adibide gisa, garbiago gera dadin.

2017ko martxoaren 8an lana uzteko deia egin zuten hainbat talde feministak munduan. 50 herritan suertatu ziren lan-uzte hori eta ondoriozko agerraldia, *Ezta emakume bat gutxiago ere* goiburuean. Linda Martín Alcoff, Cinzia Arruzza, Tithi Bhattacharya, Nancy Fraser, Barbara Ransby,

Keeanga-Yamahtta Taylor, Rasmae Yousef Odeh eta Angela Davisek manifestu bat ezagutzera eman zuten Estatu Batuetatik, lan-uzte horren alde. Testua interes handikoa da, ezen feminismo korporatibo eta liberala (*lean-in feminism*) kritikatzan baitzen (ikus Davis *et al.* 2017). Homofobia, transfobia, xenofobia, arrazakeria, inperialismo, heterosexismo eta neoliberalismoaren aurkako ahotsa altxatu zuten libelo hartan. Merkataritzaren, zorraren eta jabego-harremanen indarkeria ere kritikatu zuten ezberrik gabe. Testuaren amaieran, kapitalismoaren aurkako feminismoa aldarrikatu zen, emakume langileen eta beren familien aldekoa. Deialdia arrasatsua izan zen, bai Estatu Batuetan, bai munduan.

Alta, 2017ko martxoaren nazioarteko agerraldi feministaren sustrai eurozentrismoa salatzen zuen Glefas erakundeak (talde horren izen osoa Grupo Latinoamericano de Estudio, Formación y Acción Feminista da). Latinoamerikatik kexa bota zuten, feminismo-mota horren jite kolonialistagatik. Borrokaren metodoa kritikatu zuten, lan-uztea Iraultza Industrialetik eta Europako langileriaren borrokatik hartutako tresna zelako. Metodo horren legitimitatea langileriaren eta burgesiaren arteko itunetik dator ongizate-estatu europarraren markoan. Eredu horren erresistentzia sistema kapitalista zehatz batetik jin zen kapitalismoaren genealogiaren barruan. Klase-borrokaren tresna izan zen, botere-harremanen aurkako, langile klaseak eta nekazariak erabili zutena. Glefas taldearen iritziz, testuinguru historiko partikular zehatz horren barruan baliatu eta egin behar da lan-uztea. Baina gogorarazten ziguten lan-uztea modu kapitalista bati

Nahiz eta subjektu unibertsal baten eskubideak eskatu, tokian tokiko historietan jaiotako erresistentziak eta borroka eta eredu materialak behar-beharrezkoak dira askapen-mugimendu eta herri-erakunde orotan

atxikita dagoela, eta Kariben eta Latinoamerikan ez dagoela eredu hori. Lantokia eta lan alokatua ez dira era bakarra, ezta nagusia ere, emakume amerikar pobretuen artean, 'Hegoa-Iparra' etena oraindik mantentzen baita, kapitalismo eta kolonialismoaren ondorioz. Kalko batean bezala, emakume zuriak eta zuri-mestizoen borroka feministan joera kolonialista sartu zuten martxoaren 8ko agerraldian, beste emakume menperatuen bizitzak barneratzeke. Beraz, lan-munduari eta esplotazio-menpekotasun osoari dagokienez, lan-uzte horren aldarrikapena (*Ezta emakume bat gutxiago ere*) ez zen egia izan. Emakume lankide anitz kanpoan geratu ziren, ereiten, laboratzen, janaria prestatzen, kalean lan egiten, lan-uztearen agerraldia betetzen ari zelarik (Glefas 2017).

Ez da auzi erraza lan-mundua batera hausnartzea eta kapitalismotik askatzea. Azken martxoaren 8an, lan egin ondoren, etxera bueltatuz, hiriko autobus publikoa hartu nuen. Emakume atzeritar ijito batek zerbait esan zidan autobus-geltokian, baina ez nion barbarik ulertu. Berak ez zekien ez euskararik, ez gaztelaririk, ez ingelesik. Autobusa heldu zenean, berehala ulertu nuen zer nahi zuen: nik bere txartela ordaintzea. Gero autobusean gertatutakoari buruz hausnartzeari ekin nion. Naziorik gabe, mintzairarik gabe, klaserik gabe, emakume eskale horren eta nire arteko lotura kapitala baizik ez zen izan. Emakume ezezagun horrentzat martxoaren 8a gainerrako egunak bezalakoa izan zen, kapitalismoak markatzen digun egutegi komunean. 🌸

Bibliografia

- Aiestaran, Ignazio (2017a): 'Glokalia – Intelektual ezkertiarren neutralizazioa: Frantziako filosofiatik zenbait ikasbide', *Jakin* 219, 127-132.
- (2017b): 'Nola funtzionatzen duen globalizazioak: zor subiranotik portuko zamaketarien gatazkara', *Komunzki* bloga, 2017-06-21 (www.argaia.eus/blogak/ignazio-aiestaran/2017/06/21/nola-funtzionatzen-duen-globalizazioak-zor-subiranotik-portuko-zamaketarien-gatazkara).
- Arregi, Rikardo (1967): 'Sozialismoa modan dago', *Jakin* 24, 36-51.
- Azurmendi, Joxe (2017): *Hizkuntza, nazioa, estatua*. Donostia: Elkar.
- Anderson, Kevin B. (2010): *Marx at the Margins. On Nationalism, Ethnicity and Non-Western Societies*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Davis, Angela (2016): *Emakumeak, arraza eta klasea*. Itz.: Danele Sarriguarte. Donostia: Elkar & Jakin.
- Davis, Angela *et al.* (2017): 'Beyond Lean-In: For a Feminism of the 99% and a Militant International Strike on March 8', *Viewpoint Magazine* (www.viewpointmag.com/2017/02/03/beyond-lean-in-for-a-feminism-of-the-99-and-a-militant-international-strike-on-march-8).
- Glefas (2017): 'Algunas reflexiones sobre metodologías feministas', *Glefas* bloga, 2017-03-10 (<http://glefas.org/algunas-reflexiones-sobre-metodologias-feministas>).
- Halimi, Gisèle (1971): *Le procès de Burgos*. Paris: Gallimard.
- Marx, Karl (2004): *Idazlan hautatuak*. Itz.: Xabier Mendiguren Bereziartu. Bilbo: Klasikoak.
- Onaindia, Mario (1980): 'Manifestu komunistaren hitzaurrea', in Karl Marx eta Friedrich Engels: *Alderdi komunistaren manifestua*. Donostia: Lur, 29-37.
- Sarrionandia, Joseba (2015): *Lapur banden etika ala politika*. Iruñea: Pamiela.
- Sartre, Jean-Paul (1971): 'Sarrera', *Zutik* 61. Jatorrizko testua frantsesez: 'Préface', in Halimi (1971: VII-XXX).
- Txillardeggi (Igara) (1967): 'Marxismoa modan egon zan: Rikardo Arregi'ri erantzunez', *Jakin* 26, 3-21.

Deszentratzen duten hizkuntzak

■ María Reimóndez

Idazlea, itzultzailea eta aktibista feminista

Artikulu hau idazten hasi naizenean Karnatakan nago, Indiako hegoaldean. Estatu honetan duela hogeita hiru urte jarri nituen lehen aldiz nire oinak, eta sustraiak bota nituen lur hartan. Bizitzaren gorabeheren poderioz, gertakariak Tamil Nadu ondoko estatura eraman ninduten pixkanaka, gaur egun nire bigarren etxetzat jotzen dudana Indiako kultur eta hizkuntz eremura, hain zuzen.

Baina Karnatakara itzuli beharrean naiz, hor hasi bainintzen deszentratzen, emakumeekin lan egiten eta beraien hizkuntza ere ikasten. Kasualitateak itzularazi nau hona berriro, hainbat urte geroago, Indiako hainbat lekutako antolakundeentzako generoari eta elkar laguntza taldeei (ELT) buruzko ikastaro bat ematera.¹ Ikastaroak saio praktikoak ditu; ekipoei formakuntza moduluko ariketak egiten dituzte emakumeekin, eta tokiko antolakundeko kideek laguntzen diete, elkar ulertzeko hizkuntz bitartekariak behar baitira. Baina kontua da nik ez dudala bitartekaritza hori behar; bizitzak eta testuinguruak eragin dute gaur egun ni izatea interpretazioa behar ez duen bakarra, eztabaidak inolako arazorik gabe jarraitzeko gai bainaiz (jakina, ezin dut kanarera –Karnatakako hizkuntza– hitz egin, baina bai ulertu).

Atzerritar pasaportearen zuen bakarria neu izanik, neu nintzen etxean zegoen bakarria ere.

Artikulu hau idazten hasteko une egokiena hauxe zela pentsatu nuen, argudiatu nahi dudanerako abiapuntu garrantzitsua hauxe zela: hemen, Karnatakan, sentitzen dudana etxetasun sententzia, estatuak edo beste mota bateko botereak esleitzen dizkiguten dokumentu eta agiriak gaitzen dituenak. Bestalde, honakoa argi uzten duen frogaren enpiria bat ere bada: lehenbailehen erabaki beharreko falazia hutsa dela hegemonikoak ez diren hizkuntzak besteak baino ‘ezgaiak’ direla dioen diskurtsoa. Izan ere, boterearen falazia suntsitzailerik horrek aliantzak hausten ditu eta mundua beste oinarri batzuen gain eraikitzea eragozten du. Hortik abiatu nahi dut, bada.

Hizkuntz hegemonia eta derrigorrezko elebakartasuna

Hizkuntz hegemoniaren kontzeptua ez da berria,² baina nire ustez oso esanguratsua izaten jarraitzen du galegoaren testuinguruan sarritan erabiltzen diren beste termino batzuekin kontrastatzerakoan. Ez soilik ‘hizkuntza minorizatua’ bezalako falaziak saihestegatik –Galizian, adibidez, galegoa da oraindik herritar gehienek hizkuntza (baina, azken inkestek arabera, atzeraka doa, datu oso kezagarriekin)³–, baizik eta, batez ere, gertatzen ari zaiguna analizatzeko eta bide batez zapalkuntzari aurre egin eta egoera eraldatzeko lanabes teoriko konplexuagoa eskaintzen digulako.

Hegemoniaz hitz egitea botereaz eta egoeraz hitz egitea da. Orobat, hainbat osagai sinboliko eta materialen bitartez eraikitzen den sistema batez ere hitz egitea da. Galegoaren kasuan, osagai sinboliko handienetako bat hizkuntzaren ‘ezgaitasunaren’ edo hura hitz egitearen ‘atzerapenaren’ diskurtsoa da (botere-hizkuntza hautatuz atzean utzi daitekeen akats edo orban bat). Baina hegemoniaren eraikuntzak alderdi material argi bat dauka: irakaskuntzatik erabileraraino,

desabantaila nabaria da galegoa hitz egitea. Egun, oraindik, haurrek ez daukate eskubiderik hezkuntza bere ama hizkuntzan jasotzeko, eta gizarte pertzepzioaren eta eskubideen inguruko atzerakadak ikaragarriak dira.

Hegemoniaren kontzeptuari beste bat erantsi nahi nioke, ‘derrigorrezko elebakartasuna’. Termino hori Adrienne Richengandik deszentratzen dut, zeinek derrigorrezko heterosexualitateaz hitz egiten baitzuen hauxe ageriaz uzteko: hori ez dela ‘hautaketa’ edo ‘orientazio sexual’ bat, baizik eta patriarkatuaren formulazioaren oinarrian dagoen botere sistema bat.

Era berean, botere heteropatriarkal eta kolonialaren botere sistema bat da ‘derrigorrezko elebakartasuna’, zeinaren bidez sinestarazten zaigun pertsona guztiek elebakar izateko jomuga izan behar dutela eta hizkuntza batzuek beste batzuek baino aukera gehiago eskaintzen dizkietela emakumei (itzuliko naiz aurrerago puntu horretara). Hizkuntza bat baino gehiago hitz egitearen onurei buruz dauden probak –neurolinguistikatik hasi eta etikaraino– suntsitzeko gai den botere lanabes bat da. Horrez gain, botere (neo)kolonialen esportazio pozoitsuenetako bat ere bada, beren berragerpen neoliberal kapitalista modernoan hizkuntza bat eta bakarra behar baitute (ingelesa, batez ere) bateratu eta konkistatu ahal izateko, hau da, saldu ahal izateko. Ikusmolde liberal horrek ezin hobeto egiten du bat heteropatriarkatuarekin; izan ere, askoz hobeto saltzen da, azken buruan, bi genero daudenean eta bitartekaritzarik behar ez duen hizkuntza bakar bat dagoenean.

Hizkuntz hegemoniak eta derrigorrezko elebakartasunak zentroak eta periferiak sortzen dituzte. Eta, sortzen dituzten bizi-baldintza materialekin, hauxe eskatzen digute emakume

Hegemoniaz hitz egitea botereaz eta egoeraz hitz egitea da. Orobat, hainbat osagai sinboliko eta materialen bitartez eraikitzen den sistema batez ere hitz egitea da

batzuei: hiritartzat har gaitzaten –esate baterako, espainiar estatuan–, gure hizkuntzak baztertu behar ditugu. Era berean, maila zabalagoan, botere-hizkuntzetara sarbiderik gabeko komunitateak esplotatu egiten dituzte –esate baterako, beren natur ingurunearen suntsipenarekin–, erabakiak hartzen dituztenek ez baitituzte solaskide gisa ere hartzen. Botere egitura horien bizkarrezurra, hala ere, ez dagokie soilik estatuei. Feminismoa bezalako mugimenduek ere patroï hori jarraitzen dute kasu askotan, eta ez dute hizkuntza aintzat hartzen intersekzionalitate osagai gisa.

Hizkuntzaren eta generoaren arteko intersekzioa, orokorrean, kontuan hartzen ez den alderdi bat da, galegoaren kasurako Xosé Mosquera Carregalek koordinaturiko *Lingua e xénero* liburuko ekarpen interesgarriek demostratu zuten bezala.⁴ Hizkuntza sexista aztertzen bada ere –hizkuntza hegemonikoetatik hartutako adibideekin egin ohi da, ez baitira beti beste hizkuntzatan aplikagarriak–, ez da aztertzen hizkuntz hegemoniaren eta derrigorrezko elebakartasunaren eta generoaren arteko intersekzioak nola bultzatzen dituen emakumeak komunitate askotan beren berezko hizkuntza alde batera uztera. Galegoaren kasuan, argi dago hizkuntzaren estereotipoak –hizkuntza ‘basatia’, ‘landugabea’– emakumeak beren hizkuntza uztera presionatzen dituen aliantza bat eragiten duela; izan ere, emakume horiek ‘finak’ izan daitezen espero da, eta gizonek baino zigor handiagoa pairatzen dute hizkuntza hori hitz egiten badute. Beste komunitate batzuetan, bereziki Mendebaldearen presio koloniala jasaten dutenetan, ingelesak (edo dagokion hizkuntza kolonialak) genero identitate irekiagoa eskaintzen dielako falazia dago, eta horrek oso modu negatiboan eragiten dio emakumeek beren hizkuntze-kin duten harremanari.⁵

Horrenbestez, hizkuntz hegemoniaz eta derrigorrezko elebakartasunaz hitz egiteak, analisirako ez ezik, ekintzarako tresnak ere ematen dizkigu. Izan ere, posizio ezberdin asko onar ditzakeen oinarri komun bat ezartzen du: modu horretan, leku batean hegemonikoak izan daitezkeen hizkuntzak

beste batean ez hegemonikoak izan daitezke (adibidez, frantsesa Afrikan eta Quebecen, edo gaztelania espainiar estatuan eta Estatu Batuetan). Konplexutasun geruzak eragiten ditu. Eta premiazkoa zaigu, hizkuntz eta kultur aniztasuna kapitalarentzako eta kultur kolonizazioarentzako oztopo nagusia delako; pentsamendu esparruak mugitzeari ekiten dion oztopoa, hain zuzen.

Mugitzen saiatuko naizen lehen pentsamendu esparrua hauxe izango da: galegotik auzi horien analisi politiko feminista bat egitea. Hizkuntz hegemoniari eta derrigorrezko elebakartasunari aurre egiteko aukerak aztertzen saiatuko naiz, kanpotik –eta, batik bat, espainiar estatuko gainerako ‘nazionalismoetatik’– gutxitan ulertua izan den komunitate linguistiko eta politiko batetik abiatuta. Izan ere, komunitate horren identitatea historia luzeko eraikuntza positiboa –galegoari berari ‘esker’ mamitutako gizarte mugimenduen errebeldia eta aliantzekin, hain zuzen– ezkutatzen duten estereotipoek eraiki dute.

Deszentratzea egitasmo politiko gisa

Hizkuntz hegemonia eta derrigorrezko elebakartasuna galegotik eta feminismotik eta, batez ere, nire hizkuntzak eskaintzen didan potentzial subertsibotik aztertzen hasteko, lehenik eta behin, nire burua kokatu behar dut; izan ere, kokatzea funtsezkoa da posizio hegemonikoetatik askatzeko. Denok dugu posizio bat, eta posizio hori esplizitatzen denean soilik lagun gaitzake aliantzak sortzen, Chandra Talpade Mohanty teorialariak erakusten digun bezala.⁶ Falozentrismoarekin, zuri edo heterosexual izatearekin gertatzen den bezala, ‘beste’ gisa izendatutako posizioetan daudenak daude soilik behartuta une bakoitzean ‘norenak diren’ adieraztera. Nik aurkako defendatzen dut: gure hegemoniaren alderdi horiek dira esplizitazio handiagoa eskatzen dutenak, ikusezin izateari utzi eta elkarrizketagai eta pribilegioen kritika bilaka daitezen.

Azaldu berri dudan hori guztia deszentratze prozesu personal baten ondorio da. Artikuluaren hasieran esan bezala, duela bi hamarkada baino gehiago hasi nuen prozesu hori, India hegoaldera joateko erabakia hartzerakoan. Kasualitatearen eta borondatearen fruitu izan zen erabaki hori. Kasualitatea nire ezaugarri fisikoetan datza, txikitatik esaten baitidate ‘indiar itxura dudala’, eta oso irudi lanbrotsua sortzen zidan leku horrekiko jakin-mina piztu baitzuen nigan. Munduko beste edozein leku izan zitekeena ezagutzeko hasierako grina horri zera erantsi zitzaion, gauzeekin gustura ez egotearen konstatazioa, bidegabeba iruditzen zitzaidan guztiaren aurka jotzeko joera. Bidegabekeriak ulertzeko nituen zailtasunek eraldaketan parte hartzeko nahia piztu zidaten, eta, esparru horretan, nerabezarotik bertatik, premiazkoena Ipar-Hego desberdintasunari begiratzea iruditu zitzaidan. Izan ere, ez zitzaidan buruan sartzen munduan 795 milioi lagunek gosea sufritu eta jendeak beste aldera begiratzea. Pentsamendua urteen poderioz gero eta konplexuagoa bilakatu bazait ere –entzuteak, behatzeak eta gorputza politika kokatzen den lekuan kokatzeak ematen duen ezagutzari esker–, oraindik ere nigan jarraitzen du ulertezintasun horrek.

Nire prozesuak, beharbada, bizitzaren uneren batean ‘persona pobreen’ alde zerbait egitea erabakitzen duten borondate oneko beste pertsona zuri batzuenaren antza izan dezake (ikus bedi ironia). Baina, nire kasuan –eta ez diot horri bitxitasun kutsurik eman nahi, halako prozesuak, egon, esperimentatu nahi dituen edozeinen eskura daudela uste baitut–, munduarekiko nire deserosotasuna edo beste leku batera joateko erabakia ez dute eragiten telebistako albistek ikusteak sortzen duen ustekabeak edo moja ikastetxeetan misioez hitz egiten entzun izanak. Borondate hori nire posizio-kontzientziatik beretik ere sortzen da, emakume, ez heterosexual eta galegodun gisa subjektu ez hegemonikoa izatearen nire esperientziatik. Jakina, horrek guztiak ez dio baliorik kentzen zuria izateari, Mendebaldeko herrialde batean jaio eta mundu kolonialik onenean hezia izateari –modu

askotara transmititutako iruditeria batekin, horren ohiko emaitza ‘zuri salbatzailearena’ baita-. Baina honetaz kontzientziaz jarraitzen dut: ernamuin hori desberdina da eta prozesu desberdin batera eramateko potentziala dauka, hainbeste gustatzen zaigun ‘kooperatzaile’ ideia horretara iritsi beharrean, aktibismo feminista dekolonialera iristen baita.

Ez dut zalantzarik nire borondatea ez litzatekeela inoiz existituko galegodun gisa dudan nire kontzientziarik gabe, hauxe erakusten baitit: munduan arrakalak daudela, hainbat zapalkuntza geruzari aurre egin behar dieten komunitateak eta bereziki emakumeak daudela. Distantziak distantzia, ni ez nintzen Indiara joan nire burua ‘aurkitzera’ edo ‘ezagutzera’, etxetik lezioaren zati bat ikasita baineraman ordurako. Horrenbestez, nire bidaia, hasiera-hasieratik, pakete turistikoa edo yoga ikastaroetan saltzen zaizkigun bidaia tipiko neokolonialen oso bestelakoa izan zen (India kolonizazio exotikorako helmuga paregabea da). Borondate horretatik abiatuta, sustraiak botatzen eta beste leku askotan etxeak eraikitzen hasi nintzen, emakumeekin aliantzak eginez.

Ongi dakit leku oso desberdinetako emakume oso desberdinekin dudan ulerkuntza sentsazioa gure hizkuntz bestetetasunean sustraitzen dela. Oinarri komun horrek elkarri entzuten laguntzen digu, eta entzuten dugunak eraldatu, deszentratu egiten gaitu. Hauxe baita mendebaldar feministezko egitasmorik funtsez-

Hauxe baita mendebaldar feministezko egitasmorik funtsezkoena: erreferentzia epistemologikoen esparrua aldatzea, geu baikara ‘gure besteen’ esplotazioa eraikitzen ari garenak

koena: erreferentzia epistemologikoen esparrua aldatzea, geu baikara ‘gure besteen’ esplotazioa eraikitzen ari garenak, batik bat erreproduzitzen dugun eta beraiek modu zuzen eta asotarikoan kritikatzuten duten iruditeriaren bitartez. Geu gara

horiek defentsarik gabeko biktima gisa eraikitzen ditugunak, beren lorpen eta lanen jabe egiten garenak eta posizio horren onurak erauzten ditugunak.

Diskurtso horien adibideak hainbat eta hainbat esparrutan ikus ditzakegu. Sistema heteropatriarkal eta koloniala beti saiatzen da mendebaldar emakume zurien ahotsak erabiltzen, esate baterako, ‘zapalkuntza patriarkal’ gisa errepresentatzen den ‘zapiari’ buruzko edozein eztabaidatan arrazakeria babesteko, arropa bat emakumeek esateko dutena baino garrantzitsuagoa bailitzan. Konplizitatea, sarritan, muturrekoa da. Hitza hartzen duten feminista zuriak oso gutxitan konturatzen dira arropa horren benetako esanahiaz zapalkuntza arrazistaren pean bizi diren emakumeen testuinguru horretan, eta, era berean, gu dagoeneko ‘askatuta’ gaudelako diskurtsoa indartzen dute. Historia eta testuingurua ezabatzen dira, ‘emakume musulman’ bezain termino absurdoekin bateratzen da, gehiengo kristauko testuingurutik kanpora batere zentzurik ez duena; jakina, testuinguru kristau hori bilakatzen da neutroa eta ikusezina, identitate hegemonikoa. Auzi hori argi ikusten da zera pentsatzen badugu: inori ez zaio burutik pasatzen ‘emakume kristau’ terminoa erabiltzea kristautasunaren analisi batetik kanpora, eta are gutxiago termino bakarrean bateratzea etiopiar emakume koptoen egoera eta finlandiar emakume kristau batena. Horixe egiten dugu, hain zuzen, ‘emakume musulman’ terminoa erabiltzen dugun bakoitzean, Afrika iparraldeko berber baten esperientziak Afganistango emakume batenekin bateratu (eta hori klase, hizkuntza, arraza edo bestelako botere bektoreen inguruko auzietan sartu gabe). Gure besteak ‘zapaldu’ gisa seinalatzeko joera horren beste ondorio ez oso ikusgarri bat hauxe da: mendebaldar patriarkatuari gero eta indartsuagoa izaten laguntzen dio, emakume zuriei, ‘kristauei’, gehiengo hegemonikoaren komunitatekoei argi utziz ez dugula dagoeneko zertaz kexatu, gaitz guztiak ‘beste atzeratu’ horiei gertatzen baitzaizkie. Inolako ezbairik gabe, konplizitate oso arriskutsuaz ari gara.

Baina, adierazi dudan bezala, feminismo zuriak indar handiz erreproduzitzen du diskurtso hori, batzuetan modu sozietean eta inkontzienteki. Adibidez, feminismoaren ‘historia’ Ilustraziotik ondorioztatzen dela aspertu arte errepikatuz (Celia Amorósen gisako espainiar feministen ohiko teoriak); edo beren ‘hiru olatuekin’, Hegoaldeko aktibisten mugimendu teoriko eta praktikoeekin –horietako batzuek, gainera, patriarkatuaren aurkako erresistentziazko historia askoz ere zaharragoak dituzte gurea baino– inola ere bat ez datozenak.

Hizkuntz hegemoniak, izan ere, asko egiten du egoera horren alde, eta itzuliko naiz aurrerago horretara. Izan ere, hizkuntza ez hegemonikoen arteko komunikazio gabeziak burbuila kolonial hori sortzen laguntzen du, zeinetan uste baita feministek hizkuntza eta aro historiko jakin batzuetan soilik pentsatu eta idatzi zutela. Emakume jakin batzuk bakarrik irakurtzen eta entzuten ditugu, eta leku bateko edo besteko ‘emakumeen aurrerapenaren’ aitzakian, diskurtso koloniala eramaten jarraitzen duten jardueri eusten diegu. Hizkuntz hegemonia esportatzen dugu aldi oroz, sarritan diskurtso koloniala eramaten baitugu beste lekuetara: esate baterako, ‘garai bateko koloniekkin’ soilik atxikitzen den nazioarteko kooperazioan, estatu kolonizatzaile guztietan gertatzen baita. Adibidez, espainiar estatuan, Latinoamerikarekin kooperatu ohi da, iragan ‘partekatuaren’ zein ‘hizkuntza komunaren’ aitzakiengatik. Jakina, zer esan ugari egongo litzateke iragan partekatu horri eta nazioarteko kooperazioak hainbat neokolonizazio molderekin –diskurtso mailan, batik bat– duen konplizitateari buruz, baina oraingo honetan hizkuntza indigenetako aktibistak isilarazten dituen ‘hizkuntza komunaren’ falazia bakarrik azpimarratuko dut.

‘Hizkuntza komunaren’ ideia horrekin, beste leku batzuetatik etorri eta gurekin bizi direnak ere ahazten ditugu. Beste horiek botere hizkuntza jakin batzuk hitz egitera derrigortzen dituzten ‘kulturaniztasun’ eta ‘transnazionalismo’ ideiak sustatzen ditugu, ‘enplegarritasun’ eta ‘integrazioaren’ aitzakian. Bistakoa da bere berezko hizkuntza mespretxatzen

duen komunitate batek eta bere barneko hizkuntz eta kultur aniztasuna zapuzten duen estatu batek zailtasun handiak izango dituela kanpotik iristen direnak balioesteko, eta berezko hizkuntzen bazterketan oinarritutako ‘integrazioa’ inposatzen saiatuko dela, horrek sor dezakeen tentsio eta deserrotzearekin. Auzi horien ulerkuntza, nire kasuan, jarraian azalduko dudan bezala, funtsean galegotik abiatzen da, eta horregatik ezinbestekoa zait testuinguru pusketa batekin jarraitzea.

Hizkuntza abiapuntu gisa

Hizkuntza bakoitzak bere testuingurua eta bere historia sortzen ditu, bere komunitateak sortzen ditu. Galegoa bezalako hizkuntzak hitz egiteak ‘ezertarako ez duela balio’ errepikatzen zaigun arren, hauxe argudiatu nahi nuke: gure hizkuntzaren historiagatik beragatik, galegoak baduela gogoan hartzea merezi duen balio erantsia.

Hizkuntz historiografia egiteko asmorik gabe, besterik gabe datu aski ezagun eta onartuekin jokatu, galegoa ez-botere

Galegoa bezalako
hizkuntzak hitz egiteak
‘ezertarako ez duela
balio’ errepikatzen
zaigun arren, hauxe
argudiatu nahi nuke:
galegoak baduela
gogoan hartzea merezi
duen balio erantsia

hizkuntza bat da antzinako garaietatik. Erdi Aroko literatur distiratik aurrera, bere lurraldean bertan posizio esanguratsua galdu zuen. Gaztelania botere geruzen bidez sartu zen, hasieratik zatiketa argi bat ezarri: botere gaztelania-hiztuna eta ez-botere galego-hiztuna.

Horrela hasten da botere ekonomiko eta estrukturalaren deslotura historia bat. Gure inguruko beste hizkuntza batzuetan ez bezala, galegoa

industriatik, kulturatik, administratibotik eta eliz botereetatik kanporatu zuten. Lau mendetan zehar botererik gabeko jendearengan biziraun zuen, batez ere nekazari eta, geroago,

langileengan. Boteregabetze prozesu horrek hainbat diskriminazio egoera eragin zituen, gaur egun ere irauten dutenak eta lehenago laburki aipatu ditudanak. Baina abantaila epistemologiko bat ere badu, hizkuntzak berak interseksionalitaterako funtsezkoak diren alderdi batzuk dagoeneko badituelako; beraz, ‘ahalduntze’ hizkuntza bat izan daitekeela iruditzen zait. Alegia, Galizian ez-legitimotzat jotzen da hizkuntzatik pasatu gabe gizarte askapenerako mugimendurik –feminismotik ekologiara eta, zer esanik ez, klase mugimendurik– sustatzea.

Historia horren guztiaren ondorioz, galegoaren komunitate aktibistentzat funtsezkoa da beste osagai horien eransketa. Izan ere, ideia honetatik abiatzen gara: hizkuntza guztiz atxikita dago gabetze politikoarekin, eta lanabes inklusibo bakarra da pairatzen ditugun diskriminazio ezberdinak erroitik gainditzeko. Lanabes inklusiboaz hitz egiten dut hemen, beste leku batzuetan garatutako diskurtso ‘nazionalekin’ alderatuta, Galizian berezkoa den nazio identitatearen eta hizkuntzaren arteko loturak eragiten baitu beste osagai batzuk (erlijioa, arraza edo jaiolekua) bigarren mailara pasatzea. Beste osagai horiek ez bezala, hizkuntza ikas daiteke, eta beraren bitartez identitate mota guztiak adieraz daitezke. Hizkuntz komunitateak galegoa hitz egiten duten pertsona guztiak hartzen ditu galegotzat, jatorria kontuan hartu gabe. Eta horrek ez du zerikusirik duela ez asko Galizian gaztelaniaren inguruan sortutako mugimendu faxista batzuekin, ‘Galicia Bilingüe’ kasu, «galegoak baino galegoago» izatea defendatzen baitute,⁷ topiko folkloriko despolitizatuetan oinarritutako identitate galegoaren ikusmolde esentzialista horretatik abiatuta, eta klase-erreakzio argi batekin demokraziaren iritsieratik eskubide oso argal batzuk eskuratzen ari garen zarpailen aurrean. Núñez Feijóok horien babesa izan zuen lehen aldiz Xuntako presidente aukeratu zuten hauteskundeetan, eta galegoa ezabatzeko hainbat neurri aplikatu zituen (galegoaren probak kentzea administrazioan, hezkuntzan galegoa ikasgaien %33 barregarri batera murriztea, matematika eta zientziak hizkuntza horretan irakasteko debeku zuzenarekin). Neurri horien aurka borrokatzen jarraitzen

du oraindik gizarte zibilak. Diskurtsoaren ikuspuntutik, beraz, galegoa defendatzea identitatearen ikusmolde arrazista eta esentzialisten aurka egitea ere bada.

Hizkuntzaren eta horrek identitatearen ideiarekin duen loturaren historia horrek eragin du diskurtso batzuk mugimendu nazionalista galegoetan sakonago sartzea testuinguru bereko beste batzuetan baino. Zehatzago, diskurtso feminista tradizionalki askoz errazago sartu da esparru nazionalista galegoan beste leku batzuetan baino. Prozesu horren funtsezko elementu bat, zalantzarik gabe, hauxe da: gure letren figura fundazionala emakume bat izan zela, Rosalía de Castro. Eta, gainera, ez edonolako emakumea. Ondoren jasan zuen manipulazio patriarkal eta espainolista alde batera utzita, Rosalía de Castrok XIX. mendetik idatzi zuen XXI. mendean hitz egiten dugun interseksionalitateaz, genero kritika eginez, baina baita klase kritika, kritika antiklerikala eta, zenbait idazkitan, antikoloniala ere. 80ko hamarkadatik aurrera feministok kultur eta politika esparrurako berreskuratu dugun figura bat da, gero eta indar handiagoa hartzen ari dena, jasan behar izan zuen ikuspegi eta hil-jantzi patriarkal eta espainoletik urrundua. Horrek guztiak ez du esan nahi, noski, kultur esparru galegoa matxismotik, arrazakeriatik edo kolonialitatetik libre dagoenik; baina ildo horiek, hizkuntzaren historiagatik beragatik, nabarmenago geratzen dira eta ez dira hain legítimoak.

Jakina, panorama horretan badira arrakalak eta tentsioak. Diskurtso feminista galegoak talka egiten du hainbatetan diskurtso nazionalista patriarkalarekin. Rosalía de Castro aipatu dut: hil ondoren nazionalismo patriarkalak bereganatu eta *naiciña chorona* (amatxo negartia), *santiña* bilakatu zuen, orduko politikari eta pentsalariei hainbeste komeni zitzairen Galizia sufritzailearen irudi, alegia (gaur egun ere irauten duena, bestalde). Rosaliar herentzia eta irudiaren inguruko borroka bizirik dagoen arren, kritikarako plataformek (feministek, jakina, halakoak ez diren beste guztiak patriarkalak baitira) plazaratzen dituzten lanek sarritan autore eta kritikariengan sortzen dituzten erreakzio pizgarriak ere aipa

nitzake. A Segá (www.asega-critica.net) literatur kritikarako plataformak erregulartasunez jasotzen ditu erasoak modu ireki edo estalian: adibidez, egile baten libururen bat sexista izateagatik negatiboki kritikatzeko den bakoitzean, ohikoa da egile horrek edo bere gertukoren batek beste eremu batzuetatik kolektibo horretako kideak zeharbidez erasoko dituen predikuak idaztea.⁸ Ikaskuntza kolektiboko esparru bat da hori ere, literatur kritikari guztiak gizonak zirela egiaztatzea, alegia. Baina, lehen aipatzen nuen esparru horretan, Liburuarren Galaren azken aldian, sareko literatur ekimen onenaren saria jaso zuen A Segak.⁹ Horrek zera esan nahi du, erresistentziak erresistentzia, kultur diskurtso eta jarduera feministen aintzatespen kolektiboa egon badagoela.¹⁰

Gutxiago aipatzen den beste arrakala bat diskurtso kolonial eta dekolonialarena da. Diskurtso koloniala literatura eta teoria nazionalista zein feministan agertzen da, baita batzuetan mugimendu nazionalistak Galiziaz proiektatzen dituen irudietan ere.¹¹ Adibide garbi bat

Inditexen ‘arrakastarena’ da, enpresa galegotzat hartzen baita, nahiz eta horrela identifikatzeko arrazoi handirik ez dagoen.¹² ‘Enpresa galego’ horrek Hegoaldeko emakume eta neskak esplotatzen ditu, aski frogatua dagoenez.¹³ Mugimendu feminista galegoak aztertu du gai hori, baita dokumentaletan ere (esate baterako, *Fíos fóra* egin berria; www.fiosfora.gal/Ver-Fios-Fora), baina, segur

aski, lan dekolonial handieneko esparrua *Implicadas no Desenvolvemientos* inguruan kokatzen da; duela ia hogeitun fundatu nuen erakunde horren xedea, hain zuzen, elkartasun feminista galego-hiztun gisako gure alteritatearen ikusmolde ireki eta eraikitzailetik garatzea da. Erakunde horretan,

Diskurtso koloniala literatura eta teoria nazionalista zein feministan agertzen da, baita batzuetan mugimendu nazionalistak Galiziaz proiektatzen dituen irudietan ere

tokiko erakundeen bitartez bazterketa edo pobrezia egoeran bizi diren emakumeekin (batik bat Tamil Nadu eta Etiopian) aliantzak ezartzeaz gain, batez ere pentsamendu kolonialean eragiten saiatzen gara, gure ahotsa gure besteen ahotsarekin harremanetan jarriz. Hori dela eta, Hegoko aktibistekin dugun lankidetzak iraunkorra da. Lankidetzak horretan, itzulpenak funtsezko zeregina betetzen du. Horretaz jardungo naiz artikulua azken zatian.

Aliantza berriak

Jardun subertsibo eta politikoan, itzulpena ez da ia inoiz funtsezko tresnatzat jotzen. Gehienez ere, 'kulturen arteko zubi' gisa hitz egiten da horretaz, hizkuntzen eta komunitateen arteko erlazioen ikuspegi *buenista* baten baitan, beti ere. Ia inoiz ez dira aztertzen itzulpenaren eta kolonizazioaren arteko konplizitateak, edota itzulpen fluxuek botere-lerro argiak ere zein puntutaraino jarraitzen dituzten. Izan ere, pentsamendu kolonialetik sarritan oharkabea pasatzen den gakoetako bat da mundua 'ezagutzen' dugula pentsatzeko joera dugula; baina, oro har, ezagutza gehienetara ez dugu sarbiderik, eta itzulpen fluxuek askotan kultur kolonizazio nabaria adierazten dute. Horrela, hizkuntza hegemonikoak erreproduzitzen dira ez hegemonikoetan, baina aurkako norabideko itzulpenek, aldiz, kutsu folkloriko edo testimoniala hartzen dute.

Baina, hizkuntza ez hegemonikoetako hiztunok badakigu, eguneroko zapalkuntzazko esperientziaren poderioz, hizkuntza aniztasuna aberastasuna dela, eta hizkuntza bakoitza errealitatea ulertzeko modu bakar batera sarbidea ematen digun inbutu bat bezalakoa dela. Hizkuntza hegemonikoetako hiztunak ez dira auzi horretaz ohartzen, eta Gayatri C. Spivak-ek 'Can the Subaltern Speak?' (Hitz egin dezake subalternoak?) idazkian definitzen duen bezala, honelaxe pentsatzen dute: mundua bere osotasunean uler dezaketela eta gauza esanguratsu guztiak hizkuntza 'garrantzitsuetan' hitz egingo direla.

Hizkuntza ez hegemonikoetako emakume hiztunentzat, falazia fundazional hori are ahulagoa da, zalantzarik gabe. Badakigu beste jakintza batzuk badaudela (gureak), eta hain zuzen horiek ezagutzean oinarritzen dela munduaren birformulazio politikoa. Bitxia da oso ahots batzuek ‘literatura unibertsala’ gure hizkuntzetara itzultzeko premia defendatzea, horrek Mendebaldeko gizon zuri idazleek hizkuntza hegemonikoetan idatzitako literatura esan nahi baitu. Kontraesana agerikoa da: guk geuk literatura unibertsalaren definizio hori onartzen badugu, nola espero dezakegu beste batzuk gure kulturez interesatzea? Bada garaia guztia zentro hegemonikoan begietatik ikusteari uztekoa, ‘garrantzirik gabekoak’ iruditzen zaizkien –baina gure hizkuntz komunitateentzat garrantzi handia duten– gauza asko ez baitituzte itzultzen. Ideia horretatik abiatzen da itzulpengintza feminista dekolonialaren lana, neuk ere, batik bat Implicadas no Desenvolvimento erakundearen baitan, egiten dudana.

Artikulu honetan esplikatzen saiatu naizen abantailatik abiatzen naiz: kultura galegoa kultura *gonzo*-a dela, alde batetik hegemonikoa, mendebaldarra den heinean, eta bestetik ez hegemonikoa, gure hizkuntzaren egoeratik. Hortik abiatuta ezar ditzakegu bizio kolonialak saihestuko dituzten harremanak, baldin eta pentsamendu deszentratuagoa, gure egoerarekiko deserosoagoa garatzen badugu, funtsezkoa guztiz, bai guretzat (biktimismoekin amaitu eta hiritarrentzako diskurtso kitzikagarriagoa ezartzeko), bai gure besteentzat ere. Galizian, modu horretan, gure literaturaren egoera ez hegemonikoa baliatu genezake aldameneko sistema hegemonikoei agian interesatzen ez zaizkien egile emakumeak itzultzeko.¹⁴

Gure posizio konplexutik itzulpen feminista eta dekolonialen egitasmo konplexuak ere jar genitzake abian. Itzulpen feminista eta dekoloniala, beraz, itzultzen dena eta nola itzultzen den auzitan jarri nahi duen jarduera politikoa da. Hizkuntza hegemonikoen posizioa ere birformulatzen du: bitartekari huts bilakatzen dira, eta ez itzulpenen azken helmuga. Baina itzulpen feminista eta dekolonialak itzultzeko

moduarekin kritikoak izan behar dugula ere erakusten digu, testuek erakusten duten ikuspegi kolonial eta patriarkalari arreta jarriz (zer gertatzen da, esate baterako, genero gramatikalik ez duen euskaratik galegora testu bat itzultzen denean?).

Literatur itzulpenen esparrutik at, egitasmo horiek inoiz baino garrantzitsuagoak dira. Gure hizkuntzatan entzuten gaituztenean, gure egoeren konplexutasuna ulertzen eta bostere diskurtsoei aurre egingo dieten sareak josten lagunduko diguten aliantzak ezartzen dira; adibidez, gure besteei buruzko diskurtso mediatikoa deseginez eta gure leku zehaztutako mugimendu feministetan eraginez. Izan ere, lan deszentratzaile hori gabe, emakumeen baldintza sozioekonomikoak aldatzeko ezin saiakerak ez du aurrera egiteko aukera handirik, ez gure komunitateetan, ez beste edozein lekutan.

Prozesu horiek kidezarekin eta afektuekin ere lotuta daude, pentsamendu eta jarduera feministaren bi funtsezko esparru, hain zuzen. ‘Diskurtsoaren’ politika patriarkalaren aurrean, horrenbestez, feminista dekolonial, deszentratu eta hizkuntzagabetuek espazio konplexuak eskaini behar ditugu, eskua luzatzeak batzuk besteen gainean egotea inplikatzeko ez duen espazioak, hain zuzen.

Baditugu, dagoeneko, bidean egindako hainbat urrats, hainbat adibide. Beste asko geratzen dira oraindik. Artikulu hau amaitzen ari naizela, nire olerkiak tamilerara itzuli berri dira, Thamizhachi Tangapadian nire lagun eta olerkari feminista eta hizkuntzaren aktibista handiaren itzulpenari esker. Urrats txikiak dira, baina erraldoiak aldi berean, gu guztiontzako gero eta kontrakoagoa den testuinguru honetan. Usurbilen izandako jardunaldiaren modukoek ezagutzen dugun mundua zabaltzen dute eta guztiok bizitza –hitzaren zentzurik zabalenean– jokoan jartzen dugun prozesuetan aurrera egiteko adorea ematen digu. 🌸

[Erredakzioan euskaratua]

Oharrak

1. www.implicadas.net/programas-no-sur/gam
2. Ikus, adibidez, honako liburua: Ives, Peter (arg.) (2004): *Language and Hegemony in Gramsci*, Pluto Press.
3. Ikus <http://praza.gal/movimentos-sociais/8017/o-galego-deixa-de-ser-a-lingua-habitual-da-maioria-da-poboacion>
4. www.udc.es/export/sites/udc/snl/_galeria_down/documentospdf/Libro_Lingua_e_Xenero.pdf
5. Ikus, adibidez, Arundhati Roy edo Meena Kandasamyren argudiaketa problematikoak hizkuntzari buruz. Azken horrek ingelesa, dalitentzat, tamileraren aurrean liberazio hizkuntza bat dela defendatzen du, azken hizkuntza hori kastek markatuta dagoela argudiatuz (www.livemint.com/Politics/ItCo2HSpKjf98VvW8X4yAO/Dalits-look-upon-English-as-the-language-of-emancipation.html). Halako baieztapenek Sukirtarani edo P. Sivakami bezalako emakume dalit idazleen tamilerazko idatzizko tradizioa lurperatzen dute (www.womensweb.in/2016/07/p-sivakami-6-dalit-women-writers-must-read).
6. www2.kobe-u.ac.jp/~alexroni/IPD%202015%20readings/IPD%202015_5/under-western-eyes.pdf
7. Korpuskulu frankista horrek errepresentatzen duenaren adibide batzuk: https://elpais.com/diario/2010/09/15/galicia/1284545901_850215.html; https://elpais.com/diario/2009/02/09/galicia/1234178288_850215.html
8. Ikus Susana Sánchez Arínsen erreseina horri egindako iruzkinak (www.asega-critica.net/2017/04/a-transicao-como-mentira.html) eta eremu argiki matxista batean –BiosBardia– nire eleberrietako bati egindako ‘kritika’ hau: <https://biosbardia.wordpress.com/2015/02/04/dende-o-conflito-as-aventuras-da-santa-viaxeira>
9. Sari horiek Asociación de Escritoras e Escritores en Lingua Galega eta Asociación Galega de Editoras e a Federación Galega de Librarías elkarteek antolatzen dituzte batera; beraz, gobernu ez dagoen arren, badute kutsu instituzionala.
10. Horren adierazle ere bada, bestalde, Real Academia Galegak emakume kopuru barregarria duen arren, horiek guztiek feminista gisa aurkezten dutela beren burua argi eta garbi, eta zentzu horretan erreferentziazko figurak direla.
11. Oraindik landu gabeko eremu bat da hori, baina nabarmena da orientalismoa Vicente Risco bezalako egileengan, eta arrazakeria Inma López Silva bezalakoengan. María Xosé Queizánek ere, teoriari feminista garrantzitsuenetakoak, behin eta berriro erreproduzitzen du gu/besteak banaketaren ideia islamaz edo ‘emakume musulmanez’ hitz egiterakoan.

12. Inditexekiko obsesio kolektiboa sekulakoa da, ia-ia A Coruñaren existentzia bera ere multinazionalari egoztera iristen diren aberrazioak argitaratzerainokoa (www.lavozdegalicia.es/noticia/coruna/coruna/2017/09/24/empuje-inditex-moderniza-ciudad/0003_201709H24C2991.htm?utm_source=facebook&utm_medium=referral&utm_campaign=fbgen).
13. Duela gutxi Brasilen haur langileengatik isun batez gainera, BBCk Turkian pertsona errefuxiatuen esplotazio kasu bat eman zuen argitarara (www.rtve.es/noticias/20161024/reportaje-bbc-implica-proveedores-inditex-mango-empleo-irregular-refugiados-sirios-turquia/1431141.shtml).
14. Galizian, merkatu arrazoiengatik, eta salbuespeak salbuespen, nekez itzultzen dira dagoeneko gaztelaniaz argitaratuta dauden liburuak. 'Anormaltasun' marka bat bezala ikusten da hori, baina, nire aburuz, gure geure literatur kanona sortzeko eta kanon hori ahots subertsibo, emakume ez mendebaldarren ahotsez betetzeko ate ireki bat da.

Aliantzak, aniztasuna eta horien arteko elkarguneak

Itziar Gandarias

*Deustuko Unibertsitateko Psikologia eta Hezkuntza
Fakultateko irakaslea*

Badirudi azken urteetan interseksionalitate terminoa gero eta gehiago entzuten ari garela. Batzuentzako, azken hamarkadetan genero eta feminismo ikasketeei emandako ekarpen garantzitsuenetariko bat da. Besteentzako, aldiz, modan dagoen neologismoa besterik ez da, eta fidagaitzak agertzen dira gaurko erabilera akritikoaz. Dena dela, argi dago interseksionalitateak teoria eta praktika feminista zabaldu duela, Mendebaldeko feminismoan genero kategoriak izan duen homogeneotasuna eta zentralismoa lekualdatuz.

Hurrengo orrialdeetan, Euskal Herriko Emakumeen Mundu Martxaren (hemendik aurrera, EMM) esperientzia harturik, non artikulu honen egileak parte hartu duen,¹ interseksionalitatearen ekarpenak aztertuko ditugu borroka desberdinen arteko aliantzak sortzeko; zehatz-mehatz, euskal feministen eta emakume etorkinen arteko artikulazio politikoaren zailtasunak eta poztasunak aztertuko dira. Horretarako, testua bi ataletan banandu da. Lehenengo atalean, gaur egun interseksionalitatearen erabilera eta jatorria kontuan izanik, bere ekarpen politiko nagusiak garatuko dira. Bigarren atalean, EMMren barruan subjektu politikoaren arteko aniztasuna lantzeko egin den apustuaren esperientzia aztertu eta hausnartuko dugu.

Zergatik interseksionalitate hitza?

Interseksionalitate hitza esateko dugun zailtasuna hura uler-
tzeko dugun bera da. Verena Stolcke (2012) antropologoak
hausnartzen zuenaren ildotik, kontzeptuak ingelesetik auto-
matikoki itzultzeko joera dugu, gure testuinguru sozialera
moldatu gabe. Hemen, Euskal Herrian, badaude ‘elkargune’
hitza proposatu dutenak, Lorea Agirrek eta Bilgune Feminis-
tako kideek, besteak beste. Agian jarraitu behar dugu pen-
tsatzen kontzeptu egokiago bat, baina, momentuz, elkargune
hitz aiposena iruditzen zait, eta, hemendik aurrera, testuan
zehar, interseksionalitatearen ordeztu, elkargune erabiliko dut.

Ahoskatzerakoan ez ezik, praktikan eta egunerokotasunean
ere zailtasunak izaten ari gara elkargune terminoa erabiltze-
rakoan. Ekintza publikoetan edo testuetan maiz aditz bezala
agertzen da; adibidez, «Mahai-inguru hau elkargunetu nahi
dugu, horregatik emakume ijito bat gonbidatu dugu». Beste
aukera batzuetan, adjektibo moduan erabiltzen dugu; elkar-
gunea pertsonen ezaugarri bat izango balitz bezala, «bera
oso interseksionala da». Erabilpen desegoki horiek, beraz,
elkargune perspektibaren eta tresnaren jatorrira eta defini-
ziora itzultzera behartzen gaituzte.

Lehenik eta behin, esan beharra dago Kimberlé Crenshaw-ek
(1989) sortutako elkargune terminoa ez dela berria. Cren-
shawek berak jasotzen duen bezala, 1851 urtean, Sojourner
Truth-ek, *Ain't I A Woman* deituriko diskurtso enblemati-
koan, agerian utzi zuen, emakume beltz eta esklabo bezala,
bere esperientziak ez zuela zerikusirik emakume zurienare-
kin; izan ere, azken horiek bozkatzeko eskubidearen borro-
kan murgilduta zeuden guztiz. Beranduago, 1970 eta 1980ko
hamarkadetako feminismo beltzen borroketan zehar, Com-
bahee River Collective taldea aitzindari bihurtuko da, 1977ko
bere adierazpen feministan ‘aldiberekotasun zapalkuntzak’
terminoa erabiltzeagatik: termino horrekin, garai horretan
identitate baztertzaileetan oinarritutako beltz mugimendua
eta une hartako feminismo zuria desafiatu zituen.

Aldarrikapen horiei, hurrengo hamarkadetan zehar, arrazismoaren aurkako jarrera hartze beltzetatik beste egile batzuk gehituko zaizkie, Angela Davis (1983), Patricia Hill Collins (1991) eta Audre Lorde (1984) pentsalari eta aktibista beltzak, besteak beste, eta Gloria Anzaldúa, Cherríe Moraga eta Ana Castillo (1988) feminista txikano eta lesbianak. Emakume horiek guztiek irmoki interpelatuko dituzte feminista zuri, heterosexual eta mendebaldarren diskurtso hegemonikoak, beren pribilegio-lekuei buruz inongo kritikarik ez egiteagatik.

Alde batetik, feminista eta lesbianak izanik, ez zuten euren burua eroso ikusten feminista zurien artean. Bestalde, mugimendu beltzaren barruan gizon beltzen indarkeria eta zapalkuntzak jasotzen zituzten. Beraz, talde mugimendu horien kanpoan eta barruan sentitzen ziren, 'outsider insider' bihurtuz (Patricia Hill Collins-ek (1991) botere ezberdineko talde desberdinen artean harrapatuta dauden pertsonen deskribapena egiteko sortu zuen terminoa).

Feminista beltzak eta txikanoak konturatu ziren klase ertaineko emakume feminista zuriekin desberdintasun handiak zituztela, eta desberdintasun horiek mahai gainean jarri zituzten. «Denak ahizpak gara, emakume guztiak zapalduta gaude» leloaren aurrean, eurek esaten zuten: bai, emakume guztiak zapalduta gaude generoagatik, baina ez modu berean. Patriarkatuak ez du berdin funtzionatzen leku eta kultura guztietan.

Bere jatorri politiko eta aktibista kontuan izanik, elkarguneak erakusten digu pertsonok kokaleku bat dugula, eta kokaleku horrek gure bizitzako aukerak eta gaitasunak baldintzatzen dituela. Landagunean bizitzeak, kanpoko auzo batean gazte izateak, emakume etorkin eta etxeko langilea izateak,

Bere jatorri politiko eta aktibista kontuan izanik, elkarguneak erakusten digu pertsonok kokaleku bat dugula, eta kokaleku horrek gure bizitzako aukerak eta gaitasunak baldintzatzen dituela

euskaraz hitz egiteak edo ezintasunen bat edukitzeak kokaleku desberdinetan jartzen ditu. Ez da gizarte bazterketaren teoria bat, baizik eta agente bihurtzearen eta ahalduntzeko gaitasunaren inguruko: norberarentzat idatzitako gidoi horretatik ateratzeko aukera badago, norbere baldintzez ohartuz gero. Elkarguneak badu eraldatzeko ahalmena, aukera ematen du norberari buruz beste modu batera pentsatzeko, ohartzen garen neurrian normalki erabiltzen ditugun kategoria sozialak –generoa, klasea, adina, jatorria, herritar gisa dugun posizioa, funtzio aniztasuna, heziketa maila...– ez direla naturalak, erai-kiak baizik, eta elkarren arteko harremana dutela.

Zapalkuntza sistemak ez daude airean, baizik eta gure gorputzetan adierazten dira momentu eta era desberdinetan. Arrazakeria, klasismoa, heteroaraua, kapazitismoa, besteak beste, gizarte antolatzaileak dira eta testuinguru eta pertsonen arabera bereizkeriak sortzen dituzte; adibidez, beltzen eta zurien artean, gorputz pobre edo aberatsen artean, desgaitasunik duten eta ez duten pertsonen artean. Esaterako, zurtasunak oraindik funtzionatzen du diskriminazio marka moduan, maila estrukturalean ez ezik, gure eguneroko ekin-tza eta harremanetan ere bai. Horregatik zera galdetu behar diogu geure buruari: gai al gara beste emakume batzuekiko ditugun aurreiritziez konturatzeko?, barruan daramagun arrazismo, klasismo eta sexismoaz kargu egiten al gara?

Horrez gain, pribilegioaren teoria ere bada elkargunea, pribilegioak eta zapalkuntzak osagarri izateko dituzten moduak aztertuz. Azken batean, egoeraren arabera pribilegioa eta bazterketa aldi berean gerta daitezke, eta batzuk zein besteak teorizatu behar ditugu. Dena den, pribilegioari dagokionez, oraindik sakontzeke eta hausnartzeke geratzen zaigu. Funtsezkoa bilakatzen da emakumeok gure pribilegio posizioak aitor ditzagun, horrek ez baitu ukatzen beste nagusitasun-sistemen kontra betetzen dugun mendeko posizioa. Ez posizio arauemaileak, ez periferikoak, ez dira beti egonkor eta finkoak. Zapalduak eta zapaltzaileak izan gaitzkeela onartzeak, zalantzarik gabe, pentsamendu dikotomikoaren logikaren

hegemonian arrakala bat ezartzen du: zapaldu/zapaltzaile, ipar/hego, tokiko/etorkin...

Laburbilduz, lau izango lirateke elkargune proposamenak egindako ekarpenak. *Lehenik, elkargunea botere harremanen teoria da*. Interseksionalitateak zalantzan jartzen du botere harremanak nola eraikita dauden; hau da, zein kategoria sozialek duen besteak baino botere handiagoa. Horrek esan nahi du pribilegioa nola antolatzen den ere zalantzan jartzen duela. Askotan uste dugu boterea goitik datorrela; baina boterea ez da edukitzen, baizik eta erabili egiten da. Boterea, Michel Foucaultek (1988) proposatzen zuenez, zirkulatzen duen zerbait legez aztertu beharko genuke. Horrek, Euskal Herriko mugimendu feministon ikuspegitik, hurrengo galderak dakartza: *nola mugitzen dira mugimendu feministan boterearen zirkuituak? Nori ematen diogu sinesgarritasun gehiago? Nor dago legitimatuta gauza batzuk esateko? Nor ez? Nor bai, egoera eta lekuaren arabera? Galdera horiek erantzuten hasi beharko genukeelakoan nago.*

Bigarrenik, testuinguruaren garrantzia dago. Zapalkuntza sistemak ez dira beti jarduten modu berean, kokaleku eta testuinguru soziohistoriko batean azaleratzen baitira. Horregatik, elkargune proposamenak emakumeen artean dauden zaugarritasun maila desberdinak azaleratzeko balio digu. Emakumeok ez dugu talde homogeen bat osatzen; beraz, elkargune proposamenak periferian edo bazterretan egon diren emakumeen zapalkuntza desberdinak ikusarazten ditu, zapalkuntzen arteko hierarkiarik ezarri gabe.

Azken horretatik haxe ondoriozta dezakegu, batek ez dakiela etorkina dela muga fisikoa agertzen ez den arte; edo Afrikako emakume beltz batek belztasunak dakartzan ondorioak ez dituela sentituko zuriaren nagusitasuna agertzen ez den arte. Hori dela eta, gure arreta eta hausnarketak ezin dira geratu botere harremanetan sortutako kategorien bigurutzeeen analisi gainazalekoan; horrez gain, ongi aztertu behar da nola eraiki eta erreproduzitzen diren kategoria horiek, bereizkeria horiek zer-nolako botere mekanismoak

ahalbidetzen dituzten identifikatzeko eta horrela eraldatzeko. Adibidez, etorkinen kasuan, mugak izango lirateke lehen eta bigarren mailako herritarren arteko bereizketa ahalbidetzen duen botere mekanismoa.

Hirugarrenik, aurretik azaldu dugunez, *pribilegio eta zapalkuntzaren aldiberekotasuna* dago. Aldiberekotasun hori abiapuntu bezala hartzen badugu, erronka politikoa, María Lugones-ek (2008) aipatzen duen bezala, kategorien interkonexioa aldarrikatzen duen nagusitasunaren logikatik «fusio eta ezin bananduzko» logika batera pasatzea izango litzateke.

Horrek elkargunearen laugarren gakoa dakar, *pentasamolde dikotomikoa eta kategoria baztertzaileak iraultzea*. Zentzu horretan, menpekotasun-menperatze dikotomia gainditzeko beharra dugu. Zapalduaren eta zapaltzailearen arteko harreman konplexutasuna hartuz, argi dago orain arte erabili ditugun kategorizazio finko, itxi eta dikotomikoek ez dugutela balio; ez zapalkuntzak desagertu direlako, baizik eta feminismoaren subjektu politikoa artikulatzeko, *subjektu a priori* bat identifikatu nahi izatea erredukzionista izan litekeelako.

Crenshaw konturatzen
zen emakume beltzek
«desahalduntze
interseksionala» bizi
zutela, gutxienez
menpeko bi talderen
bidegurutzean aurkitzen
zirelako: mugimendu
feminista eta
arrazismoaren aurkakoa

EMMren elkargune politikoaren esperientzia aztertzen

Kimberlé Crenshawek (1991) elkargune proposamena luzatu zuenean, bi mota bereizi zituen. Batetik, Los Angelesko emakume afroamerikarren genero-indarkerien esperientziak analizatzen zituenean, 'egiturazko elkargune' terminoa garatu zuen, genero, arraza eta klase sozialaren diskriminazio sistemak

elkarlotuta daudela adierazteko, talde sozialaren eta pertsonen bizitzen gainean eragin espezifikoa dituztela azaleratuz.

Bestalde, arrazismoaren aurkako mugimenduaren eta feministen arteko erlazioei erreparatzen zienean izendatu zuen 'elkargune politikoa' identifikatzen du. Crenshaw konturatzen zen emakume beltzek «desahalduntze interseksionala» bizi zutela, gutxienez menpeko bi talderen bidegurutzean aurkitzen zirelako: mugimendu feminista eta arrazismoaren aurkako mugimendua. Batetik, egoera horretan aurkitzeak emakume beltzentzat suposatzen zuen energia politikoa salatzen zen, gehienetan bi taldeek banandutako agenda baztertzailak zituztelako. Bestalde, bi mugimenduen diskurtsoez arduratzerakoan, hauxe nabarmentzen zuen, arrazismoaren eraikuntzaren eta sexismoaren terminoaren erabileran, bi talde nagusien esperientzian soilik oinarritzen zela, emakume beltzek bizi zituzten arrazismoaren eta patriarkatuaren elkargune esperientziak alde batera utziz.

Ondorioz, elkarren arteko bazterketa horiek mugimenduek berek borrokatu nahi dituzten nagusitasun eta menpeotasun mekanismo berberak erreproduzitu ditzakete. Alde batetik, feminismoak ez du galdetzen arraza-inplikazioengatik; beraz, erabiltzen dituen estrategiek kolore-jendearen mendetasuna indar dezakete. Modu berean, arrazakeriaren aurkako borroka ez du galdetzen patriarkatuaren inplikazioengatik, eta maiz borroka horrek emakumeen mendetasuna gainezkatzen du.

Jarraian, Euskal Herriko Emakumeen Mundu Martxaren esperientzia harturik, artikulazio anitz eraikitzeke Crenshawek (1989) proposatutako elkargune politikoa jorratuko dugu, borroka desberdinak batzeko eta aldarrikatzeko poztasunak zein zailtasunak garatuz. Baina, lehenik, Emakumeen Mundu Martxa zer den azaltzen hasiko gara.

2000. urteaz geroztik, mundu osoko hirurogeita hamar herrialde baino gehiagoko emakumeak mobilizatu ditu nazioarteko eta tokian tokiko ekintzen bidez, emakumeen kontrako diskriminazio eta desberdintasun mota guztiei aurre egiteko.

Euskal Herriaren kasuan, Emakumeen Mundu Martxako Plataformak emakume, sindikatu eta feminista autonomoen arteko elkarteak biltzen ditu. 2000. urtean antolatzen hasi zen arren, 2005ean lortu zuen mobilizazio handia, II. Nazioarteko Ekintzarekin batera. 2013. urtean, IV. Nazioarteko Ekintzaren aurrean, berriro antolatzeko prozesu bat hasi ginen emakume etorkin eta talde feminista desberdinak sartu zirenean.² Urte batean zehar, gure lan-eremuak birdefinitu genituen hurrengo lauetara mugatuz: (i) indarkeria transistemikoak, (ii) gorputzak eta sexualitateak, (iii) bizi iraunkortasuna eta (iv) sare lana eta aniztasunaren kudeaketa. Lan-eremu bakoitza kolektibo desberdin batek definitu zuen. Hain zuzen ere, lan-eremuen eraikuntza kolektibo hori Crenshawek (1989) proposatutako elkargune politikoaren praktika batean bihurtu zen, eremu bakoitza ez zegoelako itxita, gero kolektibo bakoitzak bere errealitate zehatzari egokitzeko behar bezain zabalik baizik. Amaiak, Bilgune Feministako kideak, oso argi azaltzen zuen zer izan den guretzako elkargune politikoa:

Elkarguneak ez du esan nahi orain hasi behar dugula guztiok gaur egun dauden zapalkuntza guztiak edonon eta beti izendatzen. Bakoitzak bere esperientziatik hitz egin eta borrokatu behar du, gero hori guztia elkartu eta borroka komunak eraikitzeko. Elkargunea nik zuri nire zapalkuntzaren inguruan hitz egitea da, zuk niri zurearenean eta, ondoren, horrekin guztiarekin elkarrekin zerbait komunean sortzea (Amaia, Bilgune Feminista).

Beraz, elkargunea talde bakoitzaren aldarrikapenetatik haratago joatean datza, gainontzeko aldarrikapenak ikusi eta agenda ez itxi bat eraikitzean. Adibide bat: laugarren lan eremuari dagokionez, emakume etorkinen taldeek, Munduko Emakumeak eta Garaipen elkarteek garatu zuten:

Lurralde ezberdinetatik gatozen emakumeak gara, bizipen, ibilbide, jakintza, gaitasun, identitate, borroka modu eta aldarrikapen ezberdinekin, eta horiek defendatu, balioetsi eta errekonozitu nahi ditugu, hierarkiarik ezarri gabe. *Onartzen dugu aniztzak garelara eta, era berean, desberdinak, eskubideei dagokienez.*

Aldarrikatzen dugu aniztasuna aberastasun bat dela, ondasun komun bat, gu batzeko balio duena, eta patriarkatuaren oinordetzarekin, emakumeak historikoki etsaitu eta banatu dituen tradizioarekin hausteko balio duena. Geure buruak irudikatzen ditugu elkarrekin eta *elkarri lotuta, aliantzak ehuntzeko*, erdigunean jarrita geure desberdintasun eta desadostasunak.

Elkarbizitza eta elkarrekiko errekonozimendua sustatzen duten ereduaren aldeko apustua egiten dugu, aniztasun berri eta askotarikoak kontuan hartzen dituzten ereduaren alde (jatorria, hizkuntza, aniztasun funtzionala, sexu identitatea, erlijioa, kultur praktikak...), *Euskal Herri kulturaliki anitz, laiko eta elkartasuneko batetik*. Horretarako, elkarrizketa aldarrikatzen dugu, zaintza-harremanak sortzea, ikaskuntza-prozesuak sustatzea, elkarri entzutea eta elkar errespetatzea, loturak sortzeko eta alternatibak eraikitzeko, sistema kapitalista neoliberalaren, arrazistaren, klasistaren, gaitasunen goreslearen eta heteropatriarkalaren aurrean (EMMren dosierra, 2013).

Dosierrean idatzitako aniztasunaren eta borrokan aliantzen lan eremu hori praktikara eramatea ez da izan erraza eta oztoporik gabekoa. Hona hemen, elkargune politikoaren harira, emakume etorkinen eta euskal feministen arteko elkarlan esperientziatik atera ditugun hiru hausnarketa eta ikasketa.

Prest gaude beldurrak apurtu eta gure etxea ireki eta eraldatzeko?

Elkarrekin egotea ez da nahikoa. Gure espazioetara eta ekin-tzetara besteak gonbidatzea ez da nahikoa. Horiek izan dira atera ditugun ondorio nagusiak emakume etorkinen eta euskal feministen arteko aliantza askotarikoak eraikitzerakoan. Lehenik eta behin, prozesu bat da eta denbora behar du. Bigarrenik, guztien aldetik alde aurreko jarrera eta lana ezinbestekoa da. Hau da, bi noranzkoko prozesua da, eta bai euskal feministen bai emakume etorkinen ahalegina eskatzen du.

Alde batetik, euskal talde feministei dagokienez, askotan entzun dugu: «Gure elkarteak beti irekita dago, emakume etorkinak ongi etorriak eta gonbidatuak dira». Baina

Emakumeen Mundu
Martxaren helburu
nagusietariko bat
emakume etorkinek
EMMren espazioa
bereganatzea izan da,
beraiena ere badela
sentiaraztea

ezezagun bati zure etxera gonbidatzea ez da bakarrik atea irekitzea. Gure etxea irekita egoteak ez dakar automatikoki gero barruan eroso sentitzea. Hau da, gonbidatzen zaitut nire

etxera baina gero barruan ez zaitut kontuan hartzen parte hartzerakoan edo antolakuntzan. Galdera hauek sortzen zaizkigu: nola ulertzen dugu bakoitzak zer den etxe bat irekita egotea? Zer suposatzen du eraikita dagoen espazio batera jende berria gonbidatzea? Postaz gonbidapen bat luzatzea bakarrik nahikoa da? Gure kasuan, konturatu gara kultu-

ra politiko desberdinetako taldeekin lan egiteak normalizat hartzen dugun funtzionamenduaren erosotasunetik atera eta baliabide berriak bilatzera behartzen gaituela. Zalantzarik gabe, diferentziek mugiarazten gaituzte.

Beste aldetik, emakume etorkinei dagokienez, askorentzat hemengo espazio feministetara hurbiltzea eta atea gurutzatzea pauso handi bat suposatu izan du, alde aurretik zituzten mesfidantzak eta beldurrak apurtuz. Horrela laburbiltzen dute Munduko Emakumeek beren esperientzia Emakumeen Mundu Martxako Plataforman:

Guretzako lehenengo pausoa izan da gure beldurrak eta mesfidantzak alde batera uztea. Adibidez, «ez digute entzungo» susmoa apurtzea. Biktimismoa amaitu da. Emakumeen Mundu Martxarekin konturatu gara ez dugula ezertan biktimak izan behar. Espazio horietan egon nahi dugula? Bada, zuzen joango gara eta ez diogu baimenik eskatu beharko inori. Gonbidatzen ez gaituztela kritikatzeko geratzen bagara, ez dugu ezer aldatuko eta berdin jarraituko dugu (Munduko Emakumeak).

Zentzu horretan, EMMren helburu nagusietariko bat emakume etorkinek EMMren espazioa bereganatzea izan da, beraiena ere badela sentiaraztea. Mesfidantza hori alde batera

uzteko, ezinbestekoa izan da denon aldetik egunero *kontzientzia jartzea* gure esanetan eta jarreretan. Adibidez, biltzar batzuetan bazeuden gazteleraz ondo ulertzen ere zuten emakume etorkin batzuk. Horrek kontzientzia zabaltzera behartzen gaitu, baliabide eta bitartekoak bilatzeko. Hori dela eta, EMMren prozesuan konturatu izan gara, Medeak-eko Kattalin Minerrek esaten duen bezala, «aniztasuna ez dela bidea, baizik eta aniztasuna gure eguneroko borroka dela».

Ez gara zapaldu bakarrak eta ez gara zapalduak bakarrik

EMMren prozesuaren gako garrantzitsuenetariko bat gure arteko topaketak eta elkar ezagutzea izan dira. Horretarako, hiru hilabeteko biltzarrak ezinbestekoak izan dira. Gaur eguneko testuingurua azaltzeko autore batzuek (Estepan 2015, Fernández-Savater 2011) besreskuratu duten Ernesto de Martinoren (1999) ‘presentziaren krisi’ kontzeptuaren aurrean, guretzako elkarrekin egotea ezinbesteko bitartekoa bihurtu da. Konturatu gara ezin dugula bestea aitortu ez badugu lehenago ezagutzen. «*Zu subjektu politiko bezala aitortzeko, aurretik ezagutu behar zaitut*».

Horrez gain, topaketek ahalbidetu dute zapaldu eta zapaltzaileen esperientziak konplexuago bihurtzea, jakitetik gorpuztera. Alde batetik, badirudi euskal emakumeak ezin garelako aldi berean zapaltzaile eta zapalduak izan momentu eta testuinguru desberdinetan, hau da, zapaltzaile posizio bat okupatzeak beste egoeratan zapalduak garelako ukatu edo ezabatuko balu bezala. EMMren espazioak euskal feministoi aukera eman digu ditugun pribilegioak sentitzeko eta gorpuzteko. Jakin badakigu pribilegiatuak garelako, baina oso diferentea da pribilegioa sentitzea bestearen zapalkuntzaren aurrean. Gorpuzteak, zalantzarik gabe, beste toki batean jartzen gaitu. Horrela adierazten du Saioak, Bilgune Feministako kideak:

Mundu Martxako espazio askotan sentitu dut pribilegiatua naizela, nahiz eta euskalduna izan, nahiz eta zapaldua egon, nahiz eta

emakume izan, *nire pribilegio batzuk ikusi ditut, gorputzean bizi izan ditut*. Oroitzen naiz Bilboko biltzar batean bazegoela emakume bat baserri batean bizi zena etxeko langile interno moduan, eta etorri zen biltzarrera bere egun libre bakarrean. Biltzarra bukatu ondoren, eraman nuen nire kotxean Azpeitira eta han lan egiten zuen baserrikoak joan ziren bere bila. Biltzarrera autobusez etorri zen. Han utzi eta gero esaten nion neure buruari, «ni nire kotxean etorri naiz eta pentsatzen ari naiz biltzarra eta gero hartuko ditudan poteetan». Eta emakume etorkin horrek lanera itzuli behar zuen eta asteko bere egun libre bakarrean militatzen ari zen. Egoera horietan pribilegioa oso argi sentitu izan dut (Saioa, Bilgune Feminista).

Emakume etorkinei dagokienez, euskal feministekin ego-teak eta elkar ezagutzeak askotan feministen iruditeria homogeneoa zabaltzen lagundu du, ez direla zapaldu bakarrak ohartuz. Adibide aipagarri bat euskararena izan da. Hirian bizi diren emakume etorkin askok, batez ere Bilbon eta bere inguruetan bizi direnek, tamalez kalean oso euskara gutxi entzuten dute eta harreman oso txikia dute euskara hizkuntza eta kulturarekin. EMMren biltzarretan euskarari eman diogun lehentasunari esker, gaztelaniaren hizkuntz menderakuntza eta euskararen mendekotasuna oso presente egon dira. Emakume desberdinen zapalkuntzaren esperientziak ezagutzeak eta haietaz ohartzeak biktimizaziotik atera eta elkarrengana hurbiltzen gaitu.

Intimitate politiken beharra

Goian aipatzen genuen «elkarrekin egotea ez da nahikoa» horren harira, elkar ezagutzeko hurbiltasun espazioak ezinbestekoak izan dira EMMn. Hasieran, euskararen erabilpena biltzarretan nola bermatu zailtasun bat bihurtu zen, askotan gaztelaniaz hitz egitera jotzen genuelako. Baina denbora aurrera joan ahala, euskararen premia eta lehentasunaren kontzientzia zabalduz joan da, apustu politiko bilakatuz. Horrela argudiatzen zuen, esate baterako, Normak, Ekuadorko emakume etorkin batek, euskararekiko errespetuaren inguruan:

Bilera batean euskaraz hitz egiten ari badira, nik ulertu ez arren, zera esaten diot neure buruari: nola eska dezaket gaztelaniaz hitz egitea euren herrialdeko hizkuntza baldin bada? Esaterako, nik kixuaz hitz egingo banu, errespetua nahiko nuke. Hemengo hizkuntza bat denez errespetatu behar dugu (Munduko Emakumeak).

Hori abiapuntua izanik, beste plataformetan erabilitako itzulpen metodologia erabili genuen, besteak beste, gutun sozialaren prozesuan erabili izan zena: talde txikietan antolatu ginen, non bi hizkuntzak menperatzen zituzten pertsona boluntarioak zuzenean itzultzen aritzen ziren. Biltzarra ez geldiarazteko eta oihartzun handia egon ez zedin, itzulpenak xuxurlatuz egiten ziren, askotan bestearen belarriaren alboan, elkar hurbiltzeko eta ezagutzeko praktika bihurtuz. Xuxurlariak biltzarraren kideak izanik eta itzultzaile profesionalak ez direnez, itzulpena egiten duten bitartean iritziak, iruzkinak eta txantxak ere partekatzen dira. Espazio oso informalak dira. Ondorioz, itzulpen espazio horiek zaintza espazioak ere bihurtzen dira, eta elkar ezagutzen ez duten emakumeek harremana egiteko aukera irekitzen dute. Medeak-eko kideek hurrengo hausnarketa egiten dute xuxurlari esperientziaren inguruan:

Talde txikietan antolatu ginen, non bi hizkuntzak menperatzen zituzten pertsona boluntarioak zuzenean itzultzen aritzen ziren. Itzulpenak xuxurlatuz egiten ziren, askotan bestearen belarriaren alboan

Itzulpen momentuak elkarreragin dezakezun momenturik hurbilenak dira. Zaintza espazioak dira. Agian pertsona horrekin gehien hitz egiten dudana da. Itzulpen literaletik haratago elkarreragin une bat da (Medeak).

Zentzu horretan, itzulpenaren uneak ulertu ahal dira Sara Ahmed-ek (2012) proposatzen duen intimitatearen politika bezala. Hurbiltasun politikak horiek, entzumenaren, hitz

egitearen eta gertutasunaren bidez, banaketa eta urruntze fisiko eta batez ere emozionala apurtzea lortzen dute.

Horretarako, 'unibertsaltasunaren indarkeriaren' ikasketa ahaztea ezinbestekoa da, eta, alderantziz, emakume desberdinei entzuten eta hitz egiten ikastearen beharra dugu, elkar mugitu eta ukiazteko. Hizketak berak ez du igartzen bestearen egia, baina elkarren arteko mugimendu bat ahalbidetzen du behintzat. Zalantzarik gabe, gure garaiaren eta feminismoaren galdera garrantzitsuenetariko bat hauxe da: nola bermatu bestearen existentzia, hura ukatu eta asimilatu gabe.

Amaitzeko eta laburbilduz, desberdintasuna abagune ezinbestekoa da gure identitateak mugiarazteko, normaltzat hartzen duguna zalantzan jartzeko, gauza eta praktika berriak sortarazteko. Diferentziek interpelatzen gaituzte gure zentraltasunetik mugituz, eta horretan datza bere indarra eta potentziala. Ohartarazten gaituzte gure pribilegioez, ez errua sentitzeko, baizik eta horiek onartu eta horien ardura hartzeko. Pribilegioidunak garela ezin dugu ukatu, baina pribilegioidun izateagatik ez dugu errudun sentitu behar. Erantzukizunez hartu behar ditugu gure pribilegioidun kokaleku horiek, eta hortik pertsonalki eta kolektiboki zer egin dezakegun pentsatu, gauzak eraldatzeko. Errutik erantzukizunera pasatu behar dugu. Erruak immobilizazioa dakar; erantzukizunak, aldiz, agentzia. Eta azken hori askoz eraginkor eta sortzaileagoa da. Audre Lorde-k (1984) aldarrikatzen zuenez, feminismo eraldatzaile eta erradikalaren borrokaren bidean, «diferentzien interdependentziaren» premia dugu. Horretarako, ezinbestekoa dugu diferentziaren nozioa birdefinitzea, eraldaketarako tranpolin eta gure arteko lotura indartsu gisa ulertuz eta batez ere biziz. 🌱

Oharrak

1. Testu hau autoreak 2016an aurkeztutako tesian oinarrituta dago, ikerketa feministaren metodologia erabiliz: Gandarias Goikoetxea, Itziar (2016): *Hasta que todas seamos libres: encuentros, tensiones y retos en la construcción de articulaciones entre colectivos de mujeres migradas y feministas en Euskal Herria*. Bartzelonako Autonomia Unibertsitatea (<https://ddd.uab.cat/record/174976>).
2. Aldez aurretik zeuden taldeak hurrengoak ziren: Bilgune Feminista, Bizkaiko Asanblada Feminista, LAB, ELA eta Steilas sindikatuak eta gobernuz kanpoko erakundeak. 2013an, berrikuntza prozesuan, hiru talde berri sartu ginen: Medeak, Garaipen eta Munduko Emakumeak. Jarraian, testu honetan agertzen diren taldeen deskribapena dator: *Bilgune Feminista*: 2002an sortutako nazio mailako erakunde feminista eta abertzalea da, esparru ugarietako emakume askoren eta askotarikoen hausnarketatik sortutako egitasmoa. *Munduko Emakumeak Babel*: duela 20 urte Bilbon sortua da, handik eta hemendik, tokiko emakumeen eta emakume etorkinen topaketak bultzatuz, kanpotik datorren edozein emakumeri babes eta parte-hartzeko espazioak sustatuz. *Garaipen*: bertoko eta kanpoko emakume feministen taldea da, Gipuzkoan kokatua, gizarte eta kulturarteko lidergoa eraikitzeko. Eta *Medeak*: 2000. urtean jaiotako talde transfeminista erradikala da; hasieratik gorputza bere ekintza politikoaren erdigunean jarri du.

Bibliografia

- Ahmed, Sara (2012): *On Being Included*, Durham, Duke University Press.
- Collins, Patricia Hill (1997): 'Defining Black Feminist Thought', in Linda Nicholson (arg.): *The Second Wave: A Reader in Feminist Theory*, New York, Routledge, 241-260.
- Combahee River Collective (1977): 'A Black Feminist Statement'. Berarrigitaratua in Linda Nicholson (arg.): *The Second Wave: A Reader in Feminist Theory*, New York, Routledge, 63-70.
- Crenshaw, Kimberlé (1989): 'Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics', *The University of Chicago Legal Forum* 1989/1, 139-167.
- (1991): 'Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color', *Stanford Law Review* 43/6, 1.241-1.299.

- Davis, Angela (1983): *Women, Race and Class*, New York, Vintage Books.
- De Martino, Ernesto (1999): *La tierra del remordimiento*, Bartzelona, Edicions Bellaterra.
- Emakumeen Mundu Martxa (2015): *IV. Nazioarteko Ekintzarako do-sierra* (<http://emakumeenmundumartxa.eus/fitxategiak/media/2015/e5b292fb81b0fc6ad22de3990ba7ce3bdossier-euskpdf.pdf>).
- Esteban, Mari Luz (2016): 'La reformulación de la política, el activismo y la etnografía. Esbozo de una antropología somática y vulnerable', *Ankulegi. Revista de Antropología Social* 19, 75-93.
- Fernández-Savater, Amador (2011): 'Crisis de la presencia. Una lectura de Tiquun' (www.espaienblanc.net/Crisis-de-la-presencia-Una-lectura.html, 2011-07-09).
- Foucault, Michel (1988): 'El sujeto y el poder', *Revista Mexicana de Sociología* 50/3, 3-20.
- Lorde, Audre (1984): *Sister Outsider: Essays and Speeches*, Berkeley, Crossing Press.
- Lugones, María (2008): 'Colonialidad y género: hacia un feminismo descolonial', in Walter Dignolo (arg.): *Género y descolonialidad*, Buenos Aires, Ediciones del Signo, 13-54.
- Moraga, Cherríe eta Castillo, Ana (argk.) (1988): *Esta puente, mi espalda: voces de mujeres tercermundistas en los Estados Unidos*, San Frantzisko, Ism Press.
- Stolcke, Verena (2012): 'A propósito de intersecciones... ¿Qué tiene que ver el sexo/género con la clase, la raza, las sexualidades...?'. Nafarroako Unibertsitate Publikoko Genero moduluaren eta Generoan Aditu tituluaren jarduera egitarauan emandako hitzaldia (<http://upnatv.unavarra.es/es/pub/verena-stolcke-2012>).
- Truth, Sojourner (1851): 'Ain't A Woman?', in Owen Collins (bil.) (1988): *Speeches that Changed the World*, Louisville, Westminster John Knox Press, 208-209.

Euskara, generoa, klasea eta jatorria eskolan. Zenbait gogoeta

Amelia Barquín

Mondragon Unibertsitateko HUHEZI Fakultateko irakaslea

Eskolak jasotzen dituen enkarguak

Demagun gizarte justuago bat eraiki nahi dugula (hitzaldi hau jaso duen jardunaldiaren helburua hori dela esango nuke). Lau desparekotasun soziopolitiko ditugu aurrean, eta badakigu haien artean gurutzatzen direla; eskolan gurutzatzen dira une oro, etengabe. Jakina da eskola aniztasunaren eremua dela (hori da behintzat eskola inklusiboaren paradigma); baina bada, halaber, desberdinkeria eremua. Horretaz arituko naiz hurrengo lerroetan.

Eskolan ikusten ditugun desparekotasunen gurutzaketei begiratuko diet, beraz, gure egunetako eta gure gizarteko erronka batzuekin lotuta. Ideia, gogoeta, galdera, hipotesi batzuk jasoko ditut ohar hauetan. Ez dira itxiak, ezta erabat garatuak eta ordenatuak ere; helburua da eztabaidara eta elkarrizketara ekartzea. Batzuk deserosoak izango dira, akaso. Jardunaldi honetan deserosotasuna aldarrikatu da, eta baita ere foroak behar ditugula ikuspegiak lasai eztabaidatzeko. Ni ere Jokin Azpiazuk aipatzen duen «deserosotasun

emankorraren espazioan» sartzen saiatuko naiz (Azpiazu 2017: 119-120).

Hasteko, esango dugu aipatutako desparekotasunak direla eskolak, hezkuntza sistemak, jasotzen dituen enkarguak, eta eskolan honela deitzen direla: euskara, berdintasuna, kulturartekotasuna. Eta testu honen tituluan agertzen den ‘klasea’? Ez; ez dut uste enkargu hori eskolari ematen zaionik, geroago azalduko dudanez.

Eta nabaritzen da eskolari egotzi zaizkion eginkizunak direla. Izan ere, hezkuntza administrazioetik datorren mezua hori da; planak egiten dira, adibidez, aipatutako hiru esparruetan. (Bidenabar, planak egoteak ez du esan nahi hartzen diren neurriak nahikoak edo erabat eraginkorrak direnik, ezta hobeto kudeatzeko neurririk hartu behar ez denik...). Planez gain, formazioa ere eskaintzen da: ikastaroak egin daitezke gai horien inguruan, Hezkuntza Sailen ardurapean.

Aldi berean, badakigu gizartea ez dela oraindik euskalduna, parekidea, kulturartekoa, ekitatiboa, sozialki justua...; ez behintzat nahiko genukeen neurrian. Horiek guztiak epe luze-rako helburuak dira eta eskola horretarako tresna moduan ikusten dugu hiritarrok. Eta eskola ekarpen handia egiten ari da, baina aztertzen ari garen esparruetan ez da gertatzen ari espero genuena. Edo ez espero genuen bezain azkar eta sakon. Generoa, euskara...; oraindik ari gara gure harriduratik ateratzen: nola ez gara haratago heldu hezkuntza sistema inplikaturik baldin badago helburu horietan? Ikasi berri dugu eskola mistoa ez dela hezkidetzat, euskara jakitea ez dela euskara erabiltzea, eskolan jatorri desberdinetako ikasleak egotea ez dela kulturartekotasuna...

Eskolari eginkizun sozialak eskatzea beharrezkoa da eta eskolak ahal handia du, baina ez da ahalguztiduna, dena ez dago bere eskuetan. Eskolatik kanpo gertatzen denaren indarra agerikoa da. Hor daude, esate baterako, umeek eta gazteek kontsumitzen dituzten produktu kulturalak. Adibide xume bezain argi bat: telebista kate kontsumituenak gure umeen eta gazteen artean Telecinco, Divinity, Clan eta Boing

baldin badira, horrek ondorioak dauzka euskararen arloan zein generoaren arloan. Eta besteetan ere bai. (Baina, noski, zer ematen ari dira ETB1en eta ETB3n aldi berean? Euskarazko telebista arlo estrategikoa den heinean, aukera galdu moduan ikusten dugu askotan).

Aipatutako eginkizunei dagokienez, espero da eskolak bi mailatan lan egitea: 1) ikasleen aniztasuna zein desperekotasuna kudeatu behar ditu erakundearen barruan ekitatearen izenean; 2) ikasleak prestatu behar ditu bizitzarako; besteak beste, haien errealitatearen gakoak uler ditzaten eta etorkizunean gizarte justuago baten alde joka dezaten. Bi mailak elkarlotuta daude, argi dago, baina bakoitzak bere nortasuna du. Bietan espero genuen gehiago, ziur asko; izan ere, eskolan hobeto aritu nahiko genuke, eta posible da hobeto aritzea.

Horretarako badirudi ingurunean dagoen aniztasuna eskolan presente egotea desiragarria dela, aniztasuna modu bibentzialean ikasteko eta ez modu teorikoan: genero desberdineko umeak, jatorri desberdineko umeak, klase desberdineko umeak... Eta euskararen ezagutza desberdina duten umeak? Geroago helduko diogu, labur bada ere, hari horri. Bide batez, jatorri eta klase desberdinak eskolan nahasten dira? Horretaz ere esango dugu pare bat hitz.

Generoa eta jatorria eskolan

XXI. mendearen hasiera honetan heldu den migrazio fluxua oso fenomeno garrantzitsua izan da Hego Euskal Herrian; EAEko gaur egungo populazioaren ia %9 atzerrian jaio da, eta Nafarroan ere atzerritarren populazioa arinki haziz joan da %13,6 izatera heldu arte (Ikuspegi 2017). Erronka esanguratsuak agertu dira gertaera horrekin lotuta.

Autoktono batzuegan sortu diren kezken artean, generoaren gaia presente dago. Autoktono batzuen pertzepzio bat da, hain zuzen, etorri diren pertsona asko ‘matxistak’ direla, edo autoktonoak baino ‘matxistagoak’. Besteak beste, emakume musulman ugarik eramaten duten zapiak eztabaida sortu du,

eta eskolan ere behin baino gehiagotan agertu dira zalantzak eta hartu dira neurriak (neska batzuei ikastetxerako sarbidea debekatzearaino), kultura kristauko emakumeen eta nesken janzkerarekin orain arte planteatu ez direnak (ez, behintzat, ezer debekatzearaino), agian egokiagoak direlakoan.

Gogoratu dezagun, bide batez, immigrazioarekin ala imigraziorik gabe, eskola mistoak berrogei urte bete dituela. Urrats asko eman direla genero berdintasunaren bidean, baina badirudi asko falta dela oraindik. Adibide esanguratsu batzuk: eskolako patioak dira aspaldidanik aipatu diren

eraldatu beharreko esparruak (Subirats 1992, 2007), baina eskola gutxik esku hartu dute arlo horretan eta eskola gehienetan patioek futbol zelaiak izaten jarraitzen dute, non joan onak diren mutilek espazio zentrala okupatzen duten eta beste mutilak eta ia neska guztiak ertzetan gelditzen diren. Azkeneko urteotan, bide

Urte hauetan guztietan berdintasunaren aldeko eta genero bortizkeriaren kontrako diskurtsoak zabaldu dira hezkuntza sisteman, eta hori positibotzat jo ahal dugu

batez, ikastetxe batzuk ari dira sentsibilizazio ikastaroak (bai, sentsibilizaziokoak) eskaintzen, diagnostikoak egiten... Jar-duera horiek oso interesgarriak dira, eta beharrezkoak, baina adierazten dute ez dela laburra oraindik aurrean dugun bidea eskola mistoko 40 urte horien ondoren.

Urte hauetan guztietan berdintasunaren aldeko eta genero bortizkeriaren kontrako diskurtsoak zabaldu dira hezkuntza sisteman, eta hori positibotzat jo ahal dugu. Badakigu, berdintasunaren ideian hazka eginez gero, ikusiko dugula ez dela modu berean ulertzen eta diskurtsoa azalekoa dela hein handi batean, baina diskurtso mailan behintzat hedatuta badago. Esango nuke ez dagoela horren garatuta aniztasunaren eta askatasunaren diskurtsoa, eta praktika are gutxiago. Generoak, alegia, gizarteak inposatzen dituen jokatzeko eta aritzeko moduak, asigmatutako sexuen arabera gizabanako

guztiei ezartzen zaizkienak, ez dira ezbaian jartzen eskolan. Heteroaraua, orokorrean, ere ez. Umeek eta gazteek aukera gutxi dute arau horietatik kanpo askatasun minimo batekin bizitzeko, gizartean, familian eta eskolan. Adibide bat: egun hauetan trans errealtateak gero eta ikusgarritasun handiagoa du komunikabideetan, eta badirudi aurrerapauso handi bat eman dela gure gizartean; korrante bat indartzen ari da ondo ikusten duena neska moduan designatutako ume edo gazte batek mutila dela esatea eta alderantziz. Eskola batzuetan ahalegin handia egin dute ikasle horien beharretara moldatzeko (izen berria onartu, komuneren erabilera malgutu, beste ikasle eta familiarekin gaia landu...). Mezu hori gizartera heltzen ari da, bai, baina generoaren eraikuntza, sozializazio diferentziala eta binarismoa zalantzan jarri gabe, alegia, feminismoaren ekarpen kontzeptual ugari kontuan hartu gabe, gertatu ez balira bezala. Gure gizartean sexologoaren eskuetan gelditu da ume eta gazte transexualen gaia, eta, profesional horiek bertan jartzen ari diren interesa eta esfortzua inolaz ere ukatu gabe, nago behar duguna gehiago direla 'generologoak', generoan dagoelako gakoa (generoan dago opresioa eta, beraz, askatzeko premia), ez sexuan. Izan ere, galdetu ahal dugu zein paradigmatatik ari diren gaia lantzen komunikabide batzuk eta aholkulari batzuk. Betiko binarismo eta heteroarauaren ikuspegitik? Aitzindaria da ikusten ari garena, ala, funtsean, ez horren aitzindaria agian? (Barquín 2017a, 2017b).

Alicia Miyaresek horrela definitzen du hezkidetzaz:

Ezagutza, gaitasun, jarrera, balio eta joera multzo bat garatzea, etorkizuneko helduei lagunduko diena ideologia, arau eta estereotipo sexuak determinatutako rola ez jarraitzen (Miyares 2009: 43).

Galdera da: benetan da hori eskoletan egiten ari garena? Ni ez nago ziur, eta irakasle asko ere ez.

Izan ere, LGBTBIQ errealtateari dagokionez, eskola oso atzean dago oraindik. Badakigu bullying homofobikoa presente dagoela; aniztasuna modu intentzionaletan lantzea oso

garrantzitsua izango litzateke. Matxista eta transfobikoa den gizarte batean ez da nahikoa irakasleek ikasleekin jokaera matxista eta transfobikoak ez izatea. Gogora dezagun eskolak bi mailatan lan egin behar duela: ikasleen aniztasuna zein despaketotasuna kudeatu behar ditu erakundearen barruan, baina aldi berean ikasleak prestatu behar ditu bizitzarako; besteak beste, mundu justuago baten alde jokatzeko. Lan handia dago egiteke bi alderditan LGTBIQ arloan.

Gauzak horrela, beste patriarkatu batzuetatik etorritako familiak ari dira heltzen. Iritsi direnek ez dute haien patriarkatua erabat atzean utzi, haiekin ekarri dute. Esan dezakegu momentu honetan patriarkatu desberdinak bizi direla leku berean, bertako gizartean: autoktonoena eta etorkinenak. Funtsean asko partekatzen dute helburu berbera dutelako, baina ez dena, eta batzuetan haien azaleko ezaugarriek talka egiten dute. Hala gertatzen denean, emakumeen gorputza da maiz guda-zelaia. Najat El Hachmi-ren *La hija extranjera* nobela (Destino, 2015) argigarria da: bertan familia berbera duen neska katalan batek gizarte autoktonotik zein jatorrizkotik jasoko ditu presioak, batzuetan kontraesankorrak, protagonistaren gorputzean kokatuak askotan (zapiaren inguruan, argaltasunaren inguruan...).

Besteen patriarkatua askoz hobeto ikusten da propioa baino; propioa naturalizatuta dugu eta ikusezina zaigu; ezaugarri diferentzialen aurrean, besteenak oso ikusgarriak gertatzen zaizkigu. Hortik besteen matxismoa kritikatzera urrats bat baino ez dago, eta maiz gertatzen da. Izan ere, irudi lezake autoktono batzuek besteena baino ez dutela hautematen. Besteen inguruko estereotipoak indartzeak ahalbidetzen du irudi propio hobe izatea: besteak matxistak dira; beraz, ni/gu ez gara, edo ez horrenbeste.

Nire ustez, hau da eskolan landu behar den eduki bat, nork bere patriarkatuaren ezaugarriak analizatu ahal izateko, eta ez soilik besteenarenak. Zentzu horretan, emakumezko irakasle zuri autoktono, klase ertaineko eta feminista naizen aldetik, batzuek esango dute pribilegio ugaritatik abiatzeak

zilegitasuna kentzen diola besteen patriarkatuaren inguruko nire begiradari. Edozein kasutan ere, eta norberaren pribilegioak begien bistatik galdu gabe, eskola da denok denaz hitz egiteko tokia eta denaz jarrera kritikoak suspertzekoa.

Jatorria eta euskara eskolan

Zalantzarik gabe, estatuz kanpotik etorritako immigrazioa euskararentzako ere erronka garrantzitsua da.

Une jakin batzuetan ardura handia adierazi da, batez ere fenomenoaren hasieran, XXI. mendearen lehenengo urteetan, etorkinek ez zutelako euskara ikasten eta erdaldunen kopurua handiagotzen zutelako. Adierazpen gordin batzuek agertzen jarraitu dute, sarri beste kezka batzuekin lotuta (etorkinen kopuru handiegia, etorkinen jaiotza tasa altua, integratzeko dituzten zailtasunak, gizarte zerbitzuen gehiegizko erabilera...), aldizkari digitaletako komentarioetan batzuetan ikusi ahal dugun bezala. Baina ez dira sarriak.

Azaldu behar da, halaber, euskal eragileek (euskalgintzan, herrigintzan, udaletxeetan, administrazioan, unibertsitatean...) eta euskarazko komunikabideek (*Berria* egunkariak, *Argia* aldizkariak, tokian tokiko komunikabideek...) ekarpen baliotsua egin dutela hasieratik bertatik immigrazio berriaren inguruan diskurtso eraikitzailea eratzeko; diskurtsoaren kudeaketa zuhurra egin dute.

‘Immigrazio berria, hizkuntza arazo berririk?’ zen Erramun Osa eta Xabier Aierdiren artikulua baten izenburua (2009). Immigrazioak arazo berriak sortu baino, lehendik zeuden ahuleziak jarri ditu agerian; lehendik arazo zena argiago erakusten du (Barquín 2008). Osa eta Aierdik (2009) eta Aierdik (2016: 71) azaltzen dute immigrazioak zeuden arazoak intentsifikatu dituela. Ulertuta ere etorkinen egoera, eta jakinda ere euskararekiko haien jokaera linguistikoa autoktono askorena ere badela, argi dago erronka dagoela.

Dakigunez, eskolari esker ari da euskara etengabe hitzun potentzialak irabazten, eta, ondorioz, alderdi horrek arreta

berezia merezi du immigrazioarekin lotuta. Euskadiko Eskola Kontseiluak (2016: 58-59) bere azken txostenean azaltzen du EAEn 2014-2015 ikasturtean Derrigorrezko Hezkuntzako ikasle guztien %6,6 atzerritarrak zirela. Horiek dira atzerritar nazionalitatea dutenak; jaiolekua kontuan izanda, %8 izango lirateke, eta guraso atzerritarrak dituztenak %9,3 izango lirateke (Fullaondo 2015, 2011ko datuak erabilia). 0-5 urteko umeen artean, gainera, %22,4k daukate gutxienez guraso atzerritar bat (Fullaondo 2017). Aniztasunaren dimentsioa esanguratsua da eta horrela izaten jarraituko du.

Garrantzitsua dirudi familia etorkinen seme-alabak euskarara erakartzeak. Galdera honakoa izan daiteke: euskara identitate ikur moduan duten ikastetxeak ari dira erronka hori bere egiten? Ari dira ikasle horiek erakartzen saiatzen gizarte-zerbitzu terminoetan?

Dakiguna da, ostera, ikasle horiek ez direla desiratuak ikastetxe askotan, eta eskola segregazioa euskal gizartean ere gertatzen dela. Hezkuntza premia espezifikoak dituzten ikasleak

Garrantzitsua dirudi familia etorkinen seme-alabak euskarara erakartzeak. Galdera honakoa izan daiteke: euskara identitate ikur moduan duten ikastetxeak ari dira erronka hori bere egiten?

dira (nahiz eta denek ez dituzten premia berberak eta tamaina berekoak, noski), ondorioz, ahalegin handiagoa eskatzen dute hezkuntza profesionalengandik. Baina horiek ez dute maiz ikasleei egoki erantzuteko nahikoa baliabide. Gizartean dagoen elitismoak eta klasismoak ere, xenofobiarekin batera, azaltzen dute hein batean ikasle etorkin ugari eskola jakin batzuetan pilatuz joan direla, eta eskola horietatik fa-

milia autoktono ugarik ere ihes egin dutela etorkinik gabeko ikastetxeetara joateko (Barquín 2008). Ez gara luzatuko segregazioaren gaiaren inguruan; esango dugu soilik segregazioaren ondorioak ezagunak direla, Save the Children eta ELGE

bezain desberdinak diren organismoek ere behin eta berriro aurkeztuak, besteak beste. Alde batetik, ikasle segregatuen emaitzak okerragoak dira ikastetxe ghattizatueta. Gizarte kohesioari begira, argi dago, epe erdira izugarrizko galera da autoktonoak eta etorkinak bananduta haztea.

Segregazioa pairatzen duten ikastetxe horiek publikoak dira gehienetan. Gogora dezagun EAEn hezkuntza pribatuak daukan pisua bertako hezkuntza sistemaren espezifikitate bat dela. Umeen erdia dago eskolatuta ikastetxe publikoetan eta beste erdia pribatueta (funts publikoek sostengatuak dira ia guztiak, kontzertatuak dira, beraz). Euskadiko Eskola Kontseiluak urtero bere txostenetan jasotzen duenez (ikus 2016), hezkuntza publikoa da nagusiki etorkinen erronkari erantzuna ematen ari zaiona, fenomenoaren hasieratik haien seme-alabak euskalduntzen ari dena. 2014-2015 ikasturtean ikasle etorkinen %51,4 eskolatuta zegoen D ereduan: %41 eskola publikoetan eta %10,4 kontzertatueta. Eskola kontzertatuaren artean Kristau Eskola da etorkin gehien artatzen dituen; ikastolek, berriz, etorkinen kopuru txikiagoa.

Etorkinen segregazioa behin eta berriro izan da salatua azkeneko 15 urteotan, immigrazioaren fenomenoaren hazkundearekin batera: hainbat denuntzia, kexa, adierazpen... komunikabideetan eta kolore desberdineko administrazioen aurrean. Gaiak Gasteizen egin zuen eztanda 2016ko udaberrian, eta Hezkuntza Sailak onartu behar izan zuen, azkenik, arazo bat zegoela. Mobilizazioa izan zen motorra: Gasteizko Eskola Publikoko familiengandik sortu zen mugimendua, neurriak behingoz har zitezzen eskatzeko. EAeko hainbat herritatik eta hiritatik ere azaleratu dira egoera bera eta kezka bera.

Behin eta berriro entzuten dugu gure artean estatur kanpoko immigrazioa erlatiboki berria dela, eta garaiz gaudela alboko herrialdeetatik ikasteko (Frantziaren eredu ez bereziki arrakastatsutik aldentzeko, besteak beste); euskal gizartean egoera hobean gaudela fenomeno egoki kudeatzeko. Bada, urteak pasatzen dira, eta ez dirudi diskurtso hori gauzatzeko hezkuntza politika eraginkorrik egin denik. Gasteizen bertan,

badaude HH eta LHko eskola batzuk, non ia soilik etorkinak eskolatzen diren, duela hamabost urte bezala!

Ikastetxe batzuk, kontzertatuak kasu askotan, baina baita publiko batzuk ere, klaseko ikastetxe bihurtzen ari dira (klasekoak eta jatorrikoak). Alde batetik, hilero ordaintzeko kuota bat dago (edota hasieran jarri behar den diru-kopuru bat), eta familia batzuek ordaindu ahal dute eta beste batzuek ez. Saillkapen ekonomikoa argia da; gizarte geruza oso bat kanpoan gelditzen da ikastetxe batzuetatik. Badirudi hiritarrok hori nahiko naturalizatuta dugula. Ontzat ematen dugu ondorioez konturatuta? Konturatu gabe? Ze kontzientzia mailarekin?

Aitor Idigoras irakasleak eta Steilas sindikatuko kideak modu gordinean azaltzen zuen:

Muturreko egoera horretan bizi diren ikastetxeek birpentsatu egin beharko lukete beren hezkuntza eredua. «Gure ume euskaldunak ez daitezela kutsatu»: errealitate hori, Gasteiztik harago, leku guztietan ikusi, entzun eta bizi dugu, neurri txikiagoan edo handiagoan (Garcia Idiakez 2016).

Lehen esan bezala, Euskadiko Eskola Kontseiluak (2016) azaldu du EAEn 2014-2015 ikasturtean atzerritar ikasleen %51,4 eskolatuta zegoela D ereduan. %28 B ereduan zegoen eta %19 A ereduan. Aurrerapen handitzat jo ahal dugu errealitate hori, kontuan izanda 2005-2006 ikasturtean atzerritar umeen erdia A ereduan matrikulatuta zegoela. Baina ikasle guztiak hartuta, D ereduan Haur Hezkuntzan %76 egon da 2014-2015 ikasturtean, Lehen Hezkuntzan %71 eta DBHn %60. Datuek adierazten dute, beraz, alde handia dagoela oraindik autoktonoen eta atzerritarren jokaeraren artean seme-alabek eskolan euskara ikasteari dagokionez; atzerritar umeak hein txikiagoan daude eskolatuta D ereduan, eta gehiago A eta B ereduetan (eta G ereduan Nafarroan), ume autoktonoak baino.

Non izan dira ikasle horiek bereziki ongi etorriak? A eredu publikoetan eta A eta B ereduko kristau eskola batzuetan.

Hain zuzen ikaslerik gabe gelditzen ari ziren eskoletan, batez ere. A eredu publikora populazio gutxi joaten da (ikasle guztien %13), baina bertan %44 etorkinak dira. Eta galdera hor dago: euskara ikur moduan duten ikastetxeetan ahaleginik egiten ari dira ikasle horiek euskarara hurbiltzeko?

Ondorio moduan esango nuke EAEn behintzat ikasle batzuei iruzurra egiten zaie la euskal gizartean. Argi dago nerabezaroan etortzen direnen kasuan, A eredu aukera izan daitekeela zonalde ez euskaldunetan eta gazteek ikasketekin jarraitzeko asmorik ez dutenean. Beste kasuetan, uste dut gizarte moduan helburua izan behar dela ume horiek D ereduan ikastera bultzatzea, alegia, autoktonoen hautaketa nagusia jarraitzea bultzatzea. Ez soilik kohesio mailan jotzen dugunagatik. Badakigu hiritar horiek euskaraz ez jakiteak esan nahi duela beste desabantaila bat gehituko zaiela jada dauzkaten eta ondorioak pairatuko dituztela lan-munduaren arloan. Etikoa eta estrategikoa uztartu behar dugu. Ze hausnarketa egiten dugu herri mailan familia etorkinen seme-alaben euskalduntze prozesuari buruz?

Galdera deseroso bat: ikastetxe batzuk 'arnasgune' moduan ikusten ditugun heinean, familia mota batzuk kanpoan gelditzea albo-kalte ulergarria edo onargarria iruditzen zaigu?

Eztabaida sakona izan daiteke, baina horren inguruan bi hitz soilik esango ditut: ikastetxe horiek ez dira beti arnasgune, nahiko genuke izatea baina ez dira, edo soilik potentzialki edo epe luzerako helburu moduan. Gasteizko bi eskola publikok (bat A eredukoa eta beste D eredukoa) patioa eta jantokia partekatu dituzte urte askotan zehar. Baina ez aldi berean, besteak beste eredu desberdineko umeak ez nahasteagatik,

Galdera deseroso bat: ikastetxe batzuk 'arnasgune' moduan ikusten ditugun heinean, familia mota batzuk kanpoan gelditzea albo-kalte ulergarria edo onargarria iruditzen zaigu?

D ereduaren kasuan euskararen erabilera ez oztotzeko. A ereduaren etorkinen seme-alabak zeuden nagusiki. Kontua da D ereduaren eskola horren ikasleak patioan eta jantokian gaztelaniaz komunikatzen direla, A ereduaren bezala. Beste adibide bat: Gasteizko D ereduaren ikastetxe batean, non ama-hizkuntza euskara duten umeentzat gela bat zegoen ('D naturala' deitzen zitzaion), duela urte batzuk eztabaida bat sortu zen ume etorkin guztiak beste geletara bidaltzen zituztelako. Baina zein zen gela horren helburua eta nola betetzen zen? Helburuen artean gaztelaniara ez jotzea baldin bazegoen, euskarara baizik, ume marokoar edo pakistandar heldu berri bat, gaztelaniaz ez dakiena, ez genuke bertan kokatuko? Besteak gaztelaniara 'ez bultzatzeaz' gain, euskara ikasteko bere prozesuarentzat oso onuragarria izango litzateke. Eta hala ere, gela horretako familia askok ez zuten nahi ikasle horiek haien umeen gelan sartzea.

Kezka bat mahaigaineratuko nuke: *euskara-washing*-a edo euskara-garbiketa existitzen da, egiten al da kasu batzuetan? (Garbiketa morearen edo arrosaren erara). Alegia, euskararen defentsaren izenean, jatorriaren aniztasuna arbuaitzen da, eta norberaren klase sozialekoekin elkartzeko estrategia bihurtzen da? Euskarak aniztasunaren inklusioa zailtzen du, orduan? Galdera deseroso horiek presente izatea, nire ustez, interesgarria da.

Jatorria, klasea eta euskara eskolan

Lehen azaldu dut eskolak enkargu batzuk jasotzen dituela, genero, euskara eta jatorriarekin lotuta. Eta klaseari buruzkoa? Ez dut uste. Klasea ez da eskolari eman zaion enkargua. Egia da bekak daudela (eskolako materiala erosteko, jantokian bazkaltzeko), baina baliabide horiek kenduta, ez dago gogoeta zabal bat, ez aniztasun/desberdinkeria hori kudeatzeko proposamen edo ildorik. Beste desberdinkerietarako ez bezala, horretarako ez dago planik, eta ez da eskaintzen formaziorik. Oraingo Hezkuntza Sailak eta aurrekoek, kolore

politiko desberdinekoek, ez dute begirada instituzional bat proposatu gai horren gainean. Eskolek ez dute 'klase' aldagaia erronkatzat hartzen modu antolatuan eta egiturazkoan. Ikastetxeetako hezkuntza proiektuetan ez da beti gaia aztertzen, ezta diagnostikoaren atalean. Ez da, beraz, jasotzen eskolako errealitatea, ezta nola egingo zaion aurre desabantailan dauden ikasleen egoerari. Ez da ohikoa, halaber, honako hau planteatzea: eskola herri edo auzo batean kokatuta baldin badago, gure ikastetxeak ingurunearen izaera soziala eta ekonomikoa islatzen du, ala ez? Edo beste modu batean planteatuta: gure ikastetxean geruza sozial bat dago presente batez ere eta besteak kanpoan gelditu dira? Hala bada, horren atzean zein arrazoi daude? Errealitate hori eraldatzeko aukerarik al dago? Eta batez ere: eraldatzeko asmorik/gogorik dago? Zer egin daiteke? Galdera horiek guztiak interesgarriak dira, noski, soilik pentsatzen badugu egoera sozioekonomiko askotarikoa duten umeak gela berberetan egotea desiragarria dela eta aldi berean desberdinkeria kudeatu behar dela.

Zergatik ez dago klasea hezkuntzaren diskurtsoan? Ez delako behar, ez delako garrantzitsua? Esango nuke klase desparekotasuna naturalizatuta dagoela; behintzat desparekotasunen artean naturalizatuena dagoena dela, ziur aski. Besteak gizartean kuestionatzen ditugun bitartean eta eskolak haiekin aipatutako bi mailatan lan egiten duen bitartean (kudeaketan eta ikasleen prestakuntzan etorkizunari begira), klase aldagaiarekin ez da horrela gertatzen. Kapitalismoa, gaur eguneko bere fase neoliberal honetan, eta bere ondorioak pertsonen bizitzan eta hezkuntza prozesuan, ez dira orokorrean zalanztan jartzen. Natural moduan ikusten dugu desberdintasun ekonomiko handiak existitzea, eta norbera horren arabera dagokion lekuan egotea (ikastetxe desberdinetan, besteak beste); eta baita ere egoera ekonomiko desberdinek hezkuntza-aukera desparekoak sortzea (eta ikasle batzuek urrunago heldu ahal izatea beste batzuek baino).

'Genero itsutasuna' esapidea ezaguna da, eta adierazten du generoarekin lotutako hainbat egoera eta bidegabekeria

oharkabe pasatzen direla. Agian ‘klase itsutasunaz’ ere hitz egin genezake, eskolari dagokionez behintzat. Izan ere, ez al dirudi apur bat bitxia eta ezohikoa klasearen gaia bera azaleratzea ni orain egiten ari naizen bezala? Jakina da leku guztietan presente dagoela eta ondorio edukatiboak dituela... Nire aldetik galdetuko nuke: ikusiko al dugu eguna non ekitatea eta justizia soziala izango den helburu bat (eskolan kudeatzeko eta ikasleek etorkizunari begira ikasteko) ikastetxeetan eta hezkuntza politiketan?

Hel diezaigun beste erpin bati. Familiaren maila sozioekonomikoak eragina du umearen emaitza akademikoetan. Duela zortzi urte jende gutxik zekien ISEKa zer zen (Indize Sozioekonomiko eta Kulturala), baina, orain, LHko 4. mailan eta DBHko 2. mailan egiten diren ebaluazio diagnostikoei esker, non gelako ISEKa neurtzen den, terminoa gero eta ezagunagoa egin da hezkuntza komunitateetan. Familiaren maila sozioekonomiko eta kultural baxuagoak erlazioa dauka

Ikusiko al dugu eguna non ekitatea eta justizia soziala izango den helburu bat (eskolan kudeatzeko eta ikasleek etorkizunari begira ikasteko) ikastetxeetan eta hezkuntza politiketan?

umearen emaitza baxuagoekin. Ez da eragiketa automatikoa eta aniztasuna agerikoa da, baina korrelazio estatistikoa badago. Izan ere, behin ikastetxe bateko ISEK indizea ezagutuz gero, ebaluazioetan nolako emaitzak izango dituen aurreikus daiteke.

Gai sakona da eta hari bategatik baino ez diot helduko. Irakas Sistema Ebaluatu eta Ikeritzeko Erakundeak (ISEI-IVEI) egiten dituen ebaluazio horietan

ikusten da ikastetxe batzuetan ikasleek emaitza hobekak lortzen dituztela beste batzuetan baino, nahiz eta ISEK indizea antzekoa den. Alegia, posible dela eraginkortasun gehiagoz lan egitea eta umei konpetentziak garatzen hobeto laguntzea. Izan ere, ISEI-IVEI institutuak ikerketa bat

argitaratu du balio erantsia duten ikastetxe horietako klabeak jasotzen dituen (Lizasoain Hernandez *et al.* 2015). Nire aldetik, ikastetxearen eta irakasleen sentsibilitatea azpimarratu nahiko nuke: ze kontzientzia daukaten gai horren inguruan eta nola kudeatzen duten. Adibide grafiko bat da irakasleek enkargatzen dituzten etxeko lanak: denbora libre duen guraso (gehienetan ama) ikasketadun bat beharrezkoa baldin bada etxeko lanak ondo egiteko, klase sozial desberdinetako umeen arteko amildegia egunero handitzen da eskolari esker. Ordenagailua eta wifia baldintzak baldin badira lanak egiteko eta azterketak prestatzeko, errenta baxuko familien umeek zailago izango dute, ez bada horretarako baliabiderik eskaintzen propio. Adibide xumeak dira erakusteko ikastetxearen egunerokotasuna klasez tindatuta dagoela. Irakasleek kontzientzia hartzea desiragarria da, nola ez, estrategia kontzienteen bidez kudeatu ahal izateko; horregatik botatzen dut faltan hausnarketa egiteko eta formatzeko aukera gehiago gai konkretu horren inguruan. Kontuan izanda, gainera, desberdinkeria ekonomiko latzak ez direla laster desagertuko eta pobreziaren ondorioak ez direla nolana hikoak. Foessa fundazioak duela hilabete batzuk esaldi batekin laburbiltzen zuen panorama, *La transmisión intergeneracional de la pobreza: factores, procesos y propuestas para la intervención* liburuan: «pobrezia heredatzen da» (Flores Martos *et al.* 2016). Haurtzaroan pobreak diren 10 umetatik 8k jarraituko dute pobreak izaten helduaroan. Lehen Hezkuntza bukatu ez zuten 10 gurasoren 8 seme-alabak ez dituzte Bigarren Hezkuntzako ikasketak burutu.

Ebaluazio diagnostikoei albo-ondorio itsusi bat izan dute: ikastetxeen arteko lehia (nahiz eta emaitzak ezin diren publikatu hain zuzen rankingak ekiditeko). Lehia hori zabalduta dago aspaldidanik emaitza guztiei dagokienez (ikastetxeek batxilergoan lortzen dituztenak, selektibitatean lortzen dituztenak...). Hor perbertsio bat egon daiteke: ikastetxe batean emaitza hobek lortzen dira –eta ‘saltzen’ dira– eskolan geruza sozial oso bat ez dagoelako presente? (Eta orduan ez da

komeni presente egotea). Alegia, emaitza hobeak eskolaren lan onaren ondorio dira, ala ikasleen eta familien aurretiko selekzioaren ondorio? Galdera horiek badaezpada hor ego-tea interesgarria iruditzen zait.

Estatuz kanpoko familiak ikastetxe merkeenetara joaten dira, noski, publikoetara nagusiki, eta kristau eskola batzue-tara ere bai, lehen ikusi dugun bezala. Izan ere, atzerritarren presentziak aipatzen ari garen klase segregazioaz jabetzen la-gundu digu. Klasearen araberrako ikastetxeak bazeuden etor-kinak iritsi baino lehen, baina atzerritarrak hasi dira joaten klase baxuko populazioa jasotzen duten eskoletara eta haiek ez dira oharkabe pasatzen; 'deigarriago' edo ikusgarriago egin dute egoera. Bazegoena orain nabarmenagoa da.

Zorionez ez da ikastetxe guztietan horrela gertatzen; he-rri batean eskola bakarra baldin badago, nahasketa sozial handiagoa aurkitu ahal izango dugu orokorrean. Beste kasu batzuetan ere hala gertatuko da eskolak bokazio hori baldin badu. Edozein modutan ere, argi dago gure hezkuntza sistema klase aldagaiak zeharkatuta dagoela. Uste dut errealitate hori herrigintzaren arloan arreta gutxiegi jasotzen ari dela, ziur as-ko bereziki arantzatsua gertatzen delako, baina ezin izango da betiko ekidin. Gure buruari galdetu ahal diogu, halaber, gaia noraino interesatzen zaien gobernatzen gaituzten politikariei.

Errekonozimenduaz pare bat hitz. Klase baxuko ikasle uga-ri (haien artean etorkinak) dauzkaten ikastetxeek erantzuten diote, besteek ez bezala, funtsezkoak diren erronkei: hezkun-tzazkoari, sozialari, linguistiko eta kulturalari... Baina gizar-teari zerbitzu nabarmena egin arren, autoestimua baxua dute kasu askotan. Esan genezake ikastetxe batzuk gaixorik daudela errekkonozimendu faltagatik. Pobreekin lan egiteak prestigio galera ekartzen du kontsumoak liluratutako gure gizartean; gizarteak ez du saritzen eskola horiek egiten duten ahalegina eta lan ona, kontrakoa baizik. Uste partekatua bestea da, esko-la horiek okerragoak direla, hain zuzen. Horrek azaltzen du, hein batean, klase ertaineko familia autoktonoek ihes egitea, irakasleak ere beste lantoki batzuetara joatea, zuzendaritzak

osatzeko zailtasunak sortzea... Ospe-galtze hori ere naturalizatuta dugu eta desnaturalizatu behar dela uste dut.

Aierdik (2016: 78-79) azaltzen du gaur egun euskararen hiztunak klase ertainean kokatzen direla nagusiki eta haien kapital kulturala eta soziala altua dela. Esango genuke hori garrantzitsua dela euskararen berreskurapenari begira, baina gizartean desabantailan daudenei begira ere bai. Euskara hizkuntza minorizatua da, baina ikasteak eta erabiltzeak, zorionez, ez dakar beste minorizazio batean ingresatzea, kontrakoa baizik: aurrerapen sozialerako giltza bat da, batez ere kalitate altuagoko lanpostuetarako sarbidea errazten duelako. Autoktonoen artean, errealitate hori jakina da hein handi batean; etorkinek, berriz, ez dute helduera gizartearen egoera soziolinguistikoaz ezagutza handirik bertaratzen direnean, eta ez dute berehala eskuratzen. Gizartearentzat erronka bat da familia horiei jakinaraztea euskara haien seme-alabentzat aukera garrantzitsua dela.

Familia euskaldunen kapital sozial eta kultural altua aipatu dugu. Klase ertaineko familia autoktono eta euskaldun batzuk kapital horretaz kontziente dira eta kontzienteki jartzen dute jokoan: beste ezaugarri batzuk dituzten familiekin nahita partekatzen dute eskola, eta baita aisialdiaren zati bat ere, ez soilik aniztasunean bizitzeko onuragarria iruditzen zaielako haientzat eta haien umeentzat, baizik eta, orobat, euskararen alde jokatzeko eta desabantailan dauden umeen alde jokatzeko. Jarduera politiko bat da. Haien kapital soziala eta kulturala partekatzen dute, eta euskara bada kapital horren parte nagusietako bat.

Euskara, klase soziala eta jatorria eskolan... nola uztartu? Zein estrategia erabili eskoletan errenta baxuko familiak eta atzerritar familiak euskarara edo euskara maite eta sustatzen

Zein estrategia erabili eskoletan errenta baxuko familiak eta atzerritar familiak euskarara edo euskara maite eta sustatzen duen eskolara erakartzeko?

duen eskolara erakartzeko? Hori egiteko nahia/asmoa/helburua al dago? Ala arnaguneak zaintzeko edo eraikitzeko helburua eta aniztasun sozialari erantzuteko helburua kontrajartzen ditugu?

Erakundeen diskurtsoaren eta praktikaren arteko distantzia da beti aztergai bat. Gaur egun ikastetxe guztiek esaten dute inklusiboak direla. 'Inklusiboa' modan dagoen klixe bat baino ez da? Posible da hori esatea errenta baxuko familien eta atzerritar familien seme-alabak ez badaude eskolan?

Eskola alternatiboak, klasea eta euskara. Azkenaldi honetan eskola alternatiboak txanpinoien moduan agertzen ari dira gure gizartean. Lilura bat dagoela dirudi. Ez dut zalantzan jartzen esperientzia interesgarriak direnik, ezta hezkuntza konbentzionalaren gabezia batzuk gainditzeko asmoarekin lan egiten dutenik. Baina dimentsio sozialari dagokionez, gogoratu behar dugu, alde batetik, eskola haietako asko ez direla poltsiko guztientzako, argi dago; klase sozial bat elkartzen da bertan. Bestalde, non dago fokua eskola horietan? Ingurunean bai, baina ingurune naturalean baino ez kasu batzuetan; eta dimentsio indibidualean bereziki, noski (autoestimua, autonomia, auto...). Gure buruari galdetu ahal diogu ea esperientzia batzuen atzean ez ote dagoen beste arloetan aurkitzen dugun logika neoliberal berbera, non gizabanakoa ardatza den, familiak arlo edukatiboan ere bere burua bezero moduan ikusten duen, helburua «nire umearentzat onena» den, komunitatearen edo ingurune sozialaren beharrak kontuan izan gabe. Umeen premien izenean, ikastetxe batzuetan ez da euskara irakasten, etxetik euskaldunak ez diren umeek ez baitute premia hori adierazten. Uste dut esanguratsua dela.

Desabantaila edukatiboaren gako bat da eskolaz kanpoko denbora. Denbora hori pasatzeko moduak desabantaila handitu ahal du. Ez da gauza bera ingeles eta piano partikularretara joatea, ala arratsaldea telebistaren aurrean edo kalean pasatzea, eskolako emaitzei dagokienez. Baina arreta jarriko dugu jarduera ludikoetan, zentralak direlako: kalitatezkoak,

dibertigarriak... eta euskaraz, badakigulako eskolaren lana ez dela nahikoa eta eskolatik kanpo euskarazko jarduerak egitea oso onuragarria dela. Bereziki beste herrialde batzuetatik etorritako umeentzat. Ikastetxe bakoitzean interesgarria da honako galderak egitea: zein da eskola kirolak (edo aisialdiko jarduerak) duen prezioa?; prezio horren erruz, ba al daude praktikatu ezin duten umeak eta gazteak?; zeintzuk dira horren ondorioak ikasle horientzat, gizartearentzat, euskararentzat?; ba al dago aukerarik/asmorik/gogorik egoera eraldatzeko?; nola egin daiteke?

Esperientzia oso interesgarriak aurkitu ahal ditugu hainbat herritan eta auzotan eta hortik ikastea merezi du. Adibide moduan, Gasteizko Alde Zaharrean Goian programa aipatuko dut, kirol jarduerak eta jarduera ludikoak eskaintzen dituen, oso merke, ume eta gazte guztiei zuzenduta, eta ez soilik desabantailan daudenei –hori garrantzitsua da segregazioa ekiditeko–. Horretarako, noski, administrazioak diruz lagundu behar du, kasu honetan Gasteizko Udalak egiten duen bezala.

Identitatea/diskurtsoa versus Jarduera/praktika

Gainbaloratua egongo da identitatea, edo norberak bere buruaren inguruan duen ikuspegia edo diskurtsoa? Nola ikusten dut nire burua, zer esaten dut nire buruaren inguruan...? Duela hilabete gutxi artikulua hau argitaratu zen *Eldiario.es*-en: ‘Berdintasunaren ilusioa: etxeko atazak partekatzen dituztela uste duten gizonak. Parte-hartzaileak baina ez erantzunkideak’ (iturrian ‘El espejismo de la igualdad: hombres que creen que comparten las tareas de la casa. Participativos pero no corresponsables’, Requena 2016). Ez naiz orain artikulua edukiaz arituko, interesgarria den arren; titulua iradokitzailea delako ekarri dut hona: diskurtso eta praktika arteko dialektika seinalatzen du, biak erabat kontrajarririk ez direnean baina gure jardueraren inguruan ikuspegi edertua dugunean.

Jokin Azpiazuk (*Masculinidades y feminismo*, 2017: 35-37) maskulinitate hegemonikoari buruz egiten duen gogoeta ere iradokitzailea suertatu zait. Hainbat gizonek nahi dute maskulinitate hegemonikotik urrundu, baina Azpiazuk

Arbuiatu behar duguna
gugandik urrun ikusten
badugu, ez dugu
gure praktika
zalantzan jartzen;
alderantziz: horrek balio
digu gure jokaerak
egokitzat izateko

galdetzen du zer ulertzen dugun maskulinitate hegemoniko moduan. Bere ustez joera izan da eredu oso kaltegarri eta desatsegina identifikatzea: gizon erasokorra, bortizkeria erabiltzen duena, oihukatzen duena, muskulua lantzen duena, bere konkistez harrotzen dena... Ereduak arbuioa sortzen du eta gizon asko lasai sentituko dira beren buruak

hortik oso urrun ikusten dituztelako. Baina Azpiazuk azaltzen digu benetako eredu hegemonikoa, oharkabe pasatzen dena, ez dela hori, askoz diskretuagoa baizik; gizon horrek nagusitasuna ez du aldarrikatzen, baina egunerokotasunean praktikatzen du: gizon jator eta sentibera da, «emakumeak errespetatzen dituen», bere pribilegioez disfrutatzen jarraitzen duen bitartean.

Hemen kontrairudia da interesgarria; arbuiatu behar duguna gugandik urrun ikusten badugu, ez dugu gure praktika zalantzan jartzen; alderantziz: horrek balio digu gure jokaerak egokitzat izateko.

Arrazismoa zuri supremazisten mugimendurekin edo Marine Le Penekin identifikatzen badugu, demagun, eta klasismoa eta euskararen kontrako adierazpena figura jakin batzuegan kokatzen badugu, ez dago autoanalisirik egin beharrik, ez dugu zertan gure eskola aztertu ikuspegi horretatik, ezta norberaren erabaki edukatiboak ezta norberaren praktika edukatiboak. «Guk hori gaitzesten dugu» nahikoa izango litzateke. Baina aipatutako eredu horiek ez dira hegemonikoak gure artean; Azpiazuren azalpena jarraituta,

oharkabe pasatzen dena zera da: nagusitasuna aldarrikatu gabe, pribilegioak gozaten jarraitzea.

Identitatea eta jarduera, izatea eta egitea: gure iruditerian lotuta daude, baina, ondo dakigunez, 'egitearen' kalitatea da gakoa. Gure izaera termino negatibotan adierazten dugu batzuetan: ni ez naiz matxista, ni ez naiz homofobia/lesbobia, ni ez naiz arrazista, ni ez naiz klasista... Badirudi horrek egitearekiko lotura ezabatzen duela hein batean. Baina eskolan ikusten dugu ez dela nahikoa «nik ez dut egiten» formatua. Egiturak hor daude; zer egiten du norberak egiturak eraldatzeko? Ikuspegi politikoaz ari naiz, egiturazkoak diren arazoan aurrean. Ala nire praktikekin subalternitateak elikatzen dituzten egiturak mantentzen laguntzen dut?

Adibide bat jarriko dut. Gaur egun posible da umeak eskolan hamar urte pasatzea, Haur Hezkuntza eta Lehen Hezkuntza osoa egitea, eta ipuin bakar bat ez topatzea non genero bereko bikote bat agertzen den. Esango nuke hori dela ume gehienek esperientzia gure gizartean. Ez da nahikoa, beraz, izatea, edo ez izatea...; egitea, modu kontzientean eragitea da beharrezkoa hezkuntzaren alorrean (eta besteetan). Homofobia eta lesbifobia den gizarte batean, zer egiten du norberak hori iraultzeko, ze lanketa egiten du umeekin jende guztiarekin errespetuzko jarrerak izan ditzaten?

Klase eta jatorriari dagokienez, antzeko zerbait esan dezakegu. Horrekin lotuta –Kate Milletek azaldu zigun pertsonala politikoa dela–, nola jartzen dut jokoan nire pertsona, baina batez ere nire umeen pertsonak (edo gorputzak)? Non kokatzen ditut? Klase ertaineko autoktono euskaldun zuri moduan, aniztasunarekin diskurtso adeitsua izatea eta parkean eta ludotekan ez ekiditea nire umeak nire klase eta jatorrikoak ez diren beste batzuekin egotea edota jolastea nahikoa irudituko zait (denontzat onuragarria delakoan, nire umeentzat ere bai)? Bada, horrela jokatzeko da hegemonikoa gaur egun, esango nuke. Hegemonikoa ez dena da, hain zuzen, bizitza partekatzea, eskola partekatzea, umea komunitatearen zerbitzura ipintzea –eta ez soilik alderantziz–, bere

kapital sozioekonomiko eta kulturalarekin, kapital hori ere jokoan jarrita, ulertuta komunitatea norberaren jatorri eta klasekoak ez diren pertsonekin ere osatzen dela.

Irakasleen formazioaren garrantziaz, azkenik, ez dago zalantzarik. Nolakoa izan beharko litzateke tratatzen ari garen arloetan? Batez ere kontzientzia hartzekoa, gure errealitatea justizia eta ekitatearen klabean irakurtzeko tresnak eskuratzeko: soziolinguistikoa, feminista, arrazakeriaren kontrakoa, antikapitalista. (Hau idazten ari naizen bitartean, konturatzen naiz lehenengo hirurak argiago ikusten ditugula azkena baino; ‘ideologikoezia’ irudituko zaie askori). Formazio didaktikoa (zer egin gelan eta eskolan) kontzientzia hartzearen ondoren etor daiteke.

Bibliografia

- Aierdi, Xabier (2016): 'A Few Thoughts on the Challenges for the Basque Language in the Face of Immigration'. In I. Irazabalbeitia Fernandez (koord.): *Migrations and Cultural and Linguistic Minorities in Europe*. Brusela: Centre Maurits Coppieters, Ehugune, Ezkerraberri Fundazioa. 67-82.
- Azpiazu, Jokin (2017): *Masculinidades y feminismo*. Bartzelona: Virus.
- Barquín, Amelia (2008): 'Immigrazioa eta euskara: gogoetarako zenbait gai'. *Jakin* 165. 75-97.
- (2017a): 'Umeak eta transexualitatea. Bost ipuin argitaratu berri... eta gogoeta bat'. *Kinka* bloga.
- (2017b): 'Umeak eta transexualitatea komunikabideetan'. *Kinka* bloga.
- Euskadiko Eskola Kontseilua (2016): *Hezkuntza Euskadin. 2013-2015 txostena*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Hezkuntza Saila.
- Flores Martos, Raúl; Gómez Morán, Mónica eta Renes Ayala, Víctor (2016): *La transmisión intergeneracional de la pobreza: factores, procesos y propuestas para la intervención*. Madril: Fundación Foessa.
- Fullaondo, Arkaitz (2015): 'Etorkinen seme-alabak EAEn'. Jardunaldia: *V Jornadas sobre inmigración e integración en el País Vasco. Diversidad y desarrollo económico*. Bilbo, Eusko Jaurlaritzak, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2015-10-26/27.
- Fullaondo, Arkaitz (2017): 'Hijos e hijas de la inmigración en las aulas. Datos del País Vasco'. Jardunaldia: *Mesa socio-educativa local: segundas generaciones y escuela. Integración de hijos e hijas de la inmigración en el sistema educativo*. Ermua, 2017-01-20.
- García Idiákez, Mikel (2016): 'Hesiak elkarbizitzari'. *Argia*, 2016-03-27.
- 'Hezkuntza eta aniztasuna' lan mahaia (2016): *Vitoria-Gazteizen eskola-segregazioari aurre egiteko azterketarako eta proposamenen agiria*. Gasteiz.
- Ikuspegi Immigrazioaren Euskal Behatokia (2017): 'Atzeritar jatorriko biztanleria EAEn'. *Immigrazioaren Euskal Behatokia* 65.
- Lizasoain Hernandez, Luis et al. (2015): *Eskolaren eraginkortasuna Euskadiko ikastetxeetan*. ISEI-IVEI.
- Miyares, Alicia (2009): 'Multiculturalismo, coeducación y ciudadanía'. In Rosa Cobo (arg.): *Interculturalidad, feminismo y educación*. Madril: Catarata. 34-54.
- Osa, Erramun; Aierdi, Xabier (2009): 'Immigrazio berria, hizkuntza arazo berririk?'. *Euskera* 54/3. 1.433-1.452.
- Requena Aguilar, Ana (2016): 'El espejismo de la igualdad. Hombres que creen que comparten las tareas de casa'. *Eldiario.es*, 2016-01-20.

Euskara, generoa, klasea eta jatorria eskolan

Subirats, Marina; Brullet, Cristina (1992): *Rosa y azul. La transmisión de los géneros en la escuela mixta*. Madril: Instituto de la Mujer.

Subirats, Marina; Tomé, Amparo (2007): *Balones fuera. Reconstruir los espacios desde la coeducación*. Bartzelona: Octaedro.

Mahai ingurua: *Elkarguneak*

«Deserosotasunaren etika eta politika aldarrikatzen dut, deseroso sentitzen zarenean posizioz aldatu behar izaten duzulako. Garrantzitsua da liskar eta gatazka gune horietatik ez ihes egitea, gune horietan erantzunak azalduko direlako».

MARÍA REIMÓNDEZ

«Gaur egun maketo hitza ez dugu erabiltzen, baina migratzaile hitza esaten dugunean, zer ari gara esaten? Ez al da batzuetan eufemismo bat? Maketo hitza erabiliko bagenu, argiago esango genuke esan nahi duguna. Horregatik errebindikatzen dut maketo hitza: erabili dezagun ikusteko nondik ari garen hitz egiten».

MARI LUZ ESTEBAN

«Klasearen inguruko kontzientzia galdu da. Guztiok klase ertainekoak garela pentsatzen dugu, baina hori gezurra da. Langileak gara, orokorrean. Badago elite bat, baina orokorrean langileak gara. Eta zentzu hori berreskuratu behar dugu».

IGNAZIO AIESTARAN

«Askotan pentsatzen dugu patriarkatua dela garrantzitsuena, edo klase borroka. Baina zalantzan jarri behar da hori. Gaur egungo konplexutasunean, ezin ditugu halako borroka finkoak eduki. Gris guneak gustatzen zaizkit, gune horietan zer gertatzen den begiratzea, eta ez muturretan».

ITZIAR GANDARIAS

«Hizkuntza ez hegemonikoak hitz egiteak aukera ematen digu dagoen potentziala ikusteko. Horrek ez du esan nahi erabiliko dugunik, baina potentzial hori badagoela erakusten digu. Ingeleseztan edo gazteleraz soilik hitz egiten duen elebakarrak ez bezala, badakigu mundua ikusteko beste modu batzuk daudela, gureak ez direnak».

MARÍA REIMÓNDEZ

«Feminismoan ariketa zaila dugu: batetik, emakume bezala problema batzuk dauzkadala aldarrikatzen dut, baina aldi berean, bestetik, emakumerik existitzen ez dela esan behar dut. Ariketa hori oso interesantea da politikoki, baina zaila da uztarketa. Ez dago teoria edo formula bakarra horri erantzuteko».

MARI LUZ ESTEBAN

«Jada ez gara hiritarrak. Kontsumitzaileak besterik ez gara. Ongi ikus dezakegu hori greba orokor bat egiten denean; beti dago kexaren bat: nik eskubidea dut garratara hartzeko, dendetara joateko... Kontsumitzailearen iruditeria da, ez hiritarrarena. Arazoa da hiritarraren eta kontsumitzailearen rolak nahasten direla, kapitalismoak demokrazia irentsi duelako. Hori nola irauli da auzia, eta hori klasearen zentzugabetzearekin lotuta dago».

IGNAZIO AIESTARAN

«Testuingurua kontuan izan behar da –testuinguru historikoa, baldintza materialak, instituzionalak...–, hor zehaztuko baita zein zapalkuntza diren adierazgarriagoak».

ITZIAR GANDARIAS

Mahai ingurua: *Bizi ibilbideak*

«Badirudi hezkuntza sisteman ez dugula ezer ere egin behar klase aldagaiarekin, baina oso aldagai indartsua da. Batzuetan iruditzen zaigu kultur alderdiari egin behar diogula kasu. Baina arrazoi kulturalengatik baino, desabantaila ekonomikoan egoteagatik dituzte zailtasunak».

AMELIA BARQUÍN

«Aniztasunaren gaia ez da existitzen euskara planetan. Nik dakidanez, enpresa batean euskara plana egitean ez dira atzerritarrak bereziki kontuan hartzen».

PETRA ELSER

«Benetako harrera politikarik existitzen ote den pentsatzen dut askotan. Eta integratu nahi badugu, zergatik ez dugun guk euskara doan ikasteko aukera».

AMINATA DIOP SECK

«Euskararen inguruan etorkinei iristen zaizkien mezuak ez dira beti berdinak. Ez dakizu gizarte honek zer garrantzi ematen dion euskarari. Horregatik, mezu bakar bat ez badago, etortzen diren pertsonek beharren arabera erabakiko dute euskara ikasi edo ez».

TARANA KARIM

«Nik irakaskuntza ikasi nahi nuen, eta Espainiara joan behar nuela esan zidaten, euskararik gabe ezin delako hemen irakasle izan. Orduan pentsatzen duzu: batxilergoan ez zidaten euskara ikastera behartu, eta, orain, ikasten jarraitu nahi badut, zergatik bai?».

JESSICA CHALAMPUENTE

«Etorkinei tranpa egiten diegula sentitzen dut. Ikasle direnean esaten zaie: zuk ez duzu euskara behar, A edo B eredia hor duzu. Baina, gero, lan egiteko garaia helterakoan sortzen dira desabantailak. Etxeak garbitzeko edo etxeak eraikitzeko ez da euskara behar, noski».

AMELIA BARQUÍN

«Erdaraz errazagoa da aniztasuna bizitzea. Hona etortzean, oso erraz sar nintekeen erdaraz bizi ziren zirku-
luetan, badago bide hori errazten duen irekitasun bat. Zailagoa da, ordea, aniztasunean euskaraz bizitzea».

PETRA ELSER

«Senegaldik Kataluniara iritsi nintzenean, bertako hizkuntza bat zegoela ikusteak poztasun handia eman zidan. Euskal Herrian ere, Senegalen bezala, badago hizkuntza bat, hizkuntza kolonizatzailearen gainetik. Senegalen wolofera lehen hizkuntza izan dadin borrokatu badut, hemen ere borrokatuko dut».

AMINATA DIOP SECK

«Zapia da nire erlijioaren praktika bat. Batzuek praktikatzen dugu zapiarekin, besteek gabe. Eta batzuetan esaten dute –batez ere ateoek– feminista eta musulmana izatea ez direla bateragarriak. Argi uzteko: gauza bat da nire bizitza espiritual, eta bestea dira nire eskubideak emakume edo ama bezala. Bi arloak bateragarriak dira».

TARANA KARIM

«Hasieran ez zidan axola euskara ez jakiteak, ez nuen beharra sentitzen. Orain ere galdetuko balidate ikasi nahi dudan, ezetz esango nuke, baina badut ikasteko beharra. Zergatik? Hemen jarraitzen badut lanean, ikasten, beharrezkoa dudalako».

JESSICA CHALAMPUENTE

Iruditeria kolektiboaren beharra

Petra Elser

Itzultzailea eta Banaiz Bagara elkarteko zuzendaria

Alemaniko Frankfurt hiria da nire hiria. Biztanleen %50ek jatorri atzerritarra du egun. Hiria nolako den erakusten du datu horrek. Gazte nintzenean ere %25ekoa zen kopuru hori, eta txikitatik ezagutu nuen giro hori nire inguruan: eskolan, auzoan, kalean... Jatorri ezberdinetako pertsonak eta hizkuntzak ezagutu ditut txikitatik, eta niretzat arrunta zen pertsona horiekin elkarbizitzea; nik hitz egiten dudana hizkuntza menpe-ratzen ez zuten pertsonekin elkartzea eta elkarbizitzea.

Holokaustoak eta Bigarren Mundu Gerrak haustura handia eragin baitzuen Alemanian. Nortasun haustura hori hortik dator, eta horregatik dago irekitasun berezia bestelako hizkuntza eta jatorria duten pertsonak ulertzeko.

Hala ere, nire herrialdeko eta hiriko tradizioekin lotura handia dut. Bitxikeria bezala, jakin ezazue sagardoa egiten dela Frankfurten. Alemaniako hiri bakarra da sagardoa egiten duena. Sagardotegiak daude hirian, eta oso gustuko izan dut horietara joatea. Horrelako ohiturekin oso lotuta nago. Alemaniara joaten naizenean, horrelakoetara joaten naiz beti. Zera esan nahi dut horrekin: nahiz eta Frankfurt hiri irekia izan, eutsi egiten diela bertako ohitura eta tradizioei. Garrantzia dute eta bizirik daude.

Ondoren, Frankfurt utzi eta beste lekuetara joan nintzen bizitzera: bizi izan nintzen Madrilén, Pauen, Parisen. Hainbat buelta eman ditut. Espetxe batzuk ere ezagutu nituen Frantzián eta Espainian, eta gero hartu nuen lur Euskal Herrian. Lan bila hasi nintzen hemen, nire lekuaren bila. Literatur itzulpenak egiten eman nuen garai bat, euskarazkoak alemanierara itzultzen. Euskara ikasia bainuen aurretik, eta Euskal Herrira etorri nintzenean euskaraz banekien. Ni europarra naiz eta herrialde handi eta garrantzitsu batetik nator. Agian horregatik erraza neukala pentsa dezake norbaitek, euskara nekielako eta hemengo bikotea ere baneukalako. Baina ez da horrela izan. Ez da batere erraza izan: bikotea ez nuen alboan, espetxean zegoen, eta bakarrik bizi nintzen hemen nire semearekin. Gainera, nahiz eta euskaraz hitz egin, euskara arraroa hitz egiten nuen, eta guraso elkartean 'euskaraz arraro egiten zuena' nintzen. Erdaraz egingo banu, nire papera askoz hobeto beteko nuke, hemen bizi den atzerritarra izango nintzatekeelako. Izan ere, euskaraz egiten duen atzerritarra, nahiz eta jende askok txalotu, arraroa dena da egunerokoan.

Gainera, bakarrik bizi den emakumeak ez du erraz lanari begira; seme bat duela, zaila da lan-eguna betetzea. Eta sozialki ere, bakarrik dagoen emakumea eta atzerritarra bada, are gutxiago. Kuadrillako jardueretara joateko ere zailtasunak, adibidez. Baldintza horietan bilatu nuen nik nire lekua Euskal Herrian, eta horrela topatu ditut hainbat Euskal Herri: hiritarra, herrikoa, intelektuala, eskuindarra, ezkertiarra, euskalduna, erdalduna... Nire lekua eta nire identitatea bilatu nituen hor.

Migrazioa, lan mundua eta euskara

Agian, esperientzia eta bizipen horretatik sortu da Banaiz Bagara elkarteá, etorkinekin sentitzen dudán hurbiltasunagatik. Eta, bereziki, hutsune handi bat dagoelako migrazioa eta euskara ezkonduko dituen eremuan. Eta, hain zuen, hutsune hori betetzera dator Banaiz Bagara egitasmoa. Momentuz,

euskalgintzaren argazkia zuria da eta euskara planetaren argazkia are zuriagoa. Nahiz eta hainbat arlotan guk egiten dugun lana etengabe egokitu, hobetu, zabaldu eta zuzendu behar dugun, hizkuntza zabaltzeko premiarik handiena arlo sozioekonomikoan ikusten dugu.

Banaiz Bagara elkarteak 2009an sortu zen Urnietan, gure gizartean jatorri ezberdinetako pertsonen artean euskaraz bizitzeko aukera gehiago sortzeko, pertsona gehiagorentzat. Azken sei urte hauetan hamaika herritan egin dugu lan, kultura, kirola, musika, elkar ezagutza eta lan mundurako gaitasunen hobekuntza landuz. 2013an, Europako Kontseiluak sortutako *Language for Work* proiektua ezagutu genuen, Europan zehar migratzaileei eta bertako langileei lantokiko komunikazio gaitasunak lortzen eta hobetzen laguntzea helburutzat duena.

2015. urtetik aurrera, gure jarduera nagusia lan munduan euskara erabiltzera bideratuta dago. Horretarako, formatu desberdinak sortu ditugu: *Guk ere euskaraz lanean* eta *Euskara Plus* programa.

Formatu guztietan gaitasun profesionalak eta komunikazio gaitasuna elkartzen dira. Izan ere, hizkuntzak gaitasunen bitartez errazago ikasten dira, eta komunikazioa eta hizkuntzen erabilera lan arlo guztietan gero eta garrantzitsuagoak dira. Pertsona guztiek lanean beren gaitasunak erabiltzeko aukerak sortzen lagundu nahi dugu.

Hutsune handi bat dago migrazioa eta euskara ezkonduko dituen eremuan. Eta, hain zuzen, hutsune hori betetzera dator Banaiz Bagara egitasmoa

Iruditeria eta euskara

Hortik guztitik atera dudan ondorioa hauxe da, Amets Arzallusen hitzak baliatuta: herri hau euskaraz pentsatuko dugu, edo ez da izango. Izan ere, nortasun elementu bat irudikatu

behar dugu, gizarteko elementu guztiak kontuan hartuko dituen; ez baitago euskaldun komunitate bakar bat, nortasun bakar bat. Eta gizarterako iruditeria hori beharrezkoa da, iruditeria nahi bateratu hori. Eta iruditeria hori euskaraz izateak ematen dio herriari nortasuna, Euskal Herria egiten duena delako euskara. Nola egin dezakegu, ordea, iruditeria hori? Bada, handi egin behar dugu. Hau da, txikitasunetik bai, baina autoestimuz eta legitimitatea sentituz.

Hala ere, hemen ikusi dudanez, euskaldunek zapalduaren historia daukate, eta zapalduaren historiaren bitartez eutsi diote kulturari. Hori guztiz ulergarria da, legitimoa da guztiz, noski. Herriari bizirik eusteko aukera ematen duelako, gaur egun dagoen moduan izateko eta aurrera jarraitu ahal izateko. Baina gizarteak prozesu bat du, garapen bat, eta ezin da atzera begira geratu. Ezin da betiko nortasunean bizi. Nortasunak, tradizioak eta ohiturak aldatuz joaten dira, eta nortasun elementuak ere aldatzen dira. Balio ez duena bota behar da, eta nortasun berriak landu behar dira. Baina eskola apurtu behar da hori landu ahal izateko. Barruan dagoena erakutsi eta partekatu egin behar da, elkarrekin zerbait berria sortzeko.

Nola sortu elkarrekin zerbait berria? Bada, hitz eginez edo elkar ezagutuz. Horretarako elkartu behar dugu: bertakoak eta kanpotarrak, gizon-emakumeak, zahar eta gazteak... Denak. Ez bakar bat bezala, baizik eta askoren identitate horien artean iruditeria bateratu bat eginez. Eta hori egin ahal izateko, elkar ezagutu behar dugu, elkartu, hitz egin. Hortik aterako dira nora goazen erabakitzeko elementuak, Euskal Herria irudikatzeko elementuak, eta guztien artean hori euskaraz irudikatzeko bideak. Denok euskaraz pentsatzeko, beltza, zuria edo horia izanda ere, edozein kultura edo ideologia edukita ere.

Hizkuntzari dagokionez, bi aldeek egin behar dituzte ekarpenak horretarako, bertakoek eta kanpokoek. Askotan esaten zaio kanpotarrari: ikasi euskara, mundu bat aurkituko duzu, edo liluratuta geratuko zara eta integratuko zara. Nik

ere antzekoak esaten dizkiet. Baina norberaren erabakia da hori, eta hemen bizi denak erabaki dezake ikastea edo ez.

Edo eremu pribatuan ze hizkuntza erabili edo ez. Baina, eremu publiko konpartituan, hor dago koska, hor dago elkarbizitzaren giltzarria. Horregatik, nik zera esango nieke: ikasi euskaraz, hemengo hiztun guztiei errespetua erakusteko. Ikasi ezean, kalean edo edozein lekutan euskaraz hitz egiten duenari ez diozu euskaraz erantzungo, eta ez dituzu pertsona horren hizkuntza

Bi jarrera horiek behar dira, beraz, elkarrekin euskaraz bizitzeko eta Euskal Herria elkarrekin euskaraz irudikatzeko. Hau da, zuk nigatik eta nik zugatik izan behar du hizkuntzaren tratuak

eskubideak eta nortasuna errespetatuko. Horregatik ikasi behar duzu, pertsona horrekin euskaraz egin ahal izateko. Baina, aldi berean, euskaldunek ere beren burua ireki behar dute norberaren hizkuntza besteekin partekatzeko. Izan ere, ezin diozu kanpotarrari euskara ikas dezala eskatu, eta bitartean berarekin erdaraz aritu. Euskalduna haren parera jaitsi behar da: zurekin solastu eta esaldi bat ulertzeko hiru minutu behar badituz, halaxe egin. Euskaldunak erakutsi behar dio kanpotarrari nahi duela bera afarietara etortzea, kalean berarekin elkartu nahi duela: zu nire hizkuntz komunitatekoa izatea nahi dut, nire hizkuntza zurekin partekatu nahi dut. Hori erakutsi behar dio.

Bi jarrera horiek behar dira, beraz, elkarrekin euskaraz bizitzeko eta Euskal Herria elkarrekin euskaraz irudikatzeko. Hau da, zuk nigatik eta nik zugatik izan behar du hizkuntzaren tratuak. Horrela lortuko dugu, eta espero dut hainbat kolore, forma eta jende motaren artean osatuko dugula Euskal Herri hori. 🌈

Iruditeria kolektiboaren beharra

Loturak

[www.faz.net/aktuell/rhein-main/frankfurt-erstmals-ueber-50-prozent
-mit-auslaendischen-wurzeln-15078140/vielfaeltig-die-bevoelkerung
-15078152.html](http://www.faz.net/aktuell/rhein-main/frankfurt-erstmals-ueber-50-prozent-mit-auslaendischen-wurzeln-15078140/vielfaeltig-die-bevoelkerung-15078152.html)

<http://euskaraplus.eus/nor-gara>

Ez hemengoa eta ez hangoa

Tarana Karim

Giza eskubideen aldeko aktibista eta feminista

Generoa, hizkuntza eta jatorria nire bizitzan nola gurutzatzen diren aztertzerakoan, konturatu nintzen hirurak batera doazela eta nire bizitza osoan zehar gurutzatzen direla. Izan ere, Azerbaijanen jaio nintzen, eta duela 15 urte iritsi nintzen Euskal Herrira. Hemen, hauxe galdetzen zidaten beti: non dago hori? Gaur egun ez didate galdera hori hainbeste aldiz egiten, lotsagatik akaso, baina nik jarraian azaltzen diet: Iranen iparraldean eta Errusiaren hegoaldean jaio nintzen, Kaukason; probintzia txiki batean, Iran eta Turkiarekin mugan. Leku horretan ditut nik sustraiak. Familia guztia han daukat, nire anaia eta biok gara kanpoan gauden bakarrak. Gainera, Errusia eta Iranen artean banatuta dago herria, eta nire aitonaren familia, adibidez, Iranen dago.

Familia da, beraz, generoa, hizkuntza eta jatorria sustatzen hasten den lekua niretzat. Pertsona bat etxe batekin alderatzen badugu, zimenduak gertuko familiak jartzen dituela esango genuke; eta ondoren dator jatorria eta sorterria. Izan ere, jaiotzen zaren egunetik, familian hasten da zure identitate etnikoa sortzen: zure hizkuntza hau da, zure identitatea hau da, ohiturak hauek dituzu, emakumeak horrelakoa izan behar du... Nire hizkuntza, esaterako, azeriera da, turkiar hizkuntza taldetik datorrena. Hunoek ekarri zuten Europara, Turkiaraino. Munduan hizkuntza gutxituen zerrendan dago, eta nire probintzian apur bat diferente hitz egiten da

hiriburuan hitz egiten den aldaerarekin alderatuta. Hango andaluziarra naizela esaten dut nik. Nik eutsi egiten diot, eta seme-alabekin segitzen dut nire hizkuntzan hitz egiten.

Hortaz, txikitatik barneratuz zoaz zure identitate etnikoa, eta gurasoak dira prozesu horren oinarria, bai identitatea sortzeko garaian, bai hizkuntza babesteko garaian. Adibidez, Alemaniara joan behar izaten genuen nire aitaren lanarengatik, eta haurtzaroko epe garrantzitsu bat han pasatu nuen, 5-6 urtetik aurrera; hala eta guztiz ere, familiak hizkuntzari eutsi zion.

Aniztasuna hezkuntzan

Euskal Herrian ikusten dut haurrak derrigortzen dituztela. Nire seme-alabek, esaterako, esaten didate: «Ama, jolastokian ez digute uzten beste hizkuntzetan hitz egiten». Nabaritzen da inposaketa hori. Badakit arrazoiak egon badaudela hori egiteko, baina esan nahi dudana da gure familian naturaltasunarekin egiten zela hori. Gurasoak hor zeudenez, horixe zela gure hizkuntza. Genero ereduetan ere beste hainbeste, Alemanian bizi arren. Gure jatorrizko probintziakoak ziren erakusten zizkiguten genero ereduak.

Alemanian ginela, gizarte inguru askotariko batean bizi ginen. Gaur egun asko baloratzen dut hori, abantaila oso handia eman baitzidan jatorri ezberdinetako jendearekin bizitzeko eta harremanak izateko. Pertsonaren jatorria ez nuen pertsonaren beraren aurretik sekula jartzen. Txikitatik hazi naiz horrela, nire laguna hemengoa edo hangoa den pentsatu gabe. Lagun bat zen, eta kito.

Gaur egun, Euskal Herriko gizarte honetan nagoela, horrek harritzen nau: eskola batzuetan ez dagoela aniztasunik. Bertakoak bakarrik daude eskola horietan, eta gurasoak ere saiatzen ari dira beraien umeak eskola horietara eramaten. Ez dut ulertzen jarrera hori, zure seme-alabei bizitzarako horrelako tresna aberatsa emateko aukera izan, eta ez hautatzea. Eskola publikoaren inguruan, gainera, oso iritzi negatiboak

daude, jatorri ezberdineko haurrak biltzen dituelako. Baina, nire iritziz, alderantziz gertatzen da: haurrak horrelako inguru batean haztea eta inguru horrek eskaintzen dizkion tresnak edukitzea oso ona dela uste dut, gaur egungo mundu globalizatu honetan ez dakigulako non bukatuko duten gure seme-alabek ikasten, bizitzen, edo zer bikotekide izango duten, esaterako.

Identitate pertsonala eta identitate soziala

Bestetik, familiaz aparte, gizartean dauden tradizio eta arauak ere oso garrantzitsuak dira. Zure hizkuntza eta ohiturak familiari eta jatorriari geratzen dira lotuta, eta gizarteak jartzen dizkizu mugak. Hori argi ikusten dut nire herrira itzultzen naizenetan. Nire adinekoak edo lehengusuak mugatu egin dituzte gizarteak, eta, gainera, ez zaie bestelako aukerarik ematen. Ez dute aukerarik jakiteko egoera berean modu desberdinetan joko litekeela; gauza bakarra dakite: hori egin litekeela eta beste hura ez. Emakumeok, gainera, emakume izateagatik, gizonek baino muga askoz gehiago ditugu. Eta egungo emakumearen muga horiek erlijioarekin lotuta daude askotan, patriarkatu erlijiosotik pasatzen direlako. Txiki-txikitatik esaten dizute emakumearen papera eta eginbeharrak zein izango diren: haurra zarenean ikasi egin behar duzu, gero ezkondu, haurrak eduki, eta atera duzun diploma hori horman utzi behar duzu. Hori da askotan finkatzen dituzten papera eta identitatea. Hortik kanpora ateratzen bazara, arraroa, desberdina zara... edo edozer gauza.

Pertsonaren identitatearen eta pentsatzeko moduaren askatasuna mugatzen dute horrelako arauak, tradizioak. Estankatuta geratzen zara leku berean, bilakaerarako aukerarik gabe. Eta, nire ustez, identitateari leihoak irekitzea oso garrantzitsua da, txoria bezala hegan joan eta nahi duen adarrean gera dadin. Nire seme-alabek, adibidez, Aranburu dute abizena, euskaldunak dira, baina beti galdetzen didate zer diren, euskaldunak edo azerbaijandarrak. Eta nik erantzuten diet beraiek

Leku ezezagun batetik nator, eta hemengo jendeak nire herria non dagoen ez dakienez, hasiera batean urrundu egiten da. Horren ondorioz, bakarrik ibiltzen naiz askotan

direla. Ez dute etiketarik behar, ez direlako ez merkantziak, ezta nire edo bere aitaren jarraipenak ere. Pertsona berriak dira, eta eurek erabakiko dute zer hartu –eta zer ez–; agian ez dute hartuko ez bertakoa ezta hangoa ere, eta beste bat

hartuko dute. Askatasun hori ematea oso garrantzitsua da, are gehiago bikoteak nahastuta dauden gizarte honetan.

Izan ere, identitate berriak sortzen ari dira, eta hori onartzeko prest egon behar du gizarteak. Etiketarik gabe. Euskalduna izateko, txapela eraman edo bakailaoa gustatu behar izan gabe. Niri ere galdetzen didate ea Azerbaijan-

goak ni bezalakoak diren. Ez, bada: 9 milioi gara, eta, beraz, 9 milioi azerbaijandar eredu daude. Euskaldunekin berdin. Hona etorri aurretik, euskaldunei buruzko hainbat iritzi irakurri nituen Interneten, eta kezkatuta etorri nintzen, ea kalean jendea pistolekin ibiliko ote zen. Barnetik ezagutzerakoan, baina, hor dituzu Lorea, Maite, Jon, Pedro... pertsona diferenteak dira, bakoitza bere esperientzia eta motxilarekin. Horrenbestez, ez da inor etiketatu behar. Identitate berriek nahi duten modukoak izan behar dute.

Gainera, nire kasuan, emakume izateak badu pisu eta zailtasun berezia gizarte honetan. Leku ezezagun batetik nator, eta hemengo jendeak nire herria non dagoen ez dakienez, hasiera batean urrundu egiten da. Horren ondorioz, bakarrik ibiltzen naiz gauza askotan. Hasieran, ezagutzen nautenean, arabiarra naizela pentsatzen dute. Eta nik ez dut inolako loturarik arabiarrekin, erlijioa bakarrik. Eta jendeak, nolabait, distantzia hartzen du. Gero, ama izateak ere aparteko zailtasunak ekartzen dizkizu, lanaren aldetik. Askotan konparatzen ditut bertako amak eta nire egoeran daudenak, kanpo-koak, eta konturatzen naiz ez digutela aukera berberak balio,

bakoitzak dituen beharrak ezberdinak direlako. Esaterako, gizarte zerbitzuetara joaten bazara, aukera batzuk eskaintzen dizkizute eta «guztiei horrela balio die» esaten dizute. Baina niri ez. Eta niri bezala, beste emakume askori ere ez. Tolosan daukadan taldean ikusten dut hori. Aukerak ematea ez da, beraz, soluzioa.

Erljioarengatik ere zailtasun gehiago ditugu. Azken urteetan egoera asko tenkatu da. Sarritan esaten didate: «ez duzu musulmana ematen». Eta nik erantzuten diet: «nolakoa da, bada, musulmana izatea?». Jatorri etnikoari buruzko ustea orokortzen den modu berean orokortzen da erlijio praktikei buruzkoa. Marokoarra edo Magrebekoa da hemen gehien ezagutzen den kultura, gertutasunarengatik, eta immigrazioa zaharragoa delako. Baina islama bizitzeko modua bakoitzarena da. Musulman bakoitzak nahi duen bezala bizi du bere erlijioa. Aurreiritzi horiek apurtzea garrantzitsua da, nire ustez. Kanpotar bezala, gure lana ere bada, baina bertakoek ere irekita eduki behar dituzte belarriak eta begiak.

Feminismoaren gaira pasatzen bagara ere, talka bat sortzen da: zapiarekin agertzen banaiz feministen aurrean, «zer egiten duzu hemen?» galdetzen didate. Feminismoa, Euskal Herrian, ohituta dago emakumearen eredu bakar bat izatera: emakume zuria, mendebaldarra eta askotan euskalduna. Eta beharrezkoa da ikuspegi hori aldatuz joatea. Aniztasunak agertu behar du feminismoan. Munduko emakume guztion borroka da, baina bakoitzak baditu bere oztopoak, zailtasunak, berezitasunak... eta hori guztia ere kontuan izan behar da borroka horretan. Bakoitza bere patriarkatuarekin etortzen da, eta borroka bakoitzak berea du.

Hizkuntza eta herria

Hizkuntzari dagokionez, ez euskara ez gaztelania jakin gabe etorri nintzen Euskal Herrira. Hasierako hilabeteak gogorrik izan ziren, harremanak egiteko eta jendearekin hitz egiteko. Baina gero nabaritu dut hizkuntza jakiteak zer eman didan,

harremanak sortzeko, ohiturak ulertzeko... Hasieran gaztelania izan zen, eta ondoren sentitu nuen euskara ikasteko beharra. Izan ere, aurrerago ikusi nuen euskarak ate asko irekiko zizkidala. Bertako jendearen hurbiltasuna sentitzeko garaian, adibidez; errespetu hori sumatzen duzu, «euskara ikasi du!». Jende asko harritu egiten da.

Izan ere, ezagutzen dut hemengo jendea akademian txinera ikasten ari dena. Baina hemen bizi eta kalean hitz egiten den hizkuntza ez jakitea, hori guztiz ilogikoa egiten zait. Zentzu

Uste dut pertsona bakoitzak duela bere buruan eta bihotzean txoko bat. Nik 30 urte daramatzat sorterritik kanpo bizitzen, baina hori da nire lekua, hori da nire herria. Eta euskalduna izatea ere hori da niretzat

horretan, askotan esaten didaten esaldi hau letra larriz dut buruan idatzita: «Euskal Herrian 50 urtez bizi izan diren pertsona askok ez dute hitz egiten, eta zuk hitz egiten duzu?». Ezagutu ditut horrelako pertsona batzuk Tolosan, «egun on» ere esaten ez dutenak. Nire sorterrian ez dago horrelako jenderik. Denek hitz egiten dute gure hizkuntza. Sobietar Batasunaren garaian, errusieraren hegemonia edo dominazioa bizi izan genuen, baina

garai horretan ere dena zen gure hizkuntzan, eskola, literatura, hedabideak... Gure identitatea da hizkuntza hori edukitzea.

Horregatik uste dut pertsona bakoitzak duela bere buruan eta bihotzean txoko bat, zeinarekin identifikatzen den. Nik 30 daramatzat sorterritik kanpo bizitzen, baina hori da nire lekua, hori da nire herria. Eta euskalduna izatea ere hori da niretzat. Izan ere, hamar urte eman ditut Tolosan, eta tolosarra naizela esaten dut, baina gero beti galdetzen didate ea non jaiotakoa naizen. Horregatik ez naiz sentituko euskalduna. Euskara hitz egiten dut, erabiltzen dut, eta euskal kulturaz bustitzen ari naiz. Baina euskalduna izatea ere, nire iritziz, identifikazio hori sentitzea da, emozio hori.

Immigrazio prozesuak etapa batzuk bete behar izaten ditu. Hasiera batean, tokia ezagutu behar da, ondoren egokitzen hasi... Orain ni ez naiz ez hangoa eta ezta hemengoa ere: hara joaten naizenean ez dut hangoek bezala pentsatzen, eta hemen ere ez dut hemengoek bezalaxe pentsatuko. Horregatik ni ez naiz inongoa, ni naizena naiz. Bizi izan dudan gauza guztietatik erabiltzeko gai naizen gauzak hartuko ditut, erabiliko ditut eta, noski, balioak mantenduko ditut. Nire ustez, gizarte guztietan balio guztiak berdina dira.

Ni gaur egun Euskal Herrian nago, euskal herritarra naiz, eta gizartean dudan aulki hori hartzen saiatzen ari naiz ahal dudan hoberena emanez, parte hartuz, ikasiz. Hori oso garrantzitsua da. Gainera, gizarte honek aukera oso ona eman dit kultura, erlijio eta kolore desberdinetako ordezkariak ezagutzeko. Horiek ere oso giltza eta tresna garrantzitsuak dira niretzat. Saiatuko naiz balio horiek transmititzen nire seme-alabei: mundua askotarikoa dela, mugak politikariek sortzen dituztela, etnikoki eta politikoki ere banatuta gaude-la, baina pertsona bezala, denok premia berak, kezka berak eta ilusio berak ditugula.

Nire hizkuntzako esaldi batekin bukatuko dut: ama hizkuntzarik gabe ez dago herririk. Hori da hizkuntza babesteko gakoa. Baina hori babesterakoan, ez nuke nahi inor zanpatu, errespetua galdu. 🌱

Hizkuntza eta identitateari eutsi nahian

Jessica Chalampunte

Negozioen Kudeaketa Graduko ikaslea

Kitxuaren erreskatearen borroka

Ekuadorko kitxua Otavalo emakumea naiz, 24 urte ditut, Eibarren bizi naiz eta Negozioen Kudeaketa Gradua ikasten ari naiz Bilbon.

Txiki-txikitatik nire aitona-amonei eta gurasoei kitxua gure ama-hizkuntza entzun diet erabiltzen. Hizkuntza hori, shuar hizkuntzarekin batera, Ekuadorko kulturarteko erlazioko bi hizkuntza ofizialak dira. Ez dira hizkuntza bakarrak, herrialde osoan antzinako hamalau hizkuntza baitaude.

Tamalgarría da hizkuntza batek ahanztura, lotsa eta bazterketa jasan behar izatea gazteen aldetik duela urte gutxi arte. Baina dena ez da txarra: denboraren poderioz aldaketa handia gertatu da, eta dagoeneko guztiek dakite, gutxienez, hizkuntza hori existitzen dela.

Gaur egun, gure herrialdean, kitxua hizkuntza entzun daiteke irratian, telebistan, musikan, eta baita egunkarian irakurri ere.

Hizkuntza horren irakaskuntzara erabat dedikatu den Otavaloko irakasle gazte batek, zeina bere garaian hizkuntza horien hiztunek jasaten zuten tratatu txarrekin isilarazi baitzuten, hauxe baieztatzen du: gaur egun emakumeak direla hizkuntza hori ikasteko interes handiena erakusten dutenak, eta ez hain

zuzen ni bezalako emakume indigenak, beste nazionalitate batzuetako emakumeak baizik.

Duela urte batzuk guztiz debekatuta zegoen leku publikoetan kitxuaz hitz egitea, gizarte mestizoak gaizki ikusten baitzuen eta isekarako gaia izaten baitzen. Horrenbestez, guraso askok beren seme-alabei hizkuntza hori irakasteari utzi zioten, lotsa pasa ez zezaten. Izan ere, etxean kitxuaz hitz egiten entzutea zen hizkuntza hori ikasteko modu bakarra. Horren guztiaren ondorioak nabarmenak dira gaur egun: nire adineko gazte askok ez dakite kitxuaz hitz egiten, eta horietako gutxi batzuek bakarrik uler dezakete, baina hitz egin gabe.

Gaur egun kitxua erabiltzea indigenen errebindikazio modu bat da, gizartearen aurrean beren hizkuntzarekin eta bizi-moduarekin nabarmentzeko asmoz. Horregatik, duela pare bat urte, hizkuntza horren erreskateaz arduratutako hainbat pertsonak kitxua alfabetoaren batasuna lortzeko eta hizkuntzaren irakaskuntza errazteko lanari ekin zioten. Ordura arte zailtasun handiko kontua zen hori, kitxuaren aldaera desberdinak erabiltzen baitziren ipar mendialdeko, hegoaldeko eta Amazoniako komunitateetan.

Hizkuntzaren erreskaterako jarduera gisa, komunitateetako eskolatan kitxuaren irakaskuntza ezarri da eta zenbait lanpostutarako ezinbesteko lanabesa bilakatu da.

Euskara, hizkuntza ezezaguna

Zure lurraldetik ateratzen ez zaren arte ez dituzu hainbat gauza faltan botatzen, baina zuretzako ezezaguna den leku batean zaudenean, non kultura, bizimodua eta hizkuntza bera ere desberdinak diren, zaila da hasieratik eta lehenengoan egokitzea. Horixe gertatu zitzaidan niri ere: egun batean esnatu nintzen eta astebeteko epean ni eta nire anai-arrebak Espainiara gindoazela esan ziguten. Onartzen dut hasiera batean ez nekiela bizitzera etorri behar nuen lekua oso desberdina zela edozein latinok bidaiatu aurretik Espainia gisa ezagutzen duen horretatik; izan ere, Euskal Herrira etorri

nintzen, non kultura, hizkuntza eta tradizioak oso desberdinak diren Espainia hain ezagun horretakoekiko.

Egiatan, horrek guztiak garrantzi izpirik ez zeukan niretzat; baina, jakina, zure eguneroko bizitzan eragiten hasten denean, dena aldatzen da eta garrantzia hartzen hasten da.

2009ko iraila, nire lehen klase eguna, irakasle berriak, ikas-

kide berriak, esperientzia berriak... Ez nekien eskolan gau-

zak nola joango zitzaizkidan,

baina, jakina, lehen egunean

berandu iritsiz hasten bazara

suposa dezakezu ez direla oso

ongi joango, hori argi dago!

Gogoratzen naiz minutu ba-

tzuk berandu iritsi nintzela,

klasera sartu nintzela eta guz-

tiak, ordurako beren lekuetan

eserita, niri begira geratu zire-

la. Egoera deseroso horretan,

nire lekuan eseri nintzen, ira-

kasleak orri bat eman zidan, momentuz dena normal zihoan...

Ustekabea iritsi zen irakaslea jarraibideak ematen hasi zenean

eta erabiltzen zuen hizkuntza espainiera ez zela konturatu

nintzenean; ingelesa ere ez zen, hala balitz hitz solte batzuk

bederen ulertuko bainituen... Oso urduri, nire buruak gauza

bakarra pentsatzen zuen: zer arraio ari da esaten? Paperari

begiratu nion eta ulertzen ez nituen gauzak esaten zituela

ohartu nintzen, zer arraio da 'izena', 'lehen abizena', 'bigarren

abizena', pentsatzen nuen erabat galduta. Orduan nire ikaski-

dearen orriari begiratu nion, zer egin behar ote nuen ulertu

nahian. Ikaskidea konturatu zen guztiz galduta nengoela;

zerbait ulertzen ote nuen galdetu zidan, eta nire erantzuna

ezezko argi eta erabatekoa izan zen... Honelaxe galdetu nion:

«Ez dut ezer ulertzen, esan diezadakezu zein hizkuntzatan

hitz egiten ari den?». Begiratu ninduen, irribarre egin zuen

eta euskara ez nekien galdetu zidan. Hauxe izan zen nire

erantzuna: «euskara, zer da hori?».

Zuretzako ezezaguna
den leku batean
zaudenean, non kultura,
bizimodua eta hizkuntza
bera ere desberdinak
diren, zaila da
hasieratik eta
lehenengoan egokitzea

Ondoren, fitxa nire datuekin –izena, abizenak...– bete behar nuela esan zidan. Nik, lotsatuta eta triste, esaten zidan guztia egin nuen. Irakasleak esaten zuen ezertxo ere ulertzen ez nuela ikusten zuenez, irakasleari espainieraz hitz egiteko eska niezaion aholkatu zidan. Baina ni, jakina, ez nintzen ausartu, ez bainuen nahi gelakide guztiek ikus nintzaten. Nire ordezkari berak altxatu zuen eskua eta irakasleari eskatu zion espainieraz hitz egin zezan, ezer ez nuela ulertzen eta. Irakasleak begiratu ninduen eta galdetu zidan ea lehenago zergatik ez nuen esan. Baina nik, zein hizkuntzatan hitz egiten ari zen ere ez nekiela, nola eskatuko nion halakorik? Horrelaxe izan nuen euskararen, euskaldunen berezko hizkuntzaren, existentziaren lehen berria. Eta jakin nuen Euskal Herrian bizi nintzela eta ez Espainian, nik hasieran pentsatzen nuen bezala.

Baina hori ez da guztia. Nire beldurra areagotu egin zen ikasgaiak euskaraz izango zirela eta, ezer ez nekienez, guztiak suspendituko nituela pentsatu nuenean. Baina albiste hau xe eman zidaten: ez nuela euskara ikasi beharrik, zuzenean batxilergora sartzea zegokidalako. Zortetik handiena izan nuen... momentu horretan, jakina.

Orduko hartan zorionekotzat hartu nuen hura gaur egun faltan botatzen dut eta guztiz beharrezkoa zait: hizkuntza hori ikasteak ate asko irekitzen dizkigu hemen bizi garenoi, bai ikasketetarako, bai lana lortzeko. Ez legoke gaizki, beraz, euskara ikastea. Baina zerbait hasieratik beharrezko eta aldi berean garrantzitsutzat jotzen ez baduzu, denboraren poderioz hori ikasteko interesa edukitzeari uzten diozu. Tira, inoiz ez da beranduegi ikasteko, eta egunen batean helduko diot beharbada.

Bizimodu hobea baten bila

Nolabait ere, hizkuntzak, nire herrialdean, klaseen arteko desberdintasuna islatu du, kitxuak klase ekonomiko baxuagotik baitatoz. Garai haietan pentsaezina zen indigenek artizautzatik kanpoko lanposturen bat betetzera iritsi zitezkeenik.

Bereziki kitxuei buruz ari bagara, zera esan dezaket, beren familiei bizitza hobea eskaintzeko ilusio eta ametsarekin pixkanaka beren burua gaindituz joan diren pertsonak direla. Horietako asko eta asko beste herrialde batzuetara emigratzen hasi ziren, Europara eta Espainiara bereziki, batez ere hizkuntzaren erraztasunarengatik.

Lehen aipatu dizuedan bezala, berria izatea eta zure ohiturekin alderatuta oso desberdinak direnekin topo egitea oso egoera zaila da, eta pixkanaka ohituz joatea da espero duzun gauza bakarra. Bizimodu berri horretara hobeto egokitzeko, herrialde horretako ohitura eta tradizioak onartu behar dituzu. Horregatik, hain zuzen ere, indigena askok beren hitz egiteko, espresatzeko eta jantzeko modua ere aldatu dute. Denboraren poderioz, norberaren identitatea albo batera eta bigarren lerroan uzten da... Aldaketa horiek guztiek ekonomikoki hobetzeko premiari erantzuten diote.

Nire ama da aldaketa horien adibide. Adineko pertsonak beren egunerokoan beti daramate tradizionalki *anako* deitzen dioguna. Ziur naiz emigratu ez balu sekula ez litzatekeela jantziko gaur egun janzten den bezala: eskuz brodatutako alkandoraren ordezkari erositako kamiseta tipikoa janzten du, *anako*-aren ordezkari galtzak, alpargaten ordezkari zapatillak... Jantzkeraren aldatzera bultzatu duten arrazoiak bat lana da; izan ere, bere nagusiek esan zioten erosotasunaren izenean hobe zuela egin behar zituen lanetarako modu horretara jantzea. Horrenbestez, arrazoi nagusia lana galtzeko beldurra izan zen, nire amak iradokizun hori agindu gisa ulertu baitzuen, eta horregatik onartu zuen modu berri horretan janzten hastea.

Berarekin gai horri buruz hizketan, jantzkeraren berri horretara egokitzea oso zaila egin zitzaioala aitortu zidan, biluziki sentitzen zela, baina azkenean ohitu zela. Horrez gain, nire amak esan zidan hemen horrela jantzi zitekeela, baina Ekuadorren kalera irteteko errotuta ere ez zela horrela jantziko. Hortik ondorioztatu nuen nire amak, hemen bizimodu oso desberdina eraman arren, ez duela bere jatorria ahazten, eta

bere seme-alabentzako bizitza hobea bilatzeko bere herrialdetik atera zen emakume kitxua bera izaten jarraitzen duela.

Gazteen artean, egoera desberdina da. Nire garaikideak ez ginen hazi egunero gure arropa tipikoak jantziz; aitzitik, hemengo edozein neska bezalaxe janzten ginen: galtzak, blusak eta zapatillak. Nire eta nire anai-arreben kasuan, inoiz ez genuen jakin erosketak egitera joatea zer zen, gustatzen zaizun hori begiratu eta eramatea; nire aitak eta osaba-izebek beti bidaltzen ziguten arropa, eta ez zen beharrezkoa dendetara joatea. Hemen hasi ginen gauza berriak esperimentatzen.

Bidaiatzeak ez dakar herrialdez aldatzea soilik, bizimoduz aldatzea ere inplikatzan du, ohitura eta tradizioak aldatzea,

Bidaiatzeak ez dakar herrialdez aldatzea soilik, bizimoduz aldatzea ere inplikatzan du, ohitura eta tradizioak aldatzea, ama hizkuntza aldatzea hizkuntza menperatzailea ikasi eta integratu ahal izateko

ama hizkuntza aldatzea hizkuntza menperatzailea ikasi eta integratu ahal izateko, beste gauza askoren artean. Behin zure herrialdetik urrun zaudela, hutsetik hasi zaren tokiko hainbat pentsamolde zureganatzen hasten zara; nire amak beti esaten dit berak bidaiatu izan ez balu nik eta nire anai-arrebek agian ez genukeela eskola amaituko eta ni 20 edo 22 urterekin haurdun egongo nintzela. Ez da inola

ere erokeria, Latinoamerikan oso arrunta baita adin horrekin guraso izatea. Nik, aldiz, zortzi urte daramatzat Euskal Herrian zera ikusiz: jendea, familia bat osatu aurretik, bizitza gozatzen saiatzen dela; eta benetan bikain irizten diot, Latinoamerikan ez baita norbere bizitza egiteko denbora hori hartzen beste pertsona baten bizitza zaintzen hasi aurretik.

Nire pentsamoldea, gaur egun, Ekuadorko gazte askorenaren oso bestelakoa da. Gure bizitzan zein helburu genituen komentatzen nuen lagun batekin: berak esaten zidan 26 urterekin aita izan nahi zuela, eta niri erokeria hutsa iruditzen

zitzaidan. Nik, aitzitik, amatasuna 30 edo 32 urterekin planteatuko nukeela entzun zidanean, honelaxe erantzun zidan: «zer izan nahi duzu, ama edo amona?».

Nire ustez, leku desberdin batean egoteak aldatu egiten zaitu alderdi askotan. Eta aldatzea ez dago gaizki, baina beti ere norberaren jatorria eta sustraiak ahaztu gabe, eta norberaren altxor nagusiak, hizkuntza eta kultura, alde batera utzi gabe. 🌱

[Erredakzioan euskaratua]

Kultura berriak bizitzeko aukera

Aminata Diop Seck

Amher SOS Arrazakeria elkarteko kidea

Emakumea naiz. Beltza naiz. Afrikarra naiz. Senegaldarra naiz. Wolof naiz. Ezkertiarra naiz. Borrokalaria naiz, eta feminismoak gizon eta emakumeen arteko berdintasuna bilatzen badu, feminista naiz. Euskaldun sentitzen naiz, nahiz eta oraindik 'eus-kara ez dudan'... baina horretan ari naiz.

Senegal Afrikaren baitan

Afrikarra naiz, eta Europatik hain gertu eta aldi berean hain urrun dagoen kontinente horri buruz nahi nuke aritu, hain ezezaguna eta aldi berean hain ezaguna pobrezia, goseari, analfabetismoari, gaixotasunei, tragediei eta abarrei buruz hitz egiten denean.

Afrika aniztasun kultural, linguistiko, etniko eta erlijioso handiko kontinentea da (eta ez da herrialdea). 2.000 herri desberdin baino gehiago ditu, eta 1.300 berezko hizkuntza baino gehiago. Ezinezkoa da, nire ustez, afrikar kultura bati buruz hitz egitea. Horrenbestez, nahiago dut Senegali buruz hitz egin, Afrikako 54 herrialdeetako bati buruz, zeinaren izen ofiziala Senegalgo Errepublika den –woloferaz ‘gure itsasontzia’ esan nahi du–. Senegaldar kultura bati buruz hitz egitea ere oso arriskutsua da, herrialdeak duen aniztasun linguistiko, kultural eta etnikoa kontuan hartuta.

Woloferraren garrantzia eta rola

Wolofera da nire ama hizkuntza, baina, sarritan, lekuaren, gaiaren, unearen edo solaskidearen arabera, pentsatu woloferez, frantsesez, gaztelaniaz edo gaur egun batzuetan nire oinarritzko euskaraz ere egiten dut. Batzuetan hizkuntza guztiak nahasiz ere pentsatzen dut. Nire egunerokoa hizkuntzen nahasketa bat da. Eta etxean zein hizkuntza hitz egiten dugun galdetzen didatenean, inoiz ez dakit ziur erantzuna. Borroka asko egin dugu frantsesa gure eguneroko hizkuntza izan ez dadin, baina hizkuntza horren eragina izugarria da oraindik. Eragin hori argi nabarmentzen da hizkera tekniko edo hainbat termino espezifikoko eskatzen dituzten gai jakin batzuei buruz jarduten dugunean.

Senegal kolonia frantsesa izan zen (utzi ote dio izateari, dagoeneko?). Hezkuntza elebiduna da, eta alde batetik frantsesa eta bestetik sei hizkuntza nazional (wolofera, pulaarera, sererera, diolera, soninkera eta mandinkera) biltzen ditu. Wolofera biztanleen %40en ama hizkuntza da, eta %40en bigarren hizkuntza. Datu oso garrantzitsua da hori, kontuan hartzen badugu Afrikako herrialde gehienetan gehien hitz egiten den hizkuntza konkistatzailearena dela.

Erljioa eta kultura

Senegalen gehiengoaren erlijioa musulmana. Biztanleen %90 baino gehiago musulmanak dira, eta horietako gehienak oso praktikanteak, gainera. Hala eta guztiz ere, sineskera mistikoa oso hedatuta dago oraindik. Herrialde horretan ere kulturak asko eragiten du erlijioan. Senegaldar emakume tipikoak ez darama zapi islamikorik. Izan ere, emakume horien jantzien kolore alai eta deigarriak dira atentzioa ematen duten lehen gauza; horrela, lekuri urrun eta hondatuenean ere alaitasuna eta bizitzarekiko grina transmititzen dute. Gizartea oso irekia eta adeitsua da Senegalen, eta horri esker uler daiteke hainbat eta hainbat kultura, erlijio eta hizkuntza desberdinen arteko bizikidetzaren onak.

Emakumeen hezkuntza

Nesken hezkuntzarako sarbideak arazo larria izaten jarraitzen du, batik bat landaguneetan. Guraso askoren ustez, neskak eskolara eramatea denbora eta diru xahutze hutsa besterik ez da; garrantzitsuena, aldiz, etxeko lanak egiten eta etorkizuneko senarrak zaintzen irakastea da, kontuan hartzen badugu neska bat ezkontzen denean senarraren familiaren etxera joaten dela bizitzera. Hiriguneetan, neskek zorte pittin bat hobea daukate, duela urte batzuetatik hona gero eta neska gehiago ikusten baitira eskolatan. Eta dagoeneko ez du halako harridura sortzen ikasgelatan mutil baino neska gehiago ikusteak, batik bat bigarren hezkuntzan; izan ere, ez dugu ahaztu behar lanbide asko eta asko soilik gizonentzat gordeta daudela. Mutilek eskola utz dezakete eta lanbide bat ikasi; baina, emakumeen kasuan, lan on bat edukitzeko bide bakarra ikasten jarraitzea da.

Guraso askoren ustez, neskak eskolara eramatea denbora eta diru xahutze hutsa besterik ez da; garrantzitsuena, aldiz, etxeko lanak egiten eta etorkizuneko senarrak zaintzen irakastea da

Emakumeen ahalduntzea

Landako emakumearen bizitza ez da erraza. Emakume oso langileak dira, beti lanpetuta eta lan bat baino gehiagorekin: ereitea, ur bila joatea, garbitzea, seme-alabak zaintzen dituen bitartean azokako saltokia gobernatzea... Bitartean, gizonezkoek berriretan igarotzen dute eguna. Hirietan pixka bat aldatzen da kontua: ohikoa da biek lan egitea; baina onartu beharra dago etxeko lanak batez ere emakumearen gain daudela, izan etxeko langile, izan etxeko anderea bera.

Alde batetik, senegaldar emakumea oso borrokalaria da bere eskubideen alde; baina, bestetik, ama eta emazte betebeharrak

(etxea eta familia zaintzea) onartzera derrigortuta sentitzen da. Independentzia garaitik, emakumearen rola asko sustatu da herrialdearen garapen ekonomiko eta sozialari begira. Emakumearen independentzia ekonomikoaren eta lan eta finantza merkatuetara sartzearen aldeko hainbat gizarte politika garatu dira. Hitz batean, emakumeak beren emantzipazioa landuz joan dira, hitz hori erabiltzen ez den arren.

Emakumeen aurkako genero bortizkeria larriena, nire us-tez, poligamia da. Emakumeen beldur handiena, hain zuzen ere, beren senarrak egun batetik bestera berriro ezkontzea da, nahiz eta azken urteotako joera, batik bat hirietako gazteengan, emazte bakarra edukitzea den.

Klase sozialak

Eguno klase sozialak erresumak existitzen ziren garaiko lanbideetatik eratortzen dira. Wolofak kasta sistema baten pean gobernatzen ziren; gaur egun ere indarrean jarraitzen du oraindik sistema horrek, baina garai batean baino zorroztasun txikiagoarekin. Noblea ezin zen zapatariaren alabarekin ezkondu, eta kantaria ere ez urregilearekin. Tradizio hori desagertzen ari da pixkanaka, batez ere hirietan; baina familia askotan, oraindik, ez nahastea da araua. Ez dio axola diru gehiago edo gutxiago nork duen. Tradizioa errespetatzea da helburua.

Emakume etorkinak Espainiako Estatuan

Espainiako Estatura 2004an iritsi nintzen, eta Senegaldik Espainiako Estatura migratzen duten senegaldar emakume gehienak bezala, familia berriz elkartzeagatik etorri nintzen. Ohikoena haxe baita, lehenbizi gizonak ateratzen dira bizimodua ateratzera, eta gero beren emazte eta seme-alabak ekartzen dituzte. Dena den, gizon askok nahiago dute hemen bakarrik bizi, eta familiak beren herrian geratzen dira. Eta gero eta emakume gehiago daude beren kontura irteten

direnak eta emigrazioaren abenturari ekiten diotenak, baina zehaztu beharra dago emakume ezkongabe edo dibortziatuak izaten direla.

Wolof kulturari buruz lehen egindako analisisia ikusita, kultura, erlijio eta hezkuntza arloko ezberdintasunak aintzat harturik, esan genezake integrazioa konplexua eta uste baino prozesu luzeagoa izaten dela. Aldaketa ia errotikoa da, eta Espainiako Estatura migratzen dugun afrikar emakumeek –espainiar kolonia ohi gutxi batzuetakoek ezik– topatzen dugun lehen arazoa hizkuntzarena da. Latinoamerikar emakume migratzailearekin alderatuta, desabantaila ikaragarria da. Latinoamerikarrak lehen egunetik sar daitezke lan merkatuan (kasu gehienetan merkatu beltzean, egia esan), baina guk hizkuntz ikaskuntza prozesu bat igaro behar dugu aldeztu aurretik.

Espainiako Estatura iritsi nintzenean, dena erraza izango zela pentsatu nuen. Egia esan, ez daukat kexatzeko arrazoi handirik, nik baino askoz okerrago pasatu duten beste batzuen aldean; baina, hala eta guztiz ere, gauzak ez zaizkit nik uste nuen bezala joan. Ikasketak nituen, gaztelania ere gutxi gorabehera hitz egiten nuen, eta, paperak behar bezala nituen, nire ikasketekin eta ordura arte egindako lanarekin bat zetorren horretan lan egiten has nintekeela pentsatzen nuen. Baina berehala konturatu nintzen pentsatutako hori ez zela beteko, errealitatea guztiz desberdina zela. Kaleko jendeari ez nion oso ongi ulertzen, baina Zapaterori den-dena ezin hobeki ulertzen nion.

Hona etorri eta hiru astera, berriro nire herrialdera itzultzekotan egon nintzen. Baina, tira, ikus dezakezuenetz, hamahiru urte pasatu dira eta oraindik hemen nago. Eta ez naiz bakarra. Nik bezalaxe pentsatu duen jende asko ezagutu dut, gizon zein emakume, baita azkenean itzuli diren asko ere, batik bat krisi ekonomikoaren unerik latzenetan. Nik esaten nion nire senarrari ezin nuela horrela bizitzen jarraitu: egun osoa ia bakarrik (berak gauez egiten zuen lan, eta goizez ikasi egiten zuen), eta epe laburrean lan egiteko ia batere aukerarik

gabe. Hona etortzea amesten duten hango gure lagunek pentsatuko dutenaren beldurrez ez gara gutako asko jaioterrira itzuli. Gurasoei azalpenak emateko beldurrez.

Nire lehen semea jaio eta sei hilabetera, hau da, Bartzelonara iritsi baino hamabost hilabete geroago, udalaren lanbide plan batean lan egiten hasi nintzen. Eta orduan hasi nintzen beste herrialde eta beste kontinente batzuetako etorkinak ezagutzen, eta, leku desberdinetatik etorri arren, gauza asko eta asko partekatzen ditugula ikusten. Eta horrela, lanez lan, denetik egiten aritu izan naiz: kale garbitzaile, sukaldeko laguntzaile, etxe garbitzaile, elikagaien manipulatzaile, zaharren eta umeen zaintzaile... Denetik, oraindik nire herrialdean nengoenean lan egitea

Gehienok arrazoi ekonomikoengatik migratzen dugunez, sarritan ez gara honetaz konturatzen: nire iritiz, aberastasunik handiena beste kultura batzuk bizitzeko aukera izatea da

pentsatzen nuen hori ezik. Eta pixkanaka-pixkanaka ahaztuz joan naiz egun batean karrera bat eduki nuela. Hala eta guztiz ere, ez diot inoiz ikasteari utzi. Aukera izan dudan guztietan ikastaroak egin ditut. Eta atzerritarren legea ongi ezagutzeko jakin-min handia izaten jarraitzen dut: urte askotan zehar, emakume askori

lagundu behar izan diet beren dokumentazioa tramitatzen, eta baita emakume etorkin eta langile gisa dituzten eskubi-deak indarrean jartzen ere.

2013an, langabezia sari ia guztiak agortu ondoren, hiriz aldatzea erabaki genuen, zorte hobearen bila. Estatistikei begirada bat emanaz, estatuko langabezia indize txikiena Euskal Herriak zuela ikusita, hona etortzea erabaki genuen. Eta gure hiru urteko semearekin bizitza berri bati, esperientzia berri bati ekin genion hemen. Jakina, orduantxe izan genuen lehen harremana euskararekin. Hona iritsi eta bi astera, euskara ikasteko matrikulatu nintzen. Katalunian izandako esperientziarekin, oso azkar ulertu dut, hiru urteko seme bat

edukita, umeak eskolaratzerakoan erabiliko duen hizkuntza ezagutzearen garrantzia eta premia. Gehienok arrazoi ekonomikoengatik migratzen dugunez, sarritan ez gara honetaz konturatzen: nire iritziz, aberastasunik handiena beste kultura batzuk bizitzeko aukera izatea da, gure pentsamolde eta jokabideetan hain onak ez diren gauzak alde batera utzi ahal izatea, eta kultura berritik gure ongizate pertsonal eta familiarerako onuragarriak izan daitezkeen alderdiak hartzea. Nik, bederen, ahal dudan guztia aprobetxatzen dut.

Bizi naizen herrian etorkinei atzerritarren legearen inguruan benetan laguntzen dien elkarte bat badagoela jakin nuenean, boluntario bezala izena eman nuen eta nire aisialdian ahal nuen guztian laguntzen hasi nintzen. Asko babestu naute iritsi berri batek gehien behar dituen gauza konplexuenetan ere: umeentzako jarduerak bilatzea, hezkuntza zentroa hautatzea...

Elkarte horretan lehenik boluntario gisa eta gero langile modura izan dudan parte hartzeak asko eman dit, eta asko ematen jarraitzen dit. Hogei herrialdetik gorako emakumeak ezagutu ditut, bakoitza bere izaera kultural eta ideologikoarekin eta, batik bat, emakume etorkin gisa dituzten bizipenekin. Kulturaren, hizkuntzaren, erlijioaren ikuspuntutik ezberdintasun asko izan ditzakegu, baina emakume etorkin izateak batzen gaitu, horrek esan nahi duen guztiarekin. Beste bi kiderekin batera koordinatzen dudan emakume talde bat daukagu, eta gure xede nagusia gure egoera laboral, sozial, ekonomiko eta familiarra hobetzea da. Ahalduntzearekin, sentsibilizazioarekin eta emakume etorkinen eta batik bat etxeko langileen eskubideekin lotutako gaiak jorratzen ditugu emakume horiekin batera.

Ezin dugu Espainiako Estatuko emakume etorkinez hitz egin etxeko langileen gaia ukitu gabe. Izan ere, Euskal Herrian, adibidez, Sortzen aholkularitzak eta Mujeres con voz elkarteak egindako azterketa baten arabera, etxeko langileen %87 emakume etorkinak dira. Egiten duten lana garrantzitsua izan arren, gutxien baloratutako, okerren ordaindutako

eta gutxien babestutako langileak dira. Emakume, atzerritar eta etxeko langile izateagatik, egunero-egunero sufritzen dute diskriminazioa. Beren oinarrizko eskubideen urraketa zigorrik gabe gelditzen da sarritan, emakume horien egoera administratibo irregularragatik, lana galdu eta kalean gelditzeko beldurragatik. Emakume horiek ez dute klase sozialik, besterik gabe ikusezinak baitira.

Amaitzeko

Ondorio gisa, afrikar emakume beltzen zaurgarritasuna azpimarratu nahi dut. Emakumeok emakume izateagatik bakarrik diskriminatzen bagaituzte, afrikar emakumeak afrikar, beltz eta analfabeto izateagatik ere (suposatzen da afrikar emakumeak ezin duela idazten eta irakurtzen jakin) diskriminatzen dituzte, sarritan funtsik ez duten estereotipoetan oinarrituta (putak, otzanak, ezjakinak...). Horrenbestez, denok batera bakoitzak bere lekua eduki ahal izango duen gizarte berdinezaleagoa eraikitzeko deia egin nahi nuke. 🌱

[Erredakzioan euskaratua]

EGUNEN GURPILEAN

167 Kultura

Gure zinemaren historia petrala?
Bertsolari(tz)aren jokia eta jolasa
Miren Artetxe

173 Ekonomia

Katalunia: ekonomia eta politika
Trump presidentea lidergo bila: Senatu
eta Kongresuko hurrengo bozketak
Europako Batasuna bidegurutzetan
Henrike Galarza

179 Soziolinguistika

Argazki finkoak
Deserosotasunaren pedagogia
Maurizia
Txerra Rodriguez

184 Glokalia

Munduan egia unibertsal errepublikarra
agertzen denean
Ignazio Aiestaran

Gure zinemaren historia petrala?

Tapiz gorriaren ingurumarietan izan da aurten ere euskal zinemagintzaren diagnosirako tarte ofiziala, Donostiako Zinemaldiaren 65. edizioan. Euskal hedabideek fokua bertan jartzearekin bat heldu zaizkigu datuak: aurten proiektatu diren berrehun eta hamahiru filmetatik hamalau izan dira Euskal Herrian ekoitziak, eta horietatik zazpi euskarazkoak: *Handia*, *Nur eta herensugearen tenplua*, *Akelarre*, *Areka*, *Bitxirula*, *Elkarrekin-Together* eta *Euritan*. Urtero bezala, Zinemaldiak, Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak eta Euskadiko Filmategiak antolatzen duten Zinemira sailean lehiatu dira euskal film horietako ia denak; baina, aurten ere izan da euskarazko film bat sail ofizialean ere. Orain gutxi *Loreak* eta *Amama* izan ziren bezala, Aitor Arregi eta Jon Garañok zuzenduriko *Handia* filma izan da aurten urrezko maskorrerako lehian. Bejondeiela Moriartienekoei.

Ez naiz zine kritikaria. Ez aditua. Ezta aritua ere. Badaitortzuet: zailtasuna zertan datzan azaltzen ez badidate, ez naute produkzio eta posprodukzio lanen kontakizunek liluratzen. Ni, nire sinplean, istorioek erakartzen naute. Eta gure zinemari buruzko diskurtsoetan nabarmentzen dut, azkenaldion, istorio bat eraikitzen ari dela. Narratiba komun bat.

Jon Garaño, *Handia* filmaren zuzendaria:

Sentsazioa daukagu azken urteetan Euskal Herrian oso zinema erakargarria egiten ari dela. Duela urte batzuk esaten nuen gustatuko litzaidakeela euskal zinemak era guztietako pelikulak egitea: hasieran, euskarazko film guztiak komediak ziren; gero pasatu ginen dramara. Iruditzen zait gauzak aldatzen ari direla eta era guztietako filmak ditugula orain. [...] Uste dut gero eta

pluralagoa dela gure zinema, eta pozgarria da, zerbait ondo egiten ari garen adierazle.

Bada azken aldian aski zabaltzen ari den diskurtso bat euskal zinemaren inguruan, baikortasunetik baikorkeriara lerratzen ote den nabarmentzen zaila dena. *Loraldiaz* hitz egiten da. Urte askoan egindako lan isilaren ondorengo uztaz: Jose Maria Goenaga, *Handia* pelikularen gidoigilea:

Azkenaldian gehiago nabari da, baina *Aupa Etxebeste!* (2005) estreinatu zenetik Zinemaldian bidea egin du euskal zinemak, eta orain uzta jasotzen ari gara.

Istorio horrek flashback bat behar du. Izan ere, azken hamabi urteotan ohitu egin gara euskarazko fikziozko filmak ikustera (urtean bat, gutxienez). Baina, komeni da aipatzea 1989 eta 2005 bitartean ez zela euskaraz ekoitziriko fikziozko pelikula bakar bat ere egin. Hamasei urtez. Bat-batean, Asier Altuna eta Telmo Esnalen *Aupa Etxebeste!* ikusi genuen 2005ean, eta hurrengo hamar urteetan euskarazko hogeiki fikziozko lan ekoitzi dira EAEn. *Kutsidazu bidea*, *Ixabel* ekarri ziguten Mireia Gabilondo eta Fernando Bernuesek (2006). *Eutsi!* izan zen hurrengoa (Alberto Gorritiberea, 2007). Eta bata bestearen atzetik jaso genituen *80 egunean* (Jon Garaño eta Jose Maria Goenaga, 2010), *Urte berri on, amona!* (Telmo Esnal, 2011), *Bypass* (Patxo Telleria eta Aitor Mazo, 2012) eta *Amaren eskuak* (Mireia Gabilondo, 2013), esaterako. Ondoren etorri zen, Jon Garaño eta Jose Maria Goenagaren eskutik, *Loreak* filma, eta fenomeno. Antxon Ezeizaren *Ke arteko egunak* filmarekin hogeita bost urte lehenago bezala, *Loreak*-ekin iritsi ginen historian bigarren aldiz Zinemaldiko sail ofizialera, orain hiru urte, eta Asier Altunaren *Amama*-rekin hirugarrenez, orain bi.

Orduko narratiba unibertsaltasunarena bilakatu zen. Goya sarietarako proposatua izan zen *Loreak*, eta atzerriko film onenaren Oscarrerako hautagai ere bai, ia. *Amama*-ri, berriz, Euskadiko Zinema Aretoen Elkarteak (EZAk) II. EZAE Saria eman zion, «hemen bakarrik egin zitekeen pelikula unibertstala» zelako. Homologatu egin gintuzten.

Aitor Arregi, *Handia* filmaren zuzendaria:

Uste dut apustu bat egin dela, bere garaian egin zen bezala, euskal zinema indartzeko, erakunde batzuen artean: Eusko Jaurlaritza, ETB... Horrek sendotu egin du zinema, baita profesional talde bat ere, azpiegiturak...

Izan ere, zinemagintzan, bestelako kultur adierazpide askorekin alderatuta, ekoizpen baldintzak erabakigarriagoak dira, produktu artistikoa gauzatu ahal izateko. Kultura eta industriaren bidegurutzean sortzen omen da zinema. Hemen oinarri dokumentala: Miren Manias ikerlariaren *Euskarazko zinemaren produkzioa eta finantziazioa (2005-2012): hamai-ka fikziozko film luzeren azterketa ekonomikoa* doktore-tesiak argi uzten du azken hamarkadetako kultur politiketan izan diren aldaketek eragin zuzena izan dutela oraingo euskal zinemaren ernetzean. Hor daude, besteak beste, *Euskal Ikus-entzunezkoen Liburu Zuria* -2003an sektoreko eragileen beharrak eta jorratu beharreko lehentasunak zehaztu zituen-, 2007ko Ikus-entzunezkoen Finantzatze Dekretua edo ekainean aurkeztutako ikus-entzunezkoetara bideratutako diru-laguntzen plana. Badirudi, beraz, EAEn, zinema etengabeko ernaldian dagoela orain, eta emaitzak eman eta eman ariko dela etorkizun hurbilean.

Ez diot nik pozik egoteko motiborik ez dagoenik. Ezta gutxiagorik ere. Baina, susmoa dut badirela istorio honetan pertsonaiak eta korapiloak konplexuago bilakatuko lituzketen hainbat elementu, neroni errealitatean identifikatzeko gai ez naizenak. Horregatik nahiago dut fikziozko istorioa irudikatu. Dokumental faltsu bat, esaterako. Joseba Sarrionandiak *Lapur banden etika ala politika* saiakeran kontatzen du nola Franco hil berri zela apustu egiteko eskatu izan baliote Joseba haurrari, ea bertsolaritza edo zinema, zein izango zen euskal kulturaren etorkizuneko arte nagusia, ez zuela zalantza handirik egingo. Zinemaren alde, noski. Ba, egin dezagun *Belarraren ahoa* bat. Demagun Jaurlaritzak hasieratik zinemaren alde egiten duela. Hizkuntz eta lurraldetasun irizpideei buruzko

erabaki ausartak hartzen dituela. Zuzendari-talde berriekiko eta ekoizpen txiekiekiko politikak martxan jartzen dituela. Irudika dezagun zer litzatekeen orain euskal zinemagintza.

Berandu da Joseba txikiari arrazoi emateko. Baina, Miren Maniasek ongi adierazten duen gisan, gaur egun euskal zinema industria badago; badugu gaitasuna filmen produkzioa, banaketa eta erakusketarako; produktuari dagokionez, badakigu zinema ona egiten; teknikoki eta artistikoki baliabi-deak badauzkagu. Orain, 'kontatzea merezi duen' istorio bat kontatzea da kontua.

Bertsolari(tz)aren jokia eta jolasa

Sarrionandiak *Lapur banden etika ala politika* saiakeran argi adierazten du nola bera haurra zen garaian ia anakronismoa zen bertsolaritza. Nola ez zuen bertsolaritzaren alde apustu egingo, handik berrogeita hamar urtera bizirik egongo ote zen galdetu izan baliote. Pentsatzekoa da apustu hura batek baino gehiagok galduko zukeela.

Alta, bizirik dago bertsolaritza. Oraintxe bertan, bizi-indar erakustaldi bete-betean, gainera. Hasi da Euskal Herriko Bertsolari Txapelketa Nagusia, andere-jaun-eta-bestelakook. Irailaren 23an abiatu zen Baigorriin, eta abenduaren 17an amaituko da BECen, Segura, Leitza, Zalla, Zumaia, Tolosa, Bastida, Irun, Maule-Lextarre, Durango, Amurrio, Donibane Lohizune eta Iruñetik igaro ondotik. Txapelketa. Bere irudi, bere sintonia, bere irrati-telebistetako tarte, bere final eta bere kiniela.

Eta esango dugu txapelketa ilusio bat dela, bertsolaritza ez dela BEC, finalaren biharamunean Barakaldon saio berbera antolatuz gero ez lirakeela ehun pertsona bilduko. Eta egia da, beharbada. Esango dugu txapelketaren eragina handiegia dela, bertsolaritza denaren eta ez denaren irudia definitzeko gehiegizko gaitasuna duela gauza onerako. Txapelketan sartzen ez den bertsolari eta bertsolaritza mota asko dagoela. Eta egia da.

Bertsolaritza vs Txapelketa dikotomia, ordea, dikotomia guztien gisara, eraikuntza bat da, bertsolaritza bera eraikuntza bat den bezala. Eta hain justu, guk hala pentsatu nahi izan ala ez, bertsolaritza bera, praktika kultural eta sozial gisa, ezin da ulertu txapelketarik –edo bederen lehiarik– gabe. Denis Laborde ikerlariaren arabera, XIX. mendean eman zitzaion bertsolaritzari kultur estatusa. Ordura arte paisaiaren parte zen praktika, garai hartan igo zen oholtzara; frontoitik antzokira sartu. Gaur egun ezagutzen dugun bertsolaritzaren antza orduantxe hartu omen zuen bertsolaritzak. 1850etik 1935era doan tartean Anton Abbadiak sorturiko Lore Jokoetako bertso-sariketen bidez, arian-arian, bat-bateko bertsolaritza antzemana eta izendatua izan zen, ikuskizun bilakatua, ebaluagarri gina. Eta lehiak berak eraman zuen bat-bateko bertso saioa modu jakin batean egituratzera, antzezpen antolamendu bat finkatuz. Ordukoa da, esaterako, puntu-erantzuna. Gaur egun plazako edozein saiotako ariketa ia saihestezina dena, 1880ko irailaren 26an sortu omen zen, zehazki, Donostiako Printzipal antzokian. Goizeko 11etarako lehiarako kantuan ziren sei bertsolari, tartean Pello Errota eta Udarregi. Saioan zehar azkar nabaritu zen bi horien artekoa zela norgehiagoka. Bertsoaldiak bata bestearen atzetik kateatu arren, ez omen zegoen modurik inor garaile jotzeko. Berdinketa hura hauste aldera, epaimahaiak ariketa bat proposatu zien bi bertsolariei: epaile bakoitzak bertsoaren lehen puntua jarriko zien bi bertsolariei, horiek hurrengo hiru puntuak atoan bota zitzaiten. Pello Errota eta Udarregik erronka onartu, eta ezarian, bertso-sariketetako eskaletan sartu zen geroztik izerdi franko isurarazi duen ariketa.

Gaur egungo bertsolaritza ezin da ulertu, mugimendu gisa ere, Espainiako Gerra baino lehenagoko bi txapelketak (1935-1936) ez eta Euskaltzaindiak antolatutako txapelketak (1960-1982) aintzat hartu gabe. Ezin da azaldu gaur egungo bertsolaritza euskal gizartearen zati batek bertsolaritzari egotzi dion (eta bertso-mugimenduak bere gain hartu duen) funtzio sozial eta sinbolikoa kontuan hartu gabe. Txapelketa

Nagusiko txapelak garaikur izatetik haratagoko esanahi *hori* ere baduela ulertu gabe.

Ezin da azaldu nola bilakatu den gaur egungo bertsolaritza gaur egungo bertsolaritza, besteak beste, Basarriren, Amurizaren, Egañaren edo Lujanbioren ekarpenik gabe. Eta ekarpen horiek ekarpen bilakatu dira, hein handi batean, txapelketak bere karga sinboliko osoz zilegiztatu eta erreproduzitu dituelako. Plazatik BECera eta BECetik plazara, behetik gorako eta goitik beherako eraginak daudelako, deanean bezala, bertsolaritzaren sozializazioan ere.

Eta hala ere esango dugu lehiak ez duela zentzurik bertsoan, ezinezkoa delako bertso baten balioa zenbakitara ekartzea. Eta egia da. Are gehiago –edo ez–, Bertsolari Txapelketa Nagusiko finalean.

Joseba Zulaikak hala zioen 1985ean:

Lehen mailako bertsolariek ez dute ia inoiz pottorik egiten, beren errimak txukuntasun miragarriaz osatzen dituzte, melodiaren erritmoa ederki gordetzen dute, eta jarritako gaiari paregabe lotzen zaizkie behin eta berriro. [...] Halaz ere, txapelketaren norgehiagokako probaleku estuan ikusi nahi ditugu. Eta hortarako juradu baten epaiketa behar, puntuazio bat eman, bertso ‘hobea’ eta ‘txarragoa’ bereizi. Baina bi bertso teknikoki errugabeak badira, eta bat bestea baino hobea dela erabaki behar bada, zeri begiratu behar dio juraduak? Bertsoaren ‘esanahia’, ‘gaiari lotzea’, ‘ziria sartzea’, ‘sakontasuna’, ‘grazia’, ‘bihotza’ eta holakoak hartu beharko ditu kontutan.

Hortxe dago koska. Epai ofizial eta ez ofizialen bidez, txalotzen dugunaren edo ez dugunaren bidez erabakitzen da txapelketan zerk ezaugarritzen duen bertso baten ontasuna. Txapelketan ez delako erabakitzen nor den bertsolaririk *onen*a, baizik eta zein bertsolaritza mota izango den *kanonikoa*. Nondik nora eraiki nahi dugun bertsolaritza. Zein gizarteren ispilu izan nahi dugun, eta zein gizarte eraldatu.

Eta esango dugu pixka bat esajeratzen ere ari garea, txapelketa txapelketa besterik ez dela. Eta hori ere egia da. 🍷

Ekonomia

Henrike Galarza

Katalunia: ekonomia eta politika

Katalunia independente baten ekonomiari buruzko hainbortze iritzi entzun ondoren, zaila da batzuek edo bertzeek errandakoa ez errepikatzea. Alde batetik, ezin ahaztu diruak, kapitalak, aberririk ez duela. Herri independenteak, estatu mota jakin bat dutenak, ez dira ekonomikoki buruaskiak, are gutxiago energia iturririk gabeko Europako Batasunean. Elkarmentekatutasun ekonomikoa, lehia sutsua eta espezializazioa dira gaur egungo mundializazio neoliberalaren ezauzgarri zenbait. Zaila da jakitea nolako bilakaera ekonomikoa izan lezakeen Katalunia independente batek, baina zaila da ere Espainiaren barneko ekonomia katalanaren bideak aurreratzeko esatea. Lan banaketa neoliberallean aunitz eragin ezberdinak, aurkakoak batzuk, jokoan direnez, epe ertainean eginen liratekeen inbertsioak ezin zehaztu.

Elkarte horretatik Erresuma Batuko irteeraren prozesua erakusten ari den ildoan, negoziaketak dira gakoa. Erraterako, pentsio publikoei dagokienean, Espainiako Seguridada Social-en sistemari orain arte haien kotizazioak ordaindu dizkioten langile zein enpresekiko estatu espainolak duen erantzukizuna ezin da aldeakartasunean erabaki. Aunitz langile espainiarrek haien pentsioak Frantzia edo Alemania edo Suitzako gobernuetatik jasotzen dituzten modu berberean jasoko litzukete pentsiodun katalanek. Bertze aldetik, baina, erabaki politikoen eragin ekonomikoari dagokionean, arras nahasiagoa da egoera. Estatu espainolak Katalunian egindako inbertsioei, eta pilatutako zor publiko espainiarraren Kataluniako zatiari, dagokien zenbateko zehatz eta objektiboa lan tekniko baten bitartez kalkulatzeko ikaragarri zaila da. Horrez

gain, independentzia zigortzeko-edo, Katalunia independenteko produktuen, eta inbertsioen, aurkako boikotaren aukera ere aipatu dute, nahiz eta harreman ekonomikoen politizazioa enpresarientzat nahiko arrotza izan. Zentzu horretan, denerarik entzun dugu ere Kataluniako enpresa zirkulu eta enpresari jakin batzuegandik. Sabadell bankuaren presidentea, tartean. Azken horrek, prentsaren urrean adierazpen nahasi eta hutsalak egin ostean, bankuaren egoitza soziala Kataluniatik kanpora aldatzera doazela iragarri zuen, eta Caixabank bankuak ere antzeko erabakia plazaratuko duela ziurtatu dute. Bi banku horien portaera dela eta, bitxia da horiek bezalako garrantzi handiko albisteak asteburuan, edo ortzirale arratsaldean, inguruko finantza merkatuak itxirik direnean, ez iragartzea. Beharbada gordailu ihesa aurreikusituzena baino handiagoa izaten ari zelako ibili dira presaka.

Zuhurrago agertu zen Guindos Ekonomia ministroa, banku katalanak, banku espainiarrak diren heinean banku europarrak ere badirela gogorazteko, Europako Banku Zentralaren babes osoa dutela esanez bide batez. Ezin da auresan Kataluniatik alde egiteko erabaki horiek uholde baten lehenbiziko ttantak diren edo ez, baina bi banku katalanek haien bulego eta lanpostuak Katalunian gordeko dituztela iragarri dute. Bezeroak lasaitzeko moduko albistea izanda ere, lekualdaketak horiek independentziaren aukerari sinesgarritasuna eman diotelakoan gaude. Izan ere, uneko gorroto eta pozez gain, egunoroko bizitzan gauza gutxi alda lezake independentzia politikoak. Abagune honetan, faltan sumatzen ari gara katastrofe bat, krisialdi bat, 'aukera berrien garaia' dela dioten adituak, *coach* xeble horiek bereziki. Egia da, hasiera batean behintzat, Europako Batasunetik eta eurotik kanpo ibili beharko lukeela Katalunia independenteak; baina akordio monetario bat lor daiteke haren banku zentral berria Europako Moneta Sisteman sartzeko, eurotik at dauden Europako Batasuneko kideen monetekin bat eginez. Halaber, urrutia-goko lagunak, Errusia edo Txina erraterako, elkarlanerako prest ager daitezke, nahiz eta herri horiek aldebakarreko

independentziarik ez onartu. Kapitalen ihesa gorabehera, pentsatzekoa da Katalunia bezalako herri batentzat finantza merkatuetako dirua egonen dela.

Hala ere, estatu espainiarrarekiko negoziaketan emaitza gaikoa izanen delakoan gaude. Denbora kontua izateaz gain, *brexit*-aren erabakiarekin gertatzen ari dena ikusita, trantsizioan zehar bi herriek haien arteko harremanetan aplikatu beharko luketen corpus juridikoa ez da egun batetik bertzerera zehazten. Erresuma Batuen kasuan bezala, aurrez adostutako itun sozioekonomiko argirik gabe egindako hautuen ondorio ekonomikoak berak bilakatu dira arazoaren osagai, arazo politikoari diruaren hotsa erantsiz. Rajoyren gobernuak afera honetan izan duen jarrera eta hartu dituen erabakiak, istiluen kontrako indar polizialek bozketa batean parte hartu nahi zutenak jotzeko agindua tartean, ez dira inolaz ere lagungarriak, eta merkatuen mesfidantza eta urduritasuna indartzen ari dira.

Trump presidentea lidergo bila: Senatu eta Kongresuko hurrengo bozketak

Trump presidentearen agenda zamatu dute kataklismoek eta Las Vegas hirian izandako sarraskiak (herri handi hartan, urteoro hogeita hamar mila pertsona baino gehiago hiltzen dira su armek jota). Zerga erreforma, aurrekontu federala, Obamacare (behartsuenentzako aseguru medikoa) eta Ipar Koreako krisialdia gutxi baziren, hona hemen sute izugarriak Kalifornian, edo Harvey, Irma eta Maria urakanak, Texas, Florida eta Puerto Ricon jasan behar izan zituztenak. Azken elkartutako herri independente horretan, Puerto Rico, Trump jaunak errandako eta egindakoek hango arduradun politiko eta hautetsien haserrea eragin dute. Washingtongo Kongresuan ordezkariarik ez izatearen ondorioz-edo, Puerto Ricoko jendearentzako laguntza urriegia izan zen, berandu ekarri zuten, eta gaizki banatzen ari ziren. Banaketan ikusi ahal izan dugu Trump presidentea eliza batean zeudenei

komunerako papera jaurtitzen, paketeak futbol amerikarreko baloiak balira bezala. Lerro hauetan Hungariako mugan errefuxiatuekin izandako gertakizun lotsagarria salatu genuenean –poliziek errefuxiatuei ogitartekoak jaurtitzen zizkietela, alegia–, ezin genuen pentsatu Ameriketako Estatu Batuetako presidente batek gauza berbera pertsonalki eginen zuenik. Erran zituenen artean, Puerto Ricoko jendearentzako laguntza zela-eta aurrekontu federal berria zapuztu egin zela aurpegiratu zien bilera batean zeuden tokiko agintariei, hango jendeak gehiago ahalegindu behar zuela gaineratuz.

Ameriketako Estatu Batuetako ekonomia ongi badoa ere, Yellen andreak zuzentzen duen Erreserba Federalak ez du indarrean dagoen interes tasaren tartea aldatu: urteko %1etik %1,25era, alegia. Zuzendaritzaren bileretan iritzi ezberdinak daudela jakin badakigun arren, tasen igoeraren ondorioak arriskutsuegiak direla pentsatu omen dute gehienek. Ez dira ekonomiaren sendotasunaz fio; soldaten igoerak aurreikusi baino polikiago gauzatzen ari dira, nahiz eta langabeziaren datu estatistikoak hasierako mugaren pean egon (biztanleria aktiboaren %5etik behera dago langabezi tasa), eta inflazio tasa ez da ia ezertan aldatzen ari. Beharbada, Trump presidentea ahal duen leku guztietan iragartzen ari den zerga erreforma ‘iraultzailea’ eta hari loturik dagoen 2018rako aurrekontu federala lotu arte, ez dute Yellen andreak eta enparauek zentzu batean edo bertzean erabakirik hartuko. Trump presidente ahoberoak gai horren inguruan mantendu duen isiltasuna lekuko, ez dirudi Fed-en azken erabakia gaizki hartu duenik. Bitartean, presidentearen esanetan, lau ideia nagusi ditu datorren zerga erreformak: irabazitako lehenbiziko hamabi mila dolarrengatik (hogeita lau mila bikoterentzako) zergarik ez ordaindu behar izatea; diru sarreraren araberrako hiru zerga tasa bakar-bakarrrik ezartzea, %12-%24-%35; orrialde bateko zerga-formularioa ezartzea eta legedi fiskalen sinplifikazioa. Beharrezko botoen bila, etengabe ari dira negoziazioak egiten Senatuan zein Kongresuan, mahai gainean bertze kontuak jarriz: aurrekontu federala, Obamacare programaren

ordezkapena, herrian lantoki berriak sortzeko enpresa estatubatuarrentzako erraztasunak, atzerriko merkataritzaren inguruko itunen birnegoziaketaren edukia...

Nazioartean, tradizionalki gertatu ohi den lez, askoz libreago ari da presidentea, sostengu politiko zabalagoaren eskutik. Ipar Korearen aurkako azken neurri, zigor, ekonomikoak eta Venezuelako agintari bolibartar batzuen aurkakoak, bertzeak bertze. Iranekin Obamak sinatutako itun nuklearra salatzean, aldiz, ustekabeko aurkari bat agertu zaio Trumpi: Mattis haren Defentsa ordezkaria, hain zuzen. Ohiko argudio zuhurrak erabiliz, Nazio Batuen Batzar Orokorrean Ipar Koreari buruzko haren buruzagiaren hitz gordinei, Ipar Korea herria «suntsituko duela» errateraino, zeharkako erantzun ezin diplomatikoagoa egin zien ospe oneko militar horrek. Ildo berberean ere, Tillerson diplomazialaria elkarriketarako deia egiten ari zenean, adierazpen eta irain beliko-komikoak egin zituen Trumpek *little rocket man* misilen gizon txikiaren kariaz. Gauzak horrela, urte amaiera arte saltsa politiko ederra izanen dela pentsatzen dugu, presidentetzaren indarra eta eraginkortasuna jokoan dira eta.

Europako Batasuna bidegurutzetan

Alemaniko hauteskundeetako emaitzak ikustean, sorbaldan hotzikara arin bat sentitu genuela aitortu behar dugu. Izan ere, bere burua ultraeskuindartzat duen alderdi bat hirugarren indar politikoa izatea, non eta Alemanian!, bada albistea. SPD alderdi sozialdemokratak, *Grosse Koalition* deritzoten aliantza zuhurraren eskutik emaitza txarrak izan ondoren, eta arrazoi nahiko alderdikoiak tartean, ezetz erran dio Merkel andreakin batera berriro gobernatzeari. Merkel andreak bere laugarren agintaldia jarraian ziurtatzeko behar duen sostengua ura eta olioia nahasi eta konbinatzetik atera beharko du, *Die Grünen* alderdi ekologista eta FDP alderdi liberalaren botoak eskuratzeko, AfD ultraeskuindarraren ahalezko laguntzari uko

eginez. Ekologistek betidanik eskatu ohi duten desnukleariazioa onartu ondoren, Europako Batasunaren zirkuluetan nolabaiteko kezka sortu da (neo)liberal alemanek gobernuaren sostengatu edo gobernuan parte hartzeko eskatuko dutenaren kariaz, azkenaldi honetan Europako Batasunaren aurkako kritika zorrotzak egiten nabarmendu baitira.

Mendebaleko mugaz bertaldean, lan legedi berri neoliberal atzerakoiak (*les ordonnances*) onartu eta ISF (*Impôt de solidarité sur la fortune*, ondarearen gaineko solidaritate zerga) kendu ondoren (soilki onibar ondarea zergapetzen duen zerga berri bat abian jarri da baina), 'aberatsen presidente' bataiatu omen dute Macron presidentea. Barneko mugimendu sozialen eta sindikatuen kritikak uxatu nahian, Macron bankariak, Sorbonako Unibertsitatean emandako hitzaldi batean, Europako Batasuneko Finantza ministro berezi bat eskatu zuen, aurkeztu zuen eurofinantzen erreforma zabal baten egitasmoaren osagai. Gaizki pentsatuz, Macron presidentearen euroasmoari bere garaian Sarkozy presidenteak proposatutako «kapitalismoaren birsortzearen» kutsua dariola erran genezake. Gainera, datozen hilabeteetan Alemaniako *suspense* politikoa amaitu bitartean, eta Austriako eta Italiako hauteskundeak izan arte, *brexit*-aren negoziaketak ahaztu gabe, nahikoa lan dute iada europolitikariek, hasiberri baten hamar urterako amets neoliberal bezain loriatsuan pentsatzen hasteko.

Europako Batzordean, bere aldetik, Amazon enpresari isun ekonomikoa, ordaindu gabeko zergak zirela-eta, ezarri eta gero, Irlandako Estatua auzitara eramanez duela iragarri du, Apple enpresari Batzordeak ezarritako isuna jasotzeko, 13 mila milioi euro ordaindu gabeko zergen kontura, inolako saia-kerarik ez egiteagatik. Ingurumari horretan, hamaikagarren aldiz, Europako Batasunaren zerga politikaren erreformaren aldeko ahotsak entzun dira, espresuki, esportaziorako balio erantsiaren gaineko zergaren kudeaketa aipatuz. Auzi kontuek eta erreformen burutzeek Europan eskatu ohi duten denbora kontuan hartuz, lasai asko egon daitezke transnazioaletako akziodunak, beraien interesak ongi zainduta dituzte eta. 🌱

Argazki finkoak

Aldaketa sozialaren ebaluazio fidakorra izateko, konparatze moduko neurketak ez ezik, ahalik eta kasu gehienetan errepikatzen diren neurketak ere behar ditugu. Hain zuzen ere, orain gutxi kaleratu diren Inkesta Soziolinguistikoaren eta Erabileraren Kale Neurketaren tankerakoak. Izan ere, bi horiek tarte finkoetan egindako argazki sozialak dira, unean uneko hizkuntza egoerari egindako erretratu sozialak. Hor-taz, irakurketak gehiago izan beharko lirateke argazki horiek urterik urte erakusten duten joerei buruz, eta ez herri edo eskualde batean igoerak edo jaitsierak egon diren, baina ti-ra. Apokalipsiaren turutak entzutea maite dugun gure herri honetan...

Ez naiz luzatuko bi horien emaitzen eta abarren azterketa sotilean. Horren beharra duenak *Berria* egunkarian Gari-koitz Goikoetxeak gidatuta egin zen seriea begiratzea badu. Han badira analisi finak, datuen azpiko joerak marrazteko saiakerak, baita aurrera begirako balizko konponbideen zirriborroak ere. Eta ziur naiz datu horien gaineko analisi sendoak egingo direla urte honetan argitaratuko den *Bat* aldizkari monografikoan.

Aipatutako artikulu-serie horretan nik ere hartu nuen parte. Eta nire idazkiaren azken esaldian sendotze komunitarioa ekarri nuen hizpidera. Horixe baita nik aurrera begira zirriboratu nuen konponbideetako bat. Eta badirudi horretan ari garela, apurka-apurka, herririk herri martxan jartzen ari diren aktibazio proiektuekin.

(Bide batez, baldin eta euskaldunak aktibatzekeo proiektua antolatzekeo asmoa badu baten batek, derrigorrez irakurri

behar ditu Bagera elkarteak argitara eman dituen bi gidali-buruak: *Nola egin dute?* eta *Ekitea da kontua*).

Sendotze komunitarioa bai. Logika permakulturala erabiliz. Eta zer da permakultura ba? Wikipediaren arabera:

Permakultura gizakiok lurrean kokatzeko sistema jasangarria eta harmonikoa da, inguruan integratzeko modu egokia kontsumismotik kanpo eta naturaren baliabideak gordetzen. Permakultura hitza ingelesetik dator, 'permaculture', eta bi hitzen arteko kontrakzioa da: permanent eta culture, hau da, kultura (eta nekazaritza) iraunkorra. Permakulturak izadian behatutako patrioiak jarraituz, giza-habitat iraunkorrak sortu nahi ditu. Diseinu ekologikoa, ingeniaritza ekologikoa eta ingurumenaren diseinua konbinatzen ditu nekazaritza eredu berri bat sortzeko.

Ematen du horrek ez duela loturarik hizkuntzen biziberritzearekin. Baina badu: izan ere, giza habitat iraunkorrak sortzeko, beharrezkoa da habitat horietara ondoen egokitutako hizkuntzak erabiltzea. Tokian tokiko hizkuntzak, hain zuzen ere. Hortaz, sendotze komunitarioa lortu, baina logika permakulturala erabiliz. Edo irauntza, iraultza iraunkorra. Logika irauntzailea, iraultzailea baino (irauteko irauli behar dela ahaztu barik).

Deserosotasunaren pedagogia

Sendotze komunitario horren adibide aipagarrienetako bat Agurain izan da. Han ere, beste herri batzuetan bezala, euskaldun batzuek euskara hutsez bizitzeko esperientzia pertsonala haragitu dute, gorpuztu dute. Horiek lehen pertsonan bizi izan dute esperientzia. Egoera erosoetatik atera dira (armairutik ere batzuk) eta hizkuntza ohiturak erdigunera ekarri dituzte, haiek aztertu eta, ahal den neurrian, aldatzen saiatzeko. Lehen aipatutako aktibazioa, hain zuzen ere.

Eta, hori samurrago izan zedin, pedagogia soziala egin dute, hizkuntzen inguruko pedagogia soziala. Gurean administrazioek mila bider eta mila gairen inguruan egiten

dute pedagogia soziala (beste eztabaidagai bat litzateke ea kanpaina horiek eraginkorrak diren edo behar bezala egiten diren, baina tira). Esate baterako, tabakoarekin, botikekin, alkoholarekin, trafikiko istripuekin eta beste hainbat gairekin. Baina hizkuntzekin sekula ez. Inoiz ez.

Herritarroi behin baino gehiagotan leporatu izan zaigu euskararen erabilera eskasaren ardura. Hau da, kodeak irauli, estutu, zabaldu eta bortxatu behar ditugu, baina ezelako laguntza sozial barik. Norberak egin behar du, gordin, eta korrontearen kontra. Horregatik, behar-beharrezkoa da pedagogia soziala egitea egunerokoan, aldeko giroa piztea toki-toki.

Baina ezin da ahaztu hautu pertsonalek ere badutela eragin soziala. Kapital sozialaren inguruko teoriagile nagusietako batek, Robert Putnamek, honako hau dio:

Egunero hartzen ditugun milaka eta milaka erabaki txikiek [Oihana Bartraren berbetan, erreferendum txikiek] duten garrantzi kolektiboaz ohartarazi nahi dut eta gure herritarren irudimen zibikoa piztu gure bizitzetan gertatu diren aldaketei erantzungo dieten lotze sozialerako modu berriak sortu eta asmatzeko.

Hortaz, benetako eragin sozialaz berba egiteko, benetako aldaketa soziala gauzatzeko, lehenik eta behin, hautu pertsonalak beharrezkoak dira, baina nahikoa ez. Hautu pertsonal horiek babestuko dituen, bultzatuko dituen giro soziala ere beharrezkoa da. Eta euskaldunak aktibatzeke han eta hemen isiotzen ari diren sormenezko zirimolak horretan aurrerapauso nabarmena dira. Praktikatu daitekeenaren mugak aztertzen dituztelako, errealitatearen sintaxia eta deklinabidea hackeatu nahi dutelako. Pedagogia soziala egiten ari direlako praktikaren bidez.

Hala ere, aurrera begira matxinatutako portaera eta joera horiek arau bihurtu behar ditugu, arau sozial bihurtu, oharkabean beteko diren arau bihurtu. Saiatu, dastatu, entrenatu eta, inoiz, ohitu eta nagusitu. Hor dugu erronka.

Maurizia

Adrienne Richek honakoa dio: «metafora deritzon dialektoa da hizkuntza». Eta bat nator. Eta, gainera, bat baino gehiago dira metafora hori kontrolatu eta nahierara erabili nahi dutenak. Gurean, baita beste edozein jendartetan ere. Izan ere, hori baino ez da han eta hemengo hizkuntzen akademiaren zeregin nagusia.

Eta, kontrol horren ondorioz, tirabirak egon dira, daude eta egongo dira, han eta hemen. Esate baterako, Galizian ia 40 urte daramate bi ortografia arauen artean sokatiran, ñ eta nh ikur bihurtuta, tiraka, soka inoiz apurtuko den arren. Eta gurean ere (olatuak apar gutxiagokoak diren arren) badira tirabirak eta norgehiagokak (metaforaren zentzurik hertsienean).

Lagin interesgarria dakargu Ibon Sarasolak (nahiz eta ur azpiko korronteak usnatu bakarrik egiten diren) argitara eman duen *Bitakora kaiera* liburuan. Hala ere, ez gara horien hausnarrean ibiliko lerro hauetan. Badira gauza interesgarriagoak euskaltzainen arteko xextrak baino. Esate baterako, Ibon Sarasolaren iritziz, euskara batua da euskaldunon komunitateak inoiz egin duen miraririk handiena. Edo, bere berbetan esanda, «euskara batuaren arrakasta da, ziur aski, euskaldunen komunitatearen historiako gertaera garrantzizkoena».

Beste hainbat konturi ere heltzen dio Ibon Sarasolak bere liburuan. Bere iritziz, corpus alorrean, «gero eta normalagoak» gara. Hau da, gure inguruko hizkuntzen parera iristen ari gara. Izan ere, bere ustez, euskara gero eta beregainago jokatzen ari da, hizkuntza-akademiari gero eta jaramon gutxiago eta idazle «onei» gero eta jaramon gehiago egiten dielako.

Nik ez nuke hainbeste esango. Hurreratzen ari garela ez dut zalantzan jartzen, baina iristen ari garela ez nuke esango. Izan ere, gure inguruko hizkuntzetan corpora berritzeko biderik emankorrena ez dira idazleak, komunikabideak baizik. Eta gure komunitateak hutsune oso nabarmenak ditu komunikabideen inguruan, batez ere ikus-entzunezkoen alorrean.

Eta, hortaz, hurreratzen bai (beste euskarrietan komunika-
bide duinak ditugun heinean), baina iristeko oraindik bide
luzea geratzen zaigu begien aurretik, nire ustez.

Hortaz, eta corpus alorrean ere bai, hurrengo urteotan to-
katzen zaigu sumendi lokartuen erupzio prozesu kolektiboak
esnatzea han eta hemen, hizkuntzaren corpus alorrean eta,
batez ere, estatus alorrean, hau da, komunitate alorrean, logi-
ka permakulturala aplikatuz. Irauntzan. Ausardiaz eta harro,
behinolako Maurizia Aldaiturriaga kantari protopunk haren
gisara. Aupa Maurizia! 🍷

Glokalia

Ignazio Aiestaran

Munduan egia unibertsal errepublikarra agertzen denean

Noizbehinka prozesu politiko eta sozial batzuk humanitatearen historia markatzen dituzten dira. Mugarri horiek denbora apurtzen, geldiarazten eta sailkatzen dute, eta nazioarteko oihartzuna hedatzen dute jendarte edo estatuen artean. Halakoa gertatu da Kataluniako prozesu konstituziogile errepublikarrarekin. Hori dela eta, hiru testu euskaratu ditut, hiru manifestu edo adierazpen, non munduko ahots ezberdinek prozesu horren azken bidea laburbiltzen duten, horren garrantzia eta azken urratsak azpimarratu ondoren, halako prozesu eta mobilizazio baten unibertsaltasuna azaleratuz.

Irlanda eta Erresuma Batutik

78ko erregimen espainiarraren intelektual eta orojakileek manifestuak argitaratzen zituzten bitartean, Espainiako Gobernuaren aurkako eta Kataluniako erreferendumaren aldeko gutun bat sinatu zuten Irlandako eta Erresuma Batuko ehun langile akademikok baino gehiagok. Sinatzaileen artean Terry Eagleton daukagu. Irailaren 21ean *The Guardian* egunkarian karrikaratu zen adierazpen hori 'Spain and the Catalan referendum' ('Espainia eta erreferendum katalana') izenburupean (www.theguardian.com/world/2017/sep/21/spains-dangerous-bid-to-block-catalan-vote). Hor ozenki salatu zuten, erreferendumaren aurkako Espainiako Gobernuaren errepresioa:

Erresuma Batuan eta Irlandan zuzenbidean, giza eskubideetan, politikan, soziologian, historian eta antzeko gaietan lan egiten duten akademikoak izanik, Kataluniako Gobernuak bete gura

duen independentziari buruzko erreferenduma galarazteko Espainiako Gobernuak eta polizia nazionalak zuzendutako errepresio politikoa ohartarazi nahian idazten ari gara.

Katalunian eta Espainian konstituzio-arloko legelarien eskaeren alde agertzen gara, han erreferenduma eteteko ekintza oro geldiaraz dadin. Espainiako Konstituzioaren 155. artikulua dio gobernuak soilik komunitate autonomo bat (estatu edo eskualdeko gobernuak) behartu ahal duela akzio legalak betetzera aurrez Espainiako Senatuaren gehiengoaren adostasunaren bidez. Ez da halako bozketarik suertatu.

Kezkaturik gaude Katalunian errepresio politikoaren maila gogor eta bidegabea delako, ezen ez baita halakorik jasan Francoren diktaduratik. Espainiak berehalaxe Katalunian errepresio politikoa geldiaraz dezala eskatzen dugu, eta eman diezaiola Kataluniako herriari askatasunez bere aburu politikoak adierazteko aukera.

Australiatik, Amerikatik, Europatik

Bertze manifestu interesgarri eta zuzen bat 'Referendum in Catalonia, not War' ('Erreferenduma Katalunian, gerrarik ez') manifestua izan zen (<https://referendumnotwar.com>), 2017ko irailaren 28an kaleratua. Munduko hainbat txokotatik babesa eta laguntza jaso zituen. 348 lagunok sinatu genuen. Izenen artean, Étienne Balibar, Seyla Benhabib, Fina Birulés, Wendy Brown, Boaventura de Sousa Santos, Joan Fontcuberta, Marina Garcés, Michael Hardt, Maurizio Lazzarato, Martine Lebovici, Antonio Negri, Daniel Raventós, Silvana Rabinovich, Manuel Rivas, Carlos Taibo eta Enzo Traverso, besteak beste. Adierazpen horretan Kataluniako erreferendumaren aurka zuzendutako errepresiozko politika eta ekintzak salatzen dira. Bide batez, Espainiako estatu-botereak zuzenbidezko estatua gaindikatu izana kritikatzeko da. Halaber, Espainiako estatua «a rogue or authoritarian state» edo «estatu gaizkile edo estatu autoritario» bilakatu izana ematen da jakitera.

Duela ez asko egungo gatazka katalana XX. mendeko europar historiaren iragan dohakabeenari lotutako gatazka nazionalizatzen hartzeraren bideratu zen nazioarteko publikoa. Iraganeko gerretako mamuek benetan jokoan dagoen ikuspuntua lausotu

zuten. Azken egunetako gertakizunak ikusmolde hori desegiten hasi dira. Horiek premiatzen gaituzte azaleko ikusmolde nagusi hori birmoldatzera, ezen ikusmolde horrexek erreparo nahaspilagarria kausatu ahal izan baitu nazioarteko publikoarengan, kasu hori aztertzerakoan etxeko auzi bat, tokiko auzi bat baizik ez dela pentsaraziz. Kataluniaren independentziaren aldeko jarrerak edo kontrakoak kontuan hartu gabe, azken egunotan argi geratu da honako tirabira, alde batetik estatu-boterearen ikusmolde baten inertzia autoritarioaren eta beste aldetik gure demokrazien horizonte normatibora zuzendutako estrategia politikoak eraikitzeko ahalegin ezegonkor baina bizkorren artean.

Azken urteetan, jendarte katalanaren gehiengoak (2015eko azken hauteskudeen arabera %60k; ikerketa ofizialen arabera %80 inguruk) adierazi du behin eta berriro bere estatus politiko propioa demokratikoki erabakitzeke nahia. Eskaera horren aurrean, Espainiako estatuak –zeinak ez baititu inolaz ere Espainiako jendarte osoaren asmo politiko eta sentsibilitate ezberdinak adierazten edo barneratzen– alde batera utzi ditu sistematikoki bere eginbehar politikoak.

1. Espainiako estatuak ahalegin oro arbuia du elkarrekin akordatutako autodeterminazio-erreferendum legal bat egiteko negoziaketetan, horrela Katalunian gatazkaren sakontasunari uko eginez. Eta are gehiago, estatu berak orain erreferendum hori kondenatu du, fidagarria edo legalki loteslea ez delako, baina erreferendumak egiteko marko legalaren aukeraren aurka aritu dira etengabe.

2. 1978ko Espainiako Konstituzioak azaldutakoaren arabera, legalki salbuespen-egoera adierazteko ezintasun parlamentarioa izan arren, Espainiako botere betearazleak zuzenbidezko estatua hondatu du, de facto salbuespen-egoerarekin bat etorri diren neurriak abian jarritz, Kataluniako parlamentuak deitutako urriaren leheneko erreferendumak galarazteko asmoz. Izan ere, zenbait pentsalari garaikidek etiketatutako estatu gaizkile edo estatu autoritario bihurtu du horrexek Espainiako estatua.

- Elkartzeko eta manifestatzeko eskubidea mugatua izan da, bai Katalunian bai Espainian, eta erakunde zibilek jazarpena jasan dute, sedizioa egotzita.
- Erreferendumaren logistika koordinatzeagatik goi-kargudun hautetsiak eta funtzionario publikoak atxilotu dituzte.
- Alkate guztiak 948 izanik, horietako 700 baino gehiago epaiketara deitu dituzte, eta kargu publikoetarako gaitasungabetzea izan daiteke emaitza.

- Poliziak hedabideak miatu ditu, kazetaritza askea izateko eskubidea mugatuz, jendeari erreferendumaren inguruko informazioa emateagatik Espainiako estatuak kazetari eta intelektualak mehatxatzen dituen bitartean.
- CUP (Batasun Herritarraren Hautagaitzak) bezalako alderdi politiko parlamentarioak poliziaren jagoletzaren menpean daude.
- Botoak emateko materialak (boto-paperak, hauteskunde-informazioa eta beste horrenbeste) konfiskatu dituzte, eta konpainia pribatuen lokalak miatu dituzte baimen judizialik gabe.
- Erreferendumari dagozkion webguneetarako sarbide publikoa zentsuratu dute.
- Adierazpen eta komunikazio politikorako askatasuna urratu dute sistematikoki eta larriki.

Estatu-botereak zuzenbidezko estatua gaindikatu izanak europar estatu konstituzional demokratiko baten oinarrizko printzipioak ezeztatzen ditu; izan ere, halako estatua bi prozesuren emaitza da: lehenik, europar jendarte modernoek xede demokratikoak bete izanarena, eta, bigarrenik, estatu-ekintza bidegabeak bukatu izanarena.

Zio horiek guztiak direla-eta, beste herrietako gure hiritar lagunei dei egiten diegu une honetan Katalunian mobilizatu diren logika eta ekintza autoritarioak kondenatzera. Hain zuzen, gure europar bizilagunak premiatzen ditugu Katalunian erreferendum bat betetzearen alde ozenki mintzatzera, alde batetik, maiz jendarte politiko modernoek bizitza suntsitu duen logika autoritarioa gaindikatzeko tresna zehatz bat izan dadin, eta, bestetik, europar ikuspegitik, indarkeriarik gabeko prozeduren bidez halako gatazkak konpontzeko kultura politiko postnazional batera joateko bidea izan dadin.

Hiritartasun legalik gabeko naziotasun migratzailetik

Hirugarren adierazpen publiko euskaratua, irailaren 29an argitaratua, ‘Miradas migrantes sobre el derecho a decidir’ (‘Erabakitze eskubideari buruzko begirada migratzaileak’) da (<https://traslamanta.wordpress.com/2017/09/29/miradas-migrantes-sobre-el-derecho-a-decidir>). Mundu honetan, errepublika ororen bertutea –Frantziako Iraultzaren terminologia erabiltzearen– haren egia unibertsal da. Badakigu

demokrazia guztiak ez direla benetan unibertsalak, baina unibertsaltasuna da politika iraultzaile ororen patua. Errepublikari bat erabakitzeko eta sortzeko tenorean, funtsezkoa da hiritartasun legalik gabeko hiritarren ahotsa entzutea eta barneratzea. Horiek dira bertze tarte bat errepublikanismo unibertsalean. Kasu honetan, Etorकिनaren Espazioaren eta Saltzaile Ibiltarien Sindikatu Herritarraren hausnarketarena da. Sendoa eta egiaz betea, egungo Katalunian klasismoak eta arrazakeriak kriminalizatzen eta zigortzen dituztenen azken boza da, botoa baino lehenagokoa.

Katalunian azken egunetako egoeraren aurrean, Saltzaile Ibiltarien Sindikatu Herritarretik eta Etorकिनaren Espaziotik herri katalanaren askatasun eta eskubideak urratu izana kondenatzen dugu.

Beren etorkizuna erabakitzeko herritarren eskubidea aldarrikatzen dugu, ukatu ezin den eskubidea, inolaz ere jazarri ezin dena.

Gure elkartasuna luzatzen diegu herrien autodeterminaziorako eskubidearen alde behetik eta betidanik borrokatu duten pertsona eta herri-kolektiboei.

Gertatzen ari den guztiari adi gaude, eta galdetu ez diguten arren, une historiko honen parte izatera gonbidatu ez gaituzten arren, migratzaileok geure burua gonbidatu dugu, ohituta bai-kaude usaiako pentsamoldera: guk ez dakigula deus, ez garelaz ezertaz jabetzen, ez garelaz hiritarrak, ez dugulaz botorik ematen, politikaz ez dakigula deus; baina oker daude, espainiar gobernu kolonial eta arrazista honen aurrean urteak daramatzagu borrokatzen eta erresistitzen. Duela hamarkada eta mende asko deklaratu ziguten beren sarraski-gerra, baina hemen gaude eta bizirik darraigu. Argi daukagu, migratzaileak izanik, hemen geratuko garelaz, mehatxatzen, espetxeratzen edo erailtzen bagaituzte ere, ezen herri honetan norbait sobera baldin badago goikoak, ustelduak, gobernariak baitira.

Egun hauetan ikusten ari gara gobernu Katalunian bere benetako aurpegi eta bokazioa bistan uzten ari dela, indarkeriarena, errepresio eta autoritarismoarena, bihotz katalanetan beldurra erein nahi dute. Bere lurra defendatzen duen herri honen duintasuna erresistentziarik gabe oldartu, mehatxatu, beldurtu eta zapaldu ahalko dutelakoan daude. Herri honen kontzientzia porren eta polizien bidez aldatuko dutelakoan daude.

Kataluniara heldu ginenetik, bi aurpegi ikusi ditugu: bere etorkizuna erabakitzeko eskubidearen alde borrokatzen duen Kata-

lunia erreboltari, herritar eta duin bat. Zuei diotsuegu lortzen ari zaretenaren aurrean deituta, animatuta eta gogoberotuta sentitzen garela, eta arrazakeriarik eta bazterkeriarik gabe denok –emakume eta gizonak– sartuko garen parte-hartze guneak sortzeko abagunea izango dela espero dugula.

Errepublikak posible berri horrek, Espainiaren lotura legal eta juridikoa uzteaz gain, Espainiaren espiritu eta pentsamolde kolonialista eta arrazistarekiko lotura ere uztea nahi genuke. Eraikitakoa behetik izan dadin, horren ordena legal, sozial eta politikoa alda dadin, beste ordena justuago, humanoago eta barneratzaileago baten alde, betiko berberik goitik eraikitako Katalunia batean pobrei, betiko baztertuoi, beheko gutxi aldatuko zaigulako.

Baina Katalunia oligarkiko, kolonial eta arrazista ere ezagutzen dugu, beste larrazal-kolore batengatik, beste mintzaira batengatik, beste erlijio batengatik baztertzen gaituena, jazarren eta zigortzen gaituena. Hori dela eta, garbi utzi behar dugu oroimena daukagula, eta ez dugula ahazten, ez dugula babesten, ezta laguntzen ere, ez gobernu espainiarra eta ez Generalitatea, guretzat aurpegi bera duten bi gobernu direlako; norgehiagoka ari dira ea nork ehizatzen, espetxeratzen edo botatzen dituen migratzaile gehiago, norgehiagoka ari dira ea nork jartzen dituen bizitza duina galaraziko diguten harresi gehiago, lege gehiago, arau eta erregela gehiago.

Halaber, uste dugu egoera hau ez dela konpontzen ez legalizatetik, ez epaitegietan, gure gorputzak ilegalizazioaren makinariaren materia perfektua direla, eta badakigu eskubideak kalean irabazten direla.

Azkenik, uste dugu –oxala oker bagaude– egungo egoera gordinagoa izango dela, espainiar estatua errepresioa prestatzen ari dela bere poliziekin kaleetan, eta, gure eskarmentua dela bide, badakigu errepresioak gehien ukitzen dituenak behekoak direla, antolatua, pobreak eta migratzaileak; hori dela eta, dei egiten diegu migratzaileei, paperdun edo paperik gabeko, borroka duin eta erreboltari hori babestu eta horrekin bat egin dezaten.

Dei egiten dugu erresistitzera, matxintzera, errepresioari EZ esatera, jazarpeni EZ esatera, espetxeari EZ esatera, indarkeriari EZ esatera, bere etorkizuna erabakitze eskubidea baizik bilatzen ez duenaren alde.

Post-data: nehorik zuen boto-txartelak inprimatu nahi ez baditu, guk geuk inprimatuko ditugula diotsuegu, ezin gaituztelako legez kanpo utzi, aspalditik baikaude legez kanpo eta beldurretik askatu baikara. 🍷

Euskara,
generoa,
jatorria
eta klasea
gurutzatzen
diren lekua'

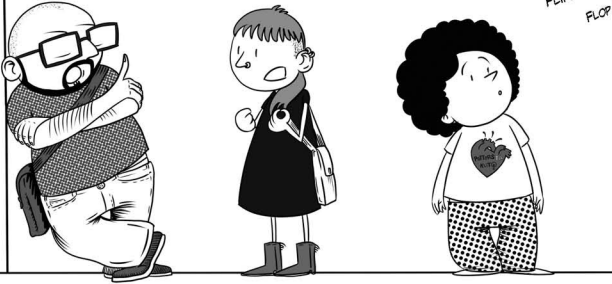

Jakin
•eus

BERAZ,
EUSKARAREN ARAZOA
KONPONTZEKO, LEHENENGO
MUNDUA SALBATU
BEHAR DINAGU, EZTA?...

ET, ET, ET...

EDO EUSKARA
SALBATU ZEZAKEAGU
MUNDUAREN ARAZOAK
KONPONTZEKO!

FLIP!
FLOP!

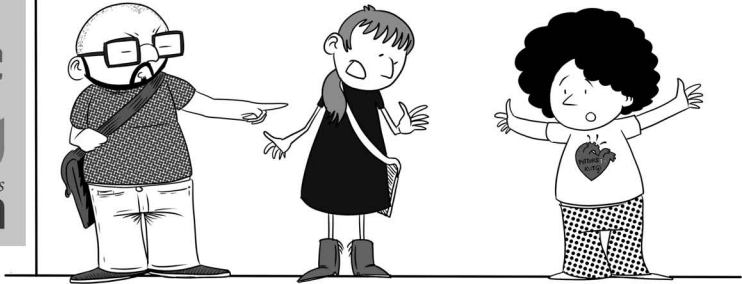
Euskara,
generoa,
jatorria
eta klasea
gurutzatzen
diren lekua'

Jakin
•eus

HORKO HORI
GURE HAUSNARRAZ
JABETZEN ARI DUN
EKARPENIK EGIN
GABE!

EZ HAIZ
BATERE PROAKTIBOA!...
HIK ERE HIRE IRITZIA
EMAN BEHAR DUN!

ADOS... BAAA...
ZERGATIK EZ GARA
LEHENENGO GEU SALBATZEN
ETA GERO GEROKOAK?...

Euskara,
generoa,
jatorria
eta klasea
gurutzatzen
diren lekua'

Jakin
•eus

ERREDUKZIONISTA!!

KLASISTA!

FLIP!
FLOP!

zugaz/
art

Jakin
•eus
herria kultura hizkuntza

Martin Ugalde Kultur Parkea
Gudarien etorbidea, 29
20140 ANDOAIN
Tel. 943 21 80 92
jakin@jakin.eus
www.jakin.eus

